

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**KUR'AN KISSALARINDA BAHSEDİLEN KADINLARIN
DUYGU VE DÜŞÜNCE YANSIMALARI**

Ayşe ZENBİLCİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KUR'AN KISSALARINDA BAHSEDİLEN KADINLARIN
DUYGU VE DÜŞÜNCE YANSIMALARI

Ayşe ZENBİLCİ

Danışman: Prof. Dr. Hasan KAYIKLIK

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Mustafa Doğan KARAÇOŞKUN

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul DÖNER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2019

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,
Bu çalışma, jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Hasan KAYIKLIK
(Danışman)

Üye: Prof. Dr. Mustafa Doğan KARAÇOŞKUN

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul DÖNER

ONAY

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

.../.../2019

Prof. Dr. Serap ÇABUK
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanundaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
 - Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
 - Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
 - Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
 - Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,
- bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

27 / 12 / 2019

Ayşe ZENBİLCİ

ÖZET

KUR'AN KISSALARINDA BAHSEDİLEN KADINLARIN DUYGU VE DÜŞÜNCE YANSIMALARI

Ayşe ZENBİLCİ

Yüksek Lisans Tezi, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Hasan KAYIKLIK

Aralık 2019, 143 sayfa

İnsan maddi ve manevi varlığıyla özellikle de iç dünyasını ifade eden ruhsal yaşantısıyla çok yönlü karmaşık bir yapıya sahiptir. Onu diğer varlıklardan farklı ve değerli kılan akıl, irade, düşünce ve duygu gibi birtakım ruhsal donanımları ve bunların davranışlarla ilişkisi bilimsel araştırmalara konu olmuştur. Bu bağlamda bilimsel verilerin yanında ilahi kaynaklı dini metinlerin içerikleri de önemli bir inceleme alanı oluşturmaktadır.

Biz bu çalışmada İslam dininin temel kaynağı Kur'an-ı Kerim'de yer alan ve insan psikolojisini anlamada önemli bir fonksiyonu olduğunu düşündüğümüz kıssalar üzerinden kadınların ruh dünyalarını anlamaya ve anlamlandırmaya yönelik bir araştırma yaptık. Kıssalarda bahsi geçen kadın karakterleri inceleyip onların davranışlarına etki eden düşünce ve duygu unsurlarını tespit etmeye çalıştık. Kavramsal zeminde insana özgü yaşamın duygu, düşünce ve davranış boyutlarının birbirini dönüşümlü olarak etkileyen örüntülü bir yapıda olduğu ve şartlara göre birbirini tetiklediği fikri benimsenmiştir. Ruhsal yapıda erkeklerin mantıksal, kadınlarınca duygusal yönlerinin ağır bastığı ileri sürülmüştür.

Kıssalarda bahsi geçen kadınların öne çıkarılan tutum ve davranışları incelendiğinde psikolojik arka planda onları besleyen birçok duygu ve düşünce unsurlarının yer aldığı görülmüştür. Kadınların dini tecrübe ve yaşayışlarında duygu faktörünün oldukça etkili olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Kur'an kıssaları, Kadın psikolojisi, Duygu, Düşünce, Tutum, Davranış

ABSTRACT**REFLECTIONS OF WOMEN’S EMOTIONS AND THOUGHTS
MENTIONED IN QUR’AN STORIES****Ayşe ZENBİLCİ****Master Thesis, Department of Philosophy and Religious Sciences****Supervisor: Prof. Dr. Hasan KAYIKLIK****December 2019, 143 pages**

Human beings have a multifaceted complex structure with their material and spiritual existence, especially their spiritual life expressing their inner world. What makes it different and valuable from other beings, such as mind, will, thought and emotion, such as a number of spiritual equipment and their relationship with behavior has been the subject of scientific research. In this context, in addition to scientific data, the contents of religious texts of divine origin constitute an important field of study.

In this study, we conducted a research on the meaning and understanding of the women’s psychic worlds through the stories in the Qur’an, the main source of Islamic religion, which we think have an important function in understanding human psychology. We examined the female characters mentioned in the stories and tried to identify the elements of thought and emotion that affect their behavior. On the conceptual basis, the idea is that the dimensions of emotions, thoughts and behaviors of human life have a pattern that alternates each other and triggers each other according to the circumstances. In the spiritual structure, it has been suggested that the logical aspects of men and the emotional aspects of women predominate.

When the attitudes and behaviors of the women mentioned in the stories are examined, it is seen that there are many emotions and thoughts that feed them in the psychological background. Emotional factor was found to be effective in religious experiences and lives of women.

Keywords: Stories of the Qur'an, Female psychology, Emotion, Thought, Attitude, Behavior

ÖNSÖZ

Doğuştan getirdiği yetenekler ve sonradan elde ettiği kazanımlarıyla çok yönlü bir donanıma sahip olan insan, bu özellikleri doğru yönde kanalize ettiği ölçüde yaşamın getirebileceği sorunlarla başa çıkabilir. Bunun için özünde taşıdığı biyolojik ve psikolojik yani maddi ve manevi boyuttaki güçlerini tanıması ve keşfetmesi gerekir. Günümüzde sağlıklı ve başarılı bir insan olmak büyük ölçüde kendi donanımlarının farkına varmaya ve içinde bulunduğu koşullara göre onları değerlendirmeye bağlıdır.

Yaşamımızda sergilediğimiz tutumların zihinsel, duyuşsal ve davranışsal boyutları vardır. Sosyal bir varlık olan insanın çevresiyle sağlıklı ilişkiler kurabilmesi ve kendi iç huzurunu yakalayabilmesi için bütün boyutlarıyla dengeli bir tutum geliştirmesi gerekir. Bu noktada doğru bir rehberliğe ihtiyaç duyulmaktadır. İnsanlar için bir rehber ve hidayet kaynağı olduğunu söyleyen Kur'an, hayatın birçok boyutuna hitabeden bilgilere ve kıssa denilen örnek tecrübeler yer verir. Kıssalar yoluyla, insanı ve hayatı tanıma ve anlamlandırmada bize yol gösterir. Bu rehberlikten istifade edebilme adına Kur'an kıssalarında öne çıkarılan kadın karakterlerin zihinsel ve duygusal durumları, davranışlarındaki tutumları ve bunların hayata yansımaları çalışmamıza konu olmuştur.

Kur'an kıssalarında bahsedilen kadınların duyu ve düşünce durumlarını psikolojik bir bakış açısıyla ortaya koymak için yapılan bu çalışmayla, Kur'an'da zikredilen örneklerden yola çıkarak günümüz kadınının kendini tanımasına, hayata bakışına, duyu ve düşünce dünyasını anlamlandırmasına olumlu bir katkı sağlamayı umuyoruz. Ayrıca din psikolojisi alanında bu konuyla ilgili yeterince çalışma bulunmadığından araştırmamızın bu alana da bir katkı olacağını ümit ediyoruz.

Bu çalışmanın hazırlanmasında, doğrudan ya da dolaylı olarak katkısı bulunan herkesin ve her şeyin payı olduğunu düşünüyorum. Bu anlamda varlığın gerçek sahibinden başlayarak, katkısı olanların tamamına şükranlarımı sunuyorum. Çalışma boyunca fikir ve görüşleriyle bana rehberlik eden değerli hocam ve danışmanım Sayın Prof. Dr. Hasan KAYIKLIK'a ve bu süreçte bana anlayış göstererek manevi destek olan aileme ve mesai arkadaşlarıma teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ.....	viii
KISALTMALAR.....	xiv
TABLolar LİSTESİ.....	xv
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xvi

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	2
1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	4
1.4. Kuramsal Açıklamalar ve İlgili Araştırmalar	4
1.5. Araştırmanın Yöntemi	5
1.6. Araştırmanın Hipotezi ve Cevap Aranılan Sorular.....	6

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Kıssa Nedir?	7
2.1.1. Kur'an Kıssaları	7
2.1.2. Kur'an Kıssalarının Gayesi	8
2.2. Duygu Nedir?	10
2.2.2. Duyguların Oluşumu	11
2.2.3. Duygu Çeşitleri	17
2.2.1. Duygular Ne İşe Yarar?	20
2.3. Düşünce Nedir?	21
2.3.1. Düşüncenin Oluşumu	22

2.3.2. Duygu ve Düşüncenin Önemi	23
2.4. Kadın Psikolojisi	27

BÖLÜM III

KUR'AN-I KERİM'DE ZİKREDİLEN KADIN KISSALARI VE DUYGU-DÜŞÜNCE YANSIMALARI

3.1. KISSALARDA BAHSİ GEÇEN KADINLAR.....	33
3.1.1. Hz. Âdem'in Eşi.....	33
3.1.1.a. Kıssaya Giriş.....	33
3.1.1.b. İlgili Ayetler	33
3.1.1.c. Kıssanın Sunumu	34
3.1.1.d. Kıssadan Yansıyan Duygu ve Düşünceler	36
3.1.2. Nûh Peygamberin Eşi.....	38
3.1.2.a. Kıssaya Giriş.....	38
3.1.2.b. İlgili Ayetler	39
3.1.2.c. Kıssanın Sunumu	39
3.1.2.d. Kıssadan Yansıyan Duygu ve Düşünceler	39
3.1.3. İbrahim Peygamberin Eşleri.....	41
3.1.3.a. Kıssaya Giriş.....	41
3.1.3.b. İlgili Ayetler	41
3.1.3.c. Kıssanın Sunumu	41
3.1.3.d. Kıssada Yansıyan Duygu ve Düşünceler	44
3.1.4. Lût Peygamberin Eşi	46
3.1.4.a. Kıssaya Giriş.....	46
3.1.4.b. İlgili Ayetler	46
3.1.4.c. Kıssanın Sunumu	47
3.1.4.d. Kıssadan Yansıyan Duygu ve Düşünceler	48
3.1.5. Mısır Azizi'nin Eşi.....	50
3.1.5.a. Kıssaya Giriş.....	50
3.1.5.b. İlgili Ayetler	50
3.1.5.c. Kıssanın Sunumu	51
3.1.5.d. Kıssadan Yansıyan Duygu ve Düşünceler	54

3.1.6. Mûsâ Peygamberin Annesi ve Kız Kardeşi	56
3.1.6.a. Kıssaya Giriş.....	56
3.1.6.b. İlgili Ayetler	56
3.1.6.c. Kıssanın Sunumu	57
3.1.6.d. Kıssadan Yansıyan Duygu ve Düşünceler	58
3.1.7. Firavun'un Eşi	59
3.1.7.a. Kıssaya Giriş.....	59
3.1.7.b. İlgili Ayetler	59
3.1.7.c. Kıssanın Sunumu	59
3.1.7.d. Kıssadan Yansıyan Duygu ve Düşünceler	61
3.1.8. Medyenli Salih Kul'un Kızları.....	62
3.1.8.a. Kıssaya Giriş.....	62
3.1.8.b. İlgili Ayetler	63
3.1.8.c. Kıssanın Sunumu	63
3.1.8.d. Kıssadan Yansıyan Duygu ve Düşünceler	65
3.1.9. Eyyûb Peygamberin Eşi	67
3.1.9.a. Kıssaya Giriş.....	67
3.1.9.b. İlgili Ayetler	67
3.1.9.c. Kıssanın Sunumu	68
3.1.9.d. Kıssadan Yansıyan Duygu ve Düşünceler	68
3.1.10. Sebe Kraliçesi.....	69
3.1.10.a. Kıssaya giriş.....	69
3.1.10.b. İlgili Ayetler	70
3.1.10.c. Kıssanın Sunumu	71
3.1.10.d. Kıssadan Yansıyan Duygu ve Düşünceler	73
3.1.11. İmran'ın Eşi.....	77
3.1.11.a. Kıssaya Giriş.....	77
3.1.11.b. İlgili Ayetler	77
3.1.11.c. Kıssanın Sunumu	77
3.1.11.d. Kıssadan Yansıyan Duygu ve Düşünceler	79
3.1.12. Meryem	80
3.1.12.a. Kıssaya Giriş.....	80
3.1.12.b. İlgili ayetler	80
3.1.12.c. Kıssanın Sunumu	81

3.1.12.d. Kıssadan Yansıyan Duygu ve Düşünceler	85
3.1.13. Zekeriya Peygamberin Eşi	88
3.1.13.a. Kıssaya Giriş.....	88
3.1.13.b. İlgili Ayetler	89
3.1.13.c. Kıssanın Sunumu	89
3.1.13.d. Kıssadan Yansıyan Duygu ve Düşünceler	90
3.1.14. Hz. Muhammed'in Eşleri	91
3.1.14.1. Âişe	92
3.1.14.1.a. Kıssaya Giriş.....	92
3.1.14.1.b. İlgili Ayetler	92
3.1.14.1.c. Kıssanın Sunumu	92
3.1.14.1.d. Kıssadan Yansıyan Duygu ve Düşünceler	96
3.1.14.2. Âişe ve Hafsa	97
3.1.14.2.a. Kıssaya Giriş.....	97
3.1.14.2.b. İlgili Ayetler	98
3.1.14.2.c. Kıssanın Sunumu	98
3.1.14.2.d. Kıssadan Yansıyan Duygu ve Düşünceler	100
3.1.14.3. Zeynep Binti Cahş.....	102
3.1.14.3.a. Kıssaya giriş.....	102
3.1.14.3.b. İlgili Ayetler	102
3.1.14.3.c. Kıssanın Sunumu	103
3.1.14.3.d. Kıssadan Yansıyan Duygu ve Düşünceler	105
3.1.15. Mücadele Eden Kadın	107
3.1.15.a. Kıssaya Giriş.....	107
3.1.15.b. İlgili ayetler	107
3.1.15.c. Kıssanın Sunumu	107
3.1.15.d. Kıssadan Yansıyan Duygu ve Düşünceler	108
3.1.16. Ebû Leheb'in Eşi.....	110
3.1.16.a. Kıssaya Giriş.....	110
3.1.16.b. İlgili Ayetler	110
3.1.16.c. Kıssanın Sunumu	111
3.1.16.d. Kıssadan Yansıyan Duygu ve Düşünceler	112
3.1.17. Diri Diri Toprağa Gömülen Kızlar.....	113
3.1.17.a. Kıssaya Giriş.....	113

3.1.17.b. İlgili Ayetler	114
3.1.17.c. Kıssanın Sunumu	114
3.1.17.d. Kıssadan Yansıyan Duygu ve Düşünceler	114
3.2. KISSALARDAN YANSIYAN DUYGU VE DÜŞÜNCELER	116
3.2.1. Edeb, İffet, Hayâ	116
3.2.2. Sabır	118
3.2.3. Tevekkül ve Teslimiyet.....	120
3.2.4. Pişmanlık Duygusu ve Tövbe	122
3.2.5. İman ve Samimiyet	123
3.2.6. İnkâr ve İhanet.....	124
3.2.7. Aşk ve İhtiras	125
Mısır Azizi'nin Eşi.....	125
3.2.8. Kıskançlık Duygusu.....	126
3.2.9. Mücadele Ruhu ve Sorumluluk Duygusu	127
3.2.10. Fakirlik Korkusu ve Utanç Duygusu.....	128

BÖLÜM IV

SONUÇ

4.1. Değerlendirme.....	130
4.2. Sonuç.....	135
4.3. Öneriler.....	136
KAYNAKÇA.....	137
ÖZGEÇMİŞ	143

KISALTMALAR

APA	: American Psychological Association
ark.	: Arkadaşları
çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Hız.	: Hazreti
s.	: Sayfa
t.y.	: Tarih yok
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
vb.	: Ve benzeri
vs.	: Ve saire
y.e.y.	: Yayın evi yok
y.y.	: Yayın yeri yok

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1: Psikologların Üzerinde Anlaştıkları Cinsiyete Bağlı Farklılık Gösteren Davranışlar.....	29
Tablo 2: Psikologların Üzerinde Anlaşamadıkları Cinsiyete Bağlı Farklılık Gösteren Davranışlar.....	30
Tablo 3: Cinsiyetler Arasında Fark Göstermeyen Bazı Davranışlar.....	30

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1: Duygu, Düşünce ve Davranışların Etkileşim Şeması.....	16
Şekil 2: Düşünen Beyin ve Hisseden Beyin Arasındaki Bağlantının Şematik Gösterilişi.....	24

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu

Hayatı anlamaya yönelik çalışmalar genellikle insan üzerinde yapılmaktadır. İnsanı tanımadan insanın ürettiği bir yaşamı anlayabilmek pek mümkün değildir. Dolayısıyla gerek sosyal bilimlerde gerekse diğer alanlarda insan üzerinde pek çok araştırmalar yapılmış ve yapılmaya devam etmekte, onun iç ve dış dünyası, maddi ve manevi varlığı keşfedilmeye çalışılmaktadır. İnsanoğlunun doğumundan ölümüne kadar hayat serüveninin her kesiti araştırmalara konu olabilecek içeriklerle doludur (Koçak, 2016, s. 1).

İnsan çok yönlü, karmaşık bir varlıktır. Akleden, düşünen, duygulanan ve eylemlerini kontrol edebilen psikolojik bir yapıya sahiptir. İslam inancına göre insan bütün bu özellikleriyle diğer varlıklardan üstün sayılmış (Tin 95/4) ve aynı zamanda tercihlerinden sorumlu tutulmuştur (Ankebût 29/13, Tekâsür 102/8).

İnsanın maddi ve manevi varlığı, beden ve ruh yapısı iç içe dönen çarklar gibi birbiriyle devinim halindedir. Duygular ve düşünceler davranışlara yön verirken, davranışlar da duyguları ve düşünceleri etkilemektedir. Davranışlara yön veren duygu ve düşünce gibi psikolojik olayları birbirinden ayırmak tam olarak mümkün olmasa da insan hayatı ruhsal ve bedensel etkileşimlerle devam etmektedir (Goleman, 2016, s. 23-24).

Akıl, irade, duygu ve düşünce gibi üstün yeteneklerle donanımlı olarak dünyaya gelen insandan yeryüzünü imar edip düzenlemesi (Enam 6/165) ve bu minvalde doğru davranışlar sergilemesi istenmiştir. Doğru yaşayıp mutlu olmak için nelerin doğru nelerin yanlış olduğunun bilinmesi gerekir. İnsanın zaaflarını, eksikliklerini ve ihtiyaçlarını en iyi bilen Allah bu âlemde onu kendi haline bırakmamış, akıl ve yetilerinin yanında bir de ilahi rehberlikle desteklemiştir (Kıyamet 75/36). İlk insandan ahir zaman ümmetine kadar her devirde (Nahl 16/36) peygamberler aracılığıyla insanoğlu bilgilendirilmiş ve uyarılmıştır.

Allah, peygamberlerin ve geçmiş toplumların hayatından ibret ve ders içerikli birtakım kesitleri kıssa üslubuyla Kuran-ı Kerim’de muhataplarının idraklerine sunmuştur. Kur’an kıssalarıyla ilgili bazı ayetlerden kıssaların tarihi doğruluk ve gerçeklik niteliği taşıdığı anlaşılmaktadır (Âl-i İmrân 3/44, Yusuf 12/111). Bununla birlikte amaç tarihi olayları anlatmak değil, insanlara ibretlerle dolu dersler (Yusuf 12/111) vermektir (Öztürk, 2016, s. 21). Bu kıssalarda hem erkeklere hem kadınlara hitap eden ibretli dersler ve örnekler vardır.

Kur’an bağlamında, kadın ve erkek bir takım fiziksel ve ruhsal farklılıklara sahip olmakla birlikte insan olarak eşdeğerdir ve bir bütünün iki yarısıdır. Tarih boyunca toplumların ve kültürlerin kadına bakış açısı zaman zaman farklılık arz etse de İslam kadına insan olarak değer vermiş (Hucurat, 49/13)), onun fitratına ve yeteneklerine uygun alanlarda varoluşunu gerçekleştirebileceği imkânlar sunmuştur.

Dolayısıyla kendini bütün yönleriyle tanıyabilen insan, hayatın ince ve sır dolu anlamlarını da kolayca anlayabilecektir. Bu manada, İslam düşüncesinin konuya bakışını yansıtan “Nefsini bilen Rabbini bilir, Rabbini bilen haddini bilir.” ifadesi durumu izah etmektedir.

Bilindiği üzere yaşamımızda sergilediğimiz tutumların zihinsel, duygusal ve eylemsel boyutları vardır. Sosyal bir varlık olan insanın çevresiyle sağlıklı ilişkiler kurabilmesi ve kendi iç huzurunu yakalayabilmesi için bütün boyutlarıyla dengeli bir tutum geliştirmesi gerekir. Bu noktada doğru bir rehberliğe ihtiyaç duyulmaktadır. İnsanlar için bir rehber ve hidayet kaynağı olduğunu söyleyen Kur’an, hayatın her boyutuna hitabeden bilgilere ve kıssa denilen örnek tecrübelerle yer vermekte, kıssalar yoluyla insanı ve hayatı tanıma ve anlamlandırmada bize yol göstermektedir.

Bu rehberlikten istifade edebilme adına Kur’an kıssalarında bahsi geçen kadın karakterlerin zihinsel ve duygusal durumları, davranışlarındaki tutumları ve bunların hayata yansımaları çalışmamıza konu olmuştur.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bireysel ve toplumsal hayatta ilişkiler yumağını sağlam tutmak, bir bakıma kişinin kendisini ve diğer insanları maddî manevî dinamikleriyle tanıyıp ona göre pozisyon almasına bağlıdır. Duygular ve düşünceler insan davranışını etkileyen önemli dinamiklerdir. İnsanı tanımak adına bu dinamiklerin anlaşılması ve anlamlandırılması

önem arz etmektedir. Bu anlamda İslam'ın kutsal kitabı Kur'an insanın duygusal ve ruhsal hallerine de yer vermekte, adeta insana insanı tanıma sanatını öğretmektedir. İnsanın duygusal, zihinsel ve eylemsel boyutlarda bulunabileceği hallerden önemli bir kısmını kıssalar yoluyla anlatmakta ve bu bağlamda müşahhas örnekler sunmaktadır.

Kadın yaratılış olarak duygusal ve naif bir yapıdadır (Tarhan, 2015, s. 78). Hayatın gerçek anlamını ve bir anlamda kendi fitratını tanıyamayan kadın, zamanın getirdiği olumsuz akımlardan etkilenmeye ve istismar edilmeye daha yatkındır. Dolayısıyla her insan gibi kadınların da doğru bir çizgide yaşam sürmeleri ve kötü emellerden korunmaları için ilahî rehberliğe ihtiyaçları vardır.

Bu araştırmada yapmak istediğimiz şey, Kur'an kıssalarında bahsi geçen kadınların, bize sunulan rolleriyle hangi duygu ve düşünceleri yansıttıklarını ortaya koyup bir değerlendirmeye tabi tutmak, Kur'an'daki kadını farklı karakterleriyle yakinen tanımaya çalışıp onlar üzerinden verilen mesajları tespit etmektir. Kur'an kıssalarından hareket ederek kadının kimliği, kişiliği, duygu ve düşünce özellikleri gibi konular üzerinde incelemeler yapmaktır.

Literatürü taradığımızda, din psikolojisi alanında bu konu ile ilgili yeterince kaynak ve çalışmaya rastlayamıyoruz. Kur'an kıssaları üzerine yapılmış olan çalışmalar çoğunlukla Temel İslam Bilimleri alanında olmuştur. Bu çalışmalarda kadın konusu ya genel olarak ele alınmış ya da çalışma belirli bir kadın hakkında yapılmıştır. Bu bağlamda Aruk' un (2011) yüksek lisans tezi olarak çalışmış olduğu *Kur'an'da Kadın Kıssaları* başlıklı çalışması, yine Söylemez'in (2006) *Kur'an'da Kadın Kıssaları (Hz. Mûsâ Kıssası'nda Kadın)* adlı yüksek lisans tez çalışması örnek verilebilir.

Kur'an kıssalarında bahsedilen kadınların duygu ve düşünce durumlarını psikolojik bir bakış açısıyla ortaya koymak için yapılacak olan bu çalışma din psikolojisi alanına önemli bir katkı sağlayacaktır. İnsanın ve özellikle kadınların duygu ve düşünce dünyasına yaklaşım konusunda bir açılım sağlanması beklenmektedir.

Biz bu çalışma ile Kur'an-ı Kerim'in insanlığın istifadesine sunmuş olduğu örneklerden yola çıkarak günümüz kadınının kendini tanımasına, hayata bakışına, duygu ve düşünce dünyasına bir nebze ışık olmayı umuyoruz.

1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Dini inanç ve gerçeklik konusunda değer yargılarına ulaşmak din psikolojisinin çalışma alanına girmediği için (Hökelekli, 2013, s. 8) çalışmamızda dini hususlarda herhangi bir hüküm ve yargılamada bulunmadan kıssaların duygusal, bilişsel ve tecrübî yönlerine dikkat çekilerek objektif bir yol izlenmiştir.

Dini anlamda kıssalar konusu geniş bir çalışma alanına sahiptir. *Kur'an Kıssalarında Bahsedilen Kadınların Duygu ve Düşünce Yansımaları* adlı çalışmamızın alanı Kur'an kıssalarıyla sınırlı bulunmaktadır. Ayrıca, kıssaların tamamı olmayıp bahsi geçen kadınların duygu ve düşünce alanları ile sınırlıdır.

1.4. Kuramsal Açıklamalar ve İlgili Araştırmalar

Daha önce de ifade edildiği gibi, Kur'an kıssalarıyla ilgili çalışmalar genel itibariyle Temel İslam Bilimleri alanında yapılmıştır. Bu çalışmalarda kıssalar ya bütüncül olarak ele alınmış ya da sadece bir kıssa üzerinde değerlendirme yapılmıştır. Kadın kıssaları hakkında yapılan araştırmalar ise oldukça azdır.

Öztürk (2012) *Kıssaların Dili* adlı çalışmasında, Kur'an kıssalarına farklı bir açıdan bakarak gerçekliğini sorgulamış, ayrıca ilahi mesajdaki rolünün ne olduğunu tespit etmeye çalışmıştır. Önemli bir konuma sahip olan Hz. Meryem kıssası da bu çalışmaya dâhil edilmiş ve onun kimliğiyle ilgili yorumlar değerlendirilmiştir. Öztürk'ün literatüre kazandırmış olduğu bu çalışması kıssaların rolü ve gerçekliği hakkında farklı bir bakış açısı yakalamamızı sağlayacağı kanaatindeyiz.

Kur'an'daki kadın kıssaları hakkında en kapsamlı çalışmayı Aruk (2011) yapmıştır. Yüksek lisans tezi olarak yapılan *Kur'an'da Kadın Kıssaları* başlıklı bu çalışmada, kıssalarda geçen kadınların tamamının kimlikleri ve üstlendikleri roller tespit edilmiştir.

Koç'un (2009) *Kur'an Bağlamında Meryem Kıssasına Sosyopsikolojik Bakış* başlıklı yüksek lisans tezi ile Söylemez'in (2006) *Kur'an'da Kadın Kıssaları (Hz. Mûsâ Kıssasında Kadın)* başlıklı çalışması sadece bir kıssa üzerine yapılan araştırmalardandır.

Kur'an kıssalarında bahsedilen kadınların kimlikleri, üstlendikleri roller ve hayat tecrübeleri onların duygu ve düşünce dünyalarını anlamamıza yardımcı olacaktır.

Araştırmamızı yaparken Temel İslam Bilimleri alanında mevcut olan bu ve benzeri çalışmalardan istifade edilecektir. Ayrıca araştırmamızı psikolojik bir yaklaşımla yapacağımız için, Din Psikolojisi ve Psikoloji biliminin temel kaynaklarından da yararlanılacaktır.

1.5. Araştırmanın Yöntemi

Sosyal Bilimler alanında yapılan çalışmalarda nicel ve nitel araştırma yöntemleri kullanılmaktadır. Sayısal verilere dayanan nicel çalışmalarda gözlem, deney, test, anket, mülakat, tarama ve analiz gibi yöntemler tercih edilmektedir. Nitel araştırmada ise gözlem, görüşme, kaynak tarama ve doküman analizi gibi veri toplama teknikleri yer almaktadır. Araştırmacılar ele aldıkları konuların özellikleri dâhilinde bu yöntemlerden bir veya bir kaçını birlikte kullanabilmektedirler (Karasar, 2014, s. 75).

Bu çalışma tamamen teorik içerikli ve Kur'an eksenli olduğu için nitel araştırma ve kaynak tarama yöntemi kullanılacaktır. Nitel araştırmada hedef, ölçmekten çok değişkenlerin derinlemesine incelenmesi ve anlaşılmasıdır. Bu nedenle çalışmamızda kaynak tarama, anlama, yorumlama ve betimsel analiz gibi yollar kullanılacaktır.

Bu araştırmada, konu ile ilgili yapılan çalışmalar incelendikten sonra Kur'an-ı Kerim meali ve tefsirlerinin taranması, elde edilen verilerin belli temalar altında toplanması, analiz edilmesi ve verilerin rapor haline getirilmesi planlanmaktadır.

İlk bölümde duygu, düşünce ve kıssa kavramlarının tanımlanması, oluşum ve gelişim süreçleri, sınıflandırılmaları ve duygulara dair teoriler ele alınarak asıl çalışma konusuna zemin hazırlanacaktır. Çalışmanın asıl konusunda Kur'an'da bahsi geçen kadınların kıssaları ve bu kadınların duygusal ve düşünsel yönleri ele alınacağından, ikinci bölümde Kur'an'daki ilgili ayetler taranıp tespit edilecektir. İlgili ayetler bağlamında çeşitli tefsir kaynaklarındaki yorumlar taranıp, elde edilen veriler raporlaştırılarak her bir kıssa; *Kıssaya Giriş, İlgili Ayetler, Kıssanın Sunumu* ve *Kıssadan Yansıyan Duygu ve Düşünceler* şeklinde dört ayrı alt başlıkta işlenecektir. Duygu ve düşünce kavramlarının zemininde kıssalardan yansıyan duygusal ve düşünsel veriler olabildiğince derinlemesine incelenerek tespit edilmeye çalışılacaktır. Çalışmanın sonuç bölümünde ise, kıssaların temel hedeflerine yönelik mesajlar öne çıkarılıp genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Bu çalışmada Kur'an-ı Kerim'den yapılan alıntılar Diyanet İşleri Başkanlığı yayınlarından olan *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* isimli eserden yapılmıştır. Ayet metinlerinin aktarılmasında da yine bahsedilen eserden faydalanılmıştır.

1.6. Araştırmanın Hipotezi ve Cevap Aranacak Sorular

Araştırmanın Hipotezi: İlahi kitapların sonuncusu Kur'an-ı Kerim'de yer alan kıssalar, bir bakıma insanların ruh dünyalarını yansıtmakta, kişiye hem kendisini hem de diğer insanları anlamada rehberlik etmektedir. Bu anlamda kıssalarda yer alan kadınların yaşantıları incelendiğinde, onların duygu, düşünce ve davranış özellikleri, genel olarak kadınların psikolojik yapılarını ve kişiliklerini tahlil etmeye yardımcı olmaktadır.

Cevap Aranacak Sorular:

1. Kıssalarda yer alan kadınlar kimlerdir?
2. Bu kadınların buldukları konumda üstlendikleri roller nelerdir?
3. Kıssalardan elde edilen bilgilere göre, bu kadınların davranışlarına yön veren duygular ve düşünceler hangileridir?
4. Bu kıssaların günümüz insanına yansıyan yönleri neler olabilir?

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Kıssa Nedir?

Sözlükte “iz sürmek, ardından gitmek, haber vermek” gibi anlamları ihtiva eden *kıssa* kelimesi, bir şeye ya da bir kimseye ait hadiselerin adım adım takip edilerek anlatılmasını ifade eder. Bu anlamların muhtevası, kıssa edilecek olayların adım adım izlenecek nitelikte önemli ve ilginç olmasıyla doğru ve gerçekçi olması niteliklerini öne çıkarır. İslamî istılahta geçmiş toplumlara, peygamberlere, kişilere ve olaylara dair Kur’an-ı Kerim’de yer alan bilgilere *kıssa* denilmektedir. Kur’an’da *kıssa* kelimesi yerine anlatmak, haber vermek, hikâye etmek anlamında *kasas*; önemli ve büyük haber, haber vermek anlamına gelen *neb’e*; kıssa, hadise, haber anlamında *hadis* kelimeleri kullanılmıştır (Şengül, 2002, s. 498-499). Kıssa insanların mutlu bir hayat yaşamaları için ders almaları gereken güzel haber ve tasvirlerdir (Kaya, 2002, s. 33).

Kıssa edilecek olayların adım adım izlenecek nitelikte önemli ve ilginç olmasıyla doğru ve gerçekçi olması, kıssayı hikâyeden ayıran özelliklerdir. Dolayısıyla Kur’an kıssalarına hikâye denilmez. Çünkü hikâye gerçek ya da hayali, önemli önemsiz başkalarına anlatılabilecek her olayı kapsar. Oysa Kur’an kıssaları İslamî bakış açısıyla ibret alınacak olan, tarihi doğruluk ve gerçeklik niteliği taşıyan olaylardır (Şengül, 2002, s. 498-499).

Kur’an kıssalarının yanında, son peygamber Hz. Muhammed’in hadislerinde yer alan kıssalar da vardır. Hz. Peygamber gerek Kur’an’da bahsedilen peygamberlerle ilgili gerekse Kur’an’da yer almayan şahıslar ve olaylara dair kıssaları anlatarak dinin tebliğ ve anlaşılmasını kolaylaştırmıştır (Canan, 1992, s. 217).

2.1.1. Kur’an Kıssaları

Kur’an Allah’ın insanlığa bir hitabı ve bildiri olup, insanın inanç ve anlam dünyasına, duygu, düşünce ve eylemlerine ilahi bir müdahaledir. Öncelikle nazil olduğu toplumu ve tüm insanlığı yanlış gidişattan ve sapmalardan kurtarıp, kendisinin

öngördüğü hedeflere ulaştırmak için maksatlı bir rehberlik ve irşat etkinliğini ihtiva eder (Hökelekli, 2011, s. 205).

İnsan için bir hidayet rehberi ve yaşam kılavuzu (Bakara 2/2) olan Kur'an-ı Kerim'de ilahi mesajların gönüllerde ve idraklerde yer bulması, iyiye ve güzele doğru duygu ve davranışlara yön vermesi için birçok anlatım teknikleri kullanılır. Bunlardan biri de verilmek istenen mesajların kıssalar yoluyla anlatılmasıdır. Bu maksatla Kuran-ı Kerim'in önemli bir bölümü kıssalardan oluşmaktadır.

Kur'an kıssalarla ders ve öğüt vermeyi amaçladığı için tarihi ve mekânsal unsurlara yer vermeden, gereksiz detaylara girmeden maksadı konunun özünde yoğunlaştırarak kendine has özlü bir üslupla anlatır "İşte sana anlatmakta olduğumuz eski beldelerin haberleri! Kiminin izleri hâlâ ayakta, kimi de biçilip yere serilmiş." (Hûd, 11/100) ayetiyle Kur'an'da kıssa yöntemine değinilirken, "İşte bunlar gerçek haberlerdir..." (Âl-i İmrân, 3/62) ayetinde kıssaların gerçeklik boyutuna vurgu yapılmış, "Andolsun içindekilerin gidip geldiği semaya ve bitkiyle yarılan yere ki Kur'an (hak ile batılı) ayıran bir sözdür. O asla bir şaka değildir." (Târık, 86/13-14) mealindeki ayetle de konunun ciddiyeti desteklenmiştir.

Şengül'ün (2002, s. 499) yaptığı tespitlere göre Kur'an kıssaları mahiyet itibarıyla üçe ayrılmaktadır: Birincisi tarihi kıssalardır. Bunlar Kur'an'da bahsi geçen Âdem ve iki oğlu, Nûh, Hûd, Sâlih, Lût, İbrahim, İsmail, İshak, Yâkub, Yûsuf, Şuayb, Mûsâ, Dâvud, Süleyman, Eyyûb, Yunus, Zekeriya, Yahya ve İsa gibi peygamberler ile ilgili olanlar; Üzeyir, Zülkarneyn, Lokman, Meryem, İmrân'ın Hanımı, Firavun ve eşi, Ebû Leheb ve karısı gibi bazı şahsiyetlerle ilgili olanlarla; Ashâb-ı Kehf, Ashâb-ı Karye, Ashâb-ı Fîl gibi hadiselerle ilgili olan kıssalardır. İkincisi Kur'an'ın nüzulü sırasında meydana gelen ve kıssa formunda anlatılan olaylardır. İsrâ, Hicret, Bedir, Uhud, Ahzâb, İfk olayı, Mücadele Eden Kadın hadisesi bu mahiyette olanlardandır. Üçüncüsü ise Âdemin yaratılışı, kıyamet sahneleri, âhiret, cennet, cehennem ve buralara girecek olanların haberlerini kapsayan gaybî kıssalardır.

2.1.2. Kur'an Kıssalarının Gayesi

Kur'an bağlamında ortaya çıkan genel kanaate göre İslam, insanlığın birtakım batıl inanç ve hurafelerden kurtulup hidayet bulması, dünya hayatında kendisine tevdi edilen halifelik rolünü başarıyla yerine getirip yaratılış amacına uygun bir hayat

yaşaması ve ebedi mutluluğa salimen kavuşabilmesi için gönderilmiş ilahî bir hayat nizamıdır. Yine bu bağlama göre Allah katında tek din İslam'dır (Âl-i İmrân 3/19) ve bütün semavî kitaplar ve peygamberler tevhit dini olan İslam'ı tebliğ etmek üzere gönderilmiştir. Ayrıca "Peygamberlerin haberlerinden, senin kalbini kuvvetlendireceğimiz bilgilerin her birini sana anlatıyoruz. Bunlarda sana gerçeğin bilgisi, müminlere de bir öğüt ve bir uyarı ulaşıyor." (Hud 11/120) ayetiyle ifade edildiği üzere Kur'an kıssaları bu gerçeğe delil teşkil etmektedir.

Kur'an'ın indiriliş gayesiyle, Kur'an kıssalarında gösterilen amaçlar birebir örtüşmektedir. Tevhit dinini hayata hâkim kılmak ve huzurlu bir toplum oluşturmak için indirildiğini ifade eden Kur'an, kıssalar yoluyla bir anlamda İslam inancının tarihi seyrine canlı tanıklık etmektedir. Geçmişin üzerinden muhatabına seslenerek: "Andolsun onların kıssalarında akıl sahipleri için ibretler vardır. Kur'an, uydurulabilecek bir söz değildir. Fakat o, kendinden öncekiler için onay, her şey için detaylı açıklama, iman eden toplum için bir rahmet ve bir hidayettir." (Yusuf 12/111) mealindeki ayetle kıssalar üzerinden amaçlanan hedefi gösterir.

Kıssalarda maksat tarihi olayları hikâye etmek değil, geçmiş milletlerin iyi ve kötü davranışlarının sonuçlarını göstererek insanlığın dikkatini çekmektir. Bu yapılırken olayların ayrıntısına girmeden, önemli bölümlerine işaret edilerek her dönemdeki insanların ders alması hedeflenir. Kur'an'da geniş bir yer tutan kıssaların içeriği iyiyi, doğruyu ve güzel davranışları ortaya koymaktır (Kaya, (2002, s. 36).

Şengül'ün (2002) yaptığı çalışmaya dayanarak Kur'an kıssalarının ana gayeleri şöyle sıralanabilir:

1. Muhatapların, kıssalarda verilen iyi ve kötü örneklerden ibret ve ders alması, böylece doğru akide, temiz ameller ve güzel ahlak sahibi olup duygu düşünce ve davranışlarını doğru kalıplara oturtması.

2. Bütün peygamberlerin tebliğ ettiği dinin ortak oluşunu; Allah'ın birliği, ahiret inancı, iyiliği emir ve kötülükten nehiy gibi temel hedeflerde birleştiğini göstermek.

3. Hz. Muhammed'in peygamber, Kur'an'ın da vahiy mahsulü olduğunu ispatlamak.

4. Kıssalarda yer alan bazı mucizelerle birtakım ilmi gelişmelere işaret edilmesi.

5. Hz. Peygamber ve inananlara, felaket ve sıkıntılara karşı teselli verip gücünü arttırmak; dua, sabır ve tevekküle teşvik etmek.

6. Allah'ın seçkin ve salih kullarına ihsan ettiği nimetleri hatırlatmak.

7. Âdemoğullarını ezeli düşmanı olan şeytana karşı uyarmak ve onun tuzaklarından sakındırmak.

Bu nevi dini mesajlar Kur'an kıssalarında zikredilmiş olan tarihi gerçekler arasına parlak bir edebi üslup ve estetik ifadelerle uyum içerisinde yerleştirilmiştir (Şengül, 2002, s. 498-501).

Kütüb-ü Sitte Hadis Ansiklopedisi'nin müellifi Canan'ın (1992) ifade ettiği üzere, yüce hakikatler ve anlaşılması zor meseleler, kıssalar yoluyla somut ve anlaşılır bir hale getirilmekte, adeta dramatize edilerek sahneye konulmakta ve böylece herkesin anlayabileceği bir hale gelmektedir.

Kıssalar dinî mesajları ve ahlakî idealleri halka intikal ettirmekte mühim ve müessir bir vasıta. Bu sebeple bütün İlahî kitaplar ve peygamberler kıssalara yer vermiştir. Dolayısıyla günümüz şartlarında dinî eğitim ve ahlakî terbiye bu tekniğin yeterince kullanılması önem arz etmektedir (s. 217-218).

2.2. Duygu Nedir?

Duygu yüzyılı aşkın bir süredir psikolog ve felsefecilerin, anlamı üzerinde tartıştıkları bir terim olmuştur (Goleman, 2016, s. 373). Ancak araştırmacılar duygu hakkında henüz ortak bir tanıma ulaşmış değildir. Çünkü duyguların değişken, sürekli, çeşitli ve farklı oluşları, gelişmeleri ve derinlik dereceleri itibariyle son derece karmaşık bir yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır. “Duyguları tanımlamanın zor olduğunu ileri süren Hebb, örneğin sevgi, sevinç, gurur, öfke, kin, keder, elem, korku, kıskançlık gibi duyguları tek bir kavram altında toplamanın çok güç olduğu kanısındadır.” (Yavuz, 2012, s. 21).

Oxford İngilizce sözlüğü, duyguyu “herhangi bir zihin, his, tutku çalkantısı ya da devinimi, herhangi bir şiddetli ya da uyarılmış zihinsel durum” olarak tanımlıyor. Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre duygu “his; belirli bir nesne, olay veya bireylerin insanın iç dünyasında uyandırdığı izlenim, yankı, etki, tepki; kendine özgü bir hareket ve hareketlilik” olarak tanımlanmıştır. *Duygu*, belli bir uyaran karşısında genellikle güdü

ve değerlerle ilişkili olarak belirip çoğu kez süreklilik ve tutarlılık gösteren, heyecandan daha zayıf bir uyarım biçimidir. Goleman, *Duygusal Zeka* adlı eserinde duyguyu, “bir his ve bu hisse özgü belirli düşünceler, psikolojik ve biyolojik haller ve bir dizi hareket eğilimi” olarak tanımlamıştır (Goleman, 2016, s. 373). Kısaca duygularımız hissettiklerimizin ortak adıdır.

Yavuz’un (2012) çalışmasında belirttiğine göre Schwartz insan ruhunda ilk beliren şeyin duygu olduğunu ve bütün yaşam boyunca ruhun temeli olarak kalacağını söyler. İnsan ruhunun ta derinliklerine kadar hissedilebilen duygu, Jung’un sınıflamasına göre psikolojide dört temel faktör olan ‘duygu, düşünme, duyum ve sezgi’den biri sayılır. Rohracher ise duyguları, bilincin etkisi dışında içte ve dışta yaşanan olaylara bir tepki olarak beliren ve çoğunlukla dil ile anlatılması zor olan hoş ya da hoş olmayan ruhsal olgular olarak tanımlar. Bu açıklamalara göre duygu kişinin içinde cereyan eden bir takım iç yaşayışlar ve bunlara gösterilen tepkilerden anlaşılan oldukça muhtevalı bir kavramdır. Demek ki duygu, genel anlamda kişinin içinde geçen eğilimleri ve halleri belirten iç yaşayışların temel yansımalarıdır. Başka bir ifadeyle duygu, çeşitli eğilimlere ve tutumlara ait durumların doğrudan farkına varılması; ruhsal kuvvelerin, dürtülerin ve davranışların açığa çıkmasıdır. Kısacası, bilinçaltından bilinç üstüne çıkararak varlığını açıkça belli eden sese duygu denir (s. 22-23).

2.2.2. Duyguların Oluşumu

Duygusal yaşamı kendine özgü olan insan çok zengin bir duygu dünyası içinde yaşar. Duygular insan yaşamında mutluluk ya da mutsuzluk olarak kişiye özgü farklı biçimlerde ve derecelerde ortaya çıkarlar. Kendilerini güçleri, akışları, kaliteleri, süreklilik ve gelip geçici oluşları, derinlik ve yüzeysellikleri gibi özellikleriyle belli ederler (Yavuz, 2012, s. 23).

Cüceloğlu (2014) duyguların oluşum sürecini üç düzeyde incelemiştir. Özne yaşantı denilen ilk düzeyde bir kimse duygu ve heyecanı doğrudan yaşar. Bunun başka bir kimse tarafından bilinmesi pek mümkün değildir. Örneğin askere giden bir genç kendisini uğurlamaya gelenlere bakarken iç dünyasında çeşitli duygu ve heyecanlar yaşar. Onun ailesinden ayrılırken hissettiği duyguları diğerlerinin doğrudan hissetmesi pek mümkün değildir. Duygusal davranış denilen ikinci düzeyde duygular bir takım belirtilerle insanın dışına yansır. Bu gencin ailesinden ayrılırken gözlerinden süzülen iki

damla yaş onun içinde yaşadığı duygulara dair ipucu verir. Dolayısıyla günlük yaşamda insanların duygularından söz ederken böyle dışa yansıyan ipucu dediğimiz davranışlara dayanarak tespit ettiğimiz yorumlardan ve sonuçlardan bahsederiz. Üçüncü düzey ise kişinin duygusal yaşantısı süresince bedeninde oluşan bir takım fizyolojik olaylardır. İçinde bulunduğumuz heyecan ve duygusal yaşantı kanın kimyasal yapısında ve akış hızında, kalp atışında, hormonların salgılanmasında, nefes alışveriş oranında önemli değişikliklere sebep olur.

Bu üç düzey normal şartlar altında paralel olarak gelişir. İnsan korktuğu zaman korku duygusu yaşar. Yüz ifadesi ve davranışları hissettiği korkuyu ifade eder. Kanında adrenalın miktarı arttığı için kalp atışı ve nefes alış verışı de hızlanır. Fakat bu düzenli paralellik her zaman gözlenmeyebilir. Duygularını hiç yansıtamayan donuk yüzlü insanlar olduğu gibi, bazı tipler de ağlayacağı yerde gülmeye başlar. Bunun yanında bir de sıkıldığı halde ayıp olmasın diye ilgiyle dinliyormuş görüntüsü verenlerimiz çoktur. İşte bu tür farklılıklar duygu ve heyecanların incelenmesini ve bu konuda net sonuçlara ulaşılmasını zorlaştırmaktadır. Çünkü insan kendi duygu ve heyecanlarını doğrudan anladığı halde, bir başkasının duygu ve heyecanlarını ancak o kimsenin davranışlarına bakarak tespit edebilir (s. 263).

Duygularımızın ve duygularımıza eşlik eden fizyolojik tepkilerin ortaya çıkmasında sinir sistemimizin önemli bir rolü vardır. Duygulandığımızda, merkezi ve periferik sinir sisteminin işleviyle bedenin bütün organları ve merkezleri birbirleriyle ilişkili olarak faaliyete geçer. Beyin tabanında yer alan hipotalamus bu merkezlerin en önemlisidir. İki görevi aynı anda yapan hipotalamus, fizyolojik değişiklikleri ortaya çıkararak sinir sistemini uyarır ve beyin kabuğuna sinirsel akımlar göndererek heyecanın farkına varmamızı sağlar (Cüceloğlu, 1990, s. 267).

Duygular somut boyutu olan sezgilerdir ve tıpkı matematik, fizik, kimya gibi beynimizde yazılıdır. Bunun en büyük göstergesi, beynin duyguları temsil eden alanında hasar olduğu zaman, insanın “duygusal körlük” yaşamasıdır. Beyindeki amigdala bölgesi çıkarılan kişi, hislerinin farkına varamaz. Robot gibi bir hale gelir (Tarhan, 2016 s. 55).

Duyu organlarıyla aktif hale gelen değişken uyarılar çevrenin de etkisiyle insanın iç dünyasında cereyan eden duyguları doğururlar. Davranışçı Psikoloji’de duygular etki tepki çerçevesinde ele alınmıştır. Buna göre insandaki duygusal faktörleri

belirlemek için kişiyi etki tepki durumuna getirmek gerekir. O vakit pek çok duygusal reaksiyon ortaya çıkabilir. Bunların içinde en çok öne çıkanlar korku, öfke ve sevgi tepkileridir. Duygusal reaksiyonların oluşumu ele alındığında örneğin, sevginin doğuşunda önce sevgiyi tetikleyici bir etkileme olursa ardından sevgi duygusu kendini belli eder. Böylelikle duygusal tepkileri ortaya çıkarmak mümkün hale gelir (Yavuz, 2012, s. 22-23).

Duygu ve heyecanlar insan yaşantısını, fizyolojisini ve davranışlarını içeren çok yönlü karmaşık bir süreçtir. Psikoloji alanında araştırma yapan bilim adamları duyguların oluşumu üzerine çeşitli kuramlar geliştirmiştir. Bu kuramları kısaca tanımak gerekirse:

1. *James-Lange Duygu Kuramı (Olay + fizyolojik tepki + duygu)*: Williams James ve Carl Lange duyguların oluşumu ile ilgili ortak bir kuram geliştirmiştir. Bu teoriye göre duygular kasların gerilmesi, titreme, kalp çarpıntısı, solunum hızının değişmesi gibi birtakım fizyolojik değişikliklerin duyulmasından meydana gelmektedir. Yaşanılan duygular, belli duyular üreten fizyolojik değişiklikler sonucu ortaya çıkar. Yani bu kurama göre korktuğumuz için titremeyiz, titrediğimiz için korkarız.

Özetle, James-Lange Kuramı olaylar karşısında önce fizyolojik değişikliklerin, sonra da duygu ve heyecan yaşantısının oluştuğunu söyler. Ancak bu kuram deneysel verilerce desteklenmemiştir. Çünkü duygusal deneyimler çoğunlukla belli fizyolojik değişiklikler harekete geçmeden önce ortaya çıkar (Cüceloğlu, 1990, s. 266).

2. *Cannon-Bard Duygu Kuramı (olay+duygusal tepki/fizyolojik tepki)*: Bu kurama göre duygu uyandırıcı uyaran algılandıktan sonra, sinir akımlarını beyin kabuğuna aktaran hipotalamus denen ön beyin, duygusal tepkinin verildiği ilk yerdir. Ardından hipotalamus dahilî tepki ürettiğinden dolayı otomatik sinir sistemine sinyal yollar. Aynı anda hipotalamus, beyin korteksine gelen duygu durumunun yapısı ile ilgili olarak da mesaj yollar. Beyin korteksine gönderilen mesaj belli özel duygulara göre değişir.

Cannon-Bard duygu kuramı James-Lange kuramının eksiklerini tamamlayıcı bir girişimdir. Bu kuram hipotalamusun fonksiyonlarını merkeze alarak geliştirilmiştir. Uyarıcılar karşısında etkilenen hipotalamus iki görevi aynı anda yapar. Bir yandan fizyolojik değişiklikler ortaya çıkararak sinir sistemini uyarırken, diğer yandan da beyin

kabuğuna sinirsel akımlar göndererek duygu ve heyecan yaşantısının farkına varmamızı sağlar (Cüceloğlu, 1990, s. 267).

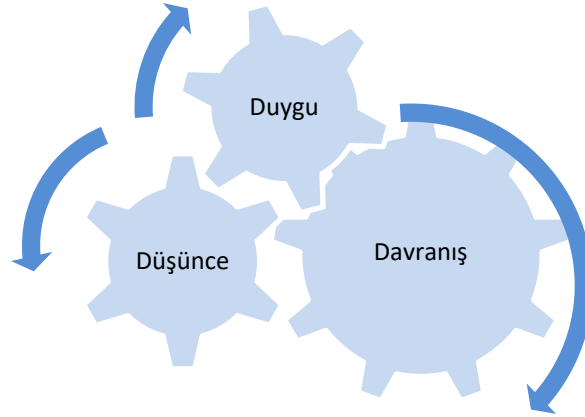
3. *Bilişsel Kuram (Bir olay+ fizyolojik tepki+bilişsel tepki+duygu)*: Bu kuram Stanley Schachter'in yaptığı bir deneyin (Schachter-Singer, 1963) bulgularına dayanır. Bu kuramda duygularımızı içinde bulunduğumuz duruma göre yorumlarız. Ona göre duygu ve heyecanları anlamlandırıp isimlendirmede bilişsel süreçler önemli bir rol oynar. Bedende meydana gelen fizyolojik değişiklikler, çevrede bulunan uyarıcılar çerçevesinde anlamlandırıp isimlendirilir. Örneğin yolculuğa çıkan genci uğurlamaya gelenler bir bayram ve kutlama havası içinde davranış sergilemeler, gencin ailesinden ayrılmasını sevindirici bir olay olarak görselerdi, genç kendisinde meydana gelen fizyolojik değişikliklere ona göre isim verir ve "Mutluyum o yüzden gözümde yaş geliyor" derdi.

Ayrıca bu kurama göre duygu ve heyecanın türü kişinin içinde bulunduğu ortamla birlikte farklılık gösterecektir. Örneğin eğlenceli bir toplantıda kendimizi sevinçli hissederken, kasvetli bir ortamda çökkün hissederiz (Cüceloğlu, 1990, s. 269).

4. *Sosyobiolojik Kuram*: Bu kuram duyguların nasıl oluştuğunu ve fizyolojik temelini açıklamaz ama duyguların insan yaşamında ne gibi işlevler gördüğünü açıklar. Bu kurama göre duygular insanın diğer davranışları gibi çevresine uyumunu sağlar. Sosyobiologlar her duygu ve heyecanın uyumsal bir görevi olduğunu varsayarlar. Örneğin kızgınlık ve öfke başkalarının saldırısına karşı insanı korur. Haz, neşe ve mutluluk insanı birbirine yaklaştırarak türün devamını sağlarken; hüznün ve keder ağlama davranışına yol açarak insana başkalarının yardım eli uzatmasına yol açar (Cüceloğlu, 2014, s. 263).

Psikologlar fiziksel eylemlerin duygu ve tutumları değiştirebildiğini, duyguların ancak bilinçli eylem ve davranışlarla kontrol altına alınabileceğini söylerler. Örneğin, gülümseme eylemi insana mutluluk hissi verirken, kaşların çatılmasıyla birlikte hoşnutsuzluk hissi ortaya çıkar. Sevmek bir fiil, bir eylemdir. Sevgi ise bu eylemin bir ürünüdür. Sevgi sevme eylemleri ile harekete geçirilen bir duygudur. O halde sevgi davranışları gösterilmeli ki sevgi duygusu oluşsun (Covey, 2016, s. 92).

Şekil 1: Duygu, düşünce ve davranışların etkileşim şeması

Schwartz (2015), Crane'nin Uygulamalı Psikoloji adlı eserinden yaptığı alıntıda, davranış yoluyla istendik duyguları ortaya çıkarabilme hususunda şu ifadelere yer vermiştir:

“Unutmayın, hareketler duyguların öncüsüdür. Duygularınızı direkt olarak değil, yalnızca hareket veya davranış tercihleriniz yoluyla kontrol edebilirsiniz... O malum toplumsal trajediyi (evlilikte yaşanan sorunlar ve yanlış anlamalar) önlemek için, gerçek psikolojik verilerin farkına varın. Her gün uygun hareketler ve davranışlar sergileyin. Kısa sürede onlara karşılık gelen duyguları hissetmeye başlayacaksınız. Sizin ve eşinizin birlikte sevgi dokunuşları ve öpücükleri, içten iltifatları, daha pek çok küçük nezaketi, kibarlığı, inceliği her gün sergilediğinizden emin olun ve sevgi duygusu konusunda endişelenmenize gerek kalmaz. Kendinizi eşinizin üzerine titriyor hissetmedikçe, kendinizi ona adamış davranışı sergileyemezsiniz.” (s. 65-66).

Schwartz (2015, s. 65), daha öz bir ifadeyle “Doğru olanı yapın ve güveninizi koruyun.”, “Güvenle düşünmek için güvenle hareket edin.” tavsiyelerinde bulunmaktadır. Çünkü doğru olanı yapmak vicdanı rahatlatır. Bu da kişinin kendine olan güvenini artırır. Yanlış olduğu bilinen bir davranış yapıldığında iki şey olur. Birincisi, suçluluk hissi kişinin kendine olan güvenini zamanla yer bitirir. İkincisi, insanlar gerçeği öğrendiğinde ilgili kişiye olan güvenlerini yitirirler.

Ayrıca doğru davranışlar ve yapılan iyilikler insanı iyi hissettirir. İyilik hissi de mutlu olmayı sağlar. İnsan mutlu ettiği ölçüde mutlu olur. Küçük bir gülümseme, güzel bir söz veya verilen bir selam karşılıklı mutluluk hissini uyandırmaya yeterlidir.

Duygusal zeka kavramı üzerinde çalışmalar yapan Amerikalı psikolog Danile Goleman “Duygu mu önce oluşur yoksa düşünce mi?” sorusuna cevap niteliğinde açıklamalar yapmıştır. Ona göre duygusal zihin akılcı zihinden daha hızlı hareket eder

ve algıyı tartıp değerlendirmeden eyleme geçer. Duyguyu başlatan etkenle duygu arasında geçen sürenin “bir an” gibi çok kısa bir süre olmasından dolayı algıyı tartarak değerlendiren akılcı zihnin de en az duygusal zihin kadar sürat gösterebilmesi gerekir. Duygusal tepkiler çoğu zaman biz ne olup bittiğini tam olarak anlayamadan üzerimizden gelip geçer. Akılcı zihnin algıyı değerlendirip karşılık vermesi duygusal zihinden daha uzun sürdüğünden ilk dürtü kalpten gelir. Bu hızlı tepki sıralamasında çoğunlukla duygular düşüncelerden önce gelir veya aynı anda oluşur. Bunun yanında ikinci bir duygusal tepki de düşüncelerden kaynaklanır. Hızlı tepkiden daha yavaş oluşan bu tür, düşüncelerde için için kaynayıp olgunlaşarak istenilen duyguların belirmesini sağlar. Mesela içimizden “bu bebek çok sevimli” diyerek değerlendirme yaptığımızda arkasından bu düşünceye uygun bir duygusal tepki belirir ve sevgi, şefkat gibi duygular hissedilir. İşte bu yavaş sıralamada düşünce duygudan önce gelir. Mahcubiyet ya da yaklaşan bir sınavın heyecanı gibi karmaşık duygular da düşüncelerden doğan duygulardır (Goleman, 2016, s. 376-3789. Tarihin ender figürlerinden biri olan Hindli düşünür Mahatma Gandhi’ye atfedilen “Söylediklerinize dikkat edin, düşüncelere dönüşür. Düşüncelerinize dikkat edin, duygularınıza dönüşür. Duygularınıza dikkat edin, davranışlarınıza dönüşür. Davranışlarınıza dikkat edin, alışkanlıklarınıza dönüşür. Alışkanlıklarınıza dikkat edin, değerlerinize dönüşür. Değerlerinize dikkat edin, karakterinize dönüşür. Karakterinize dikkat edin, kaderinize dönüşür.” (Alkan, 2012) sözü de Goleman’ın bu düşüncelerini desteklemektedir.

Anlık tepki ve değerlendirici düşünce yoluyla duyguya giden hızlı ve yavaş yolların yanında bir de çağrılarak gelen duygular vardır. Örneğin aktörlerin meslek icabı oynadıkları rolde istenilen etkiyi oluşturmak için üzücü anlarına kasıtlı olarak gözyaşlarının eşlik etmesi çağrılarak gelen duygulardandır. Düşünme yoluyla hisleri bilerek kullanmada doğal olarak aktörler herkesten daha başarılıdır. Bir düşüncenin yol açtığı duyguları bilerek değiştirmek zor olsa da düşüncemizi değiştirmek daha kolaydır. Mesela mutlu anıları hatırlamak insanı neşelendirirken melankolik düşünceler kişiyi dalgınlığa götürür. Buna rağmen akılcı zihin kişinin hangi duygulara sahip olması gerektiğine karar veremez ancak ortaya çıkan tepkilerin seyrini kontrol edebilir. Dolayısıyla çoğu zaman duygular oldu-bitti şeklinde gelir. Genellikle ne zaman üzgün, ne zaman kızgın olacağımıza karar veremeyiz (Goleman, 2016, s. 379).

2.2.3. Duygu Çeşitleri

İnsan çok çeşitli ve zengin bir duygu dünyasına sahiptir. Mutluluk ya da mutsuzluk olarak kişiye özgü farklı biçimlerde ve derecelerde beliren duygular, akışları, güçleri ve kaliteleri, derinlik ve yüzeysellikleri, süreklilik ve gelip geçici oluşlarıyla kendilerini gösterirler (Yavuz, 2012, s. 23).

Psikoloji bilimi duyguları belli standartlar içinde sınıflandırmaya çalışsa da kesin bir sonuca varamadığından konu üzerinde tartışmalar hala devam edip gitmektedir. Duyguları kesin sınırlarla belirlemek ve sistematik bir sınıflamaya tabi tutmak oldukça zor olmakla birlikte psikologlar bu konuda önemli teoriler ortaya koymuşlardır. Bunlardan Günzel-Haubold bedenî, ruhî ve manevî olmak üzere üç çeşit duygu türünden bahseder. Ona göre duyguların anlaşılması derin ya da yüzeysel oluşlarıyla da ilgilidir. Sevinç ve öfke gibi duyguları tecrübe eden bir kimse onların derinden veya yüzeysel olarak hissedilip hissedilmediğini anlayabilir. Mesela merak ya da anî kırgınlığa kıyasla hasret ile düş kırıklığı çok daha derinden duyulur. Derin duygular sadece kısa süreli taze duyular olarak kalmazlar. Aynı zamanda insanın iç yaşantısında etkilerini sürekli olmaya zorlarlar. Dolayısıyla bu tür duygular kişiliği oluşturmada önemli bir etkiye sahiptirler. Çünkü onlarda insanın tutum ve davranışlarını şekillendiren ve iç yaşayışın devamını sağlayan ‘değerler’ ve ‘anlamlar’ mevcuttur. Karşılıklı ilişkilerde ortaya çıkan acıma, koruma, yardımseverlik gibi olumlu duygular; kıskançlık, kin, nefret gibi olumsuz duygular ve gurur, kibir, özgüven gibi kişinin şahsına has olan bütün duygular derin duygulardan sayılır (Yavuz, 2012, s. 24).

Rohracher’in duygu sınıflaması ise ağrı, acı, istek ve üşenme gibi duygularla ilişkili duygular; korku, haset, kıskançlık, temas kurma gibi içgüdüsel duygular ve dinî, ahlâkî, estetik, lojik, sempati, yardımseverlik, adalet gibi kişiliği gerektiren duygular olmak üzere üç temel bölümden oluşur (Yavuz, 2012, s. 25).

İlk olarak Wundt tarafından ortaya atılan başka bir sınıflandırmaya göre duygular üç ayrı boyutta incelenebilir. Birincisi duygusal yaşamın iki özelliği olan haz ve elemdir. Bu görüşe göre bütün duygularda haz veya elem uyandırma özelliği bulunur. İnsan temel ihtiyaçları ve beklentileri karşılandığı zaman haz ve mutluluk yaşar, ihtiyaçlar doyumsuz kalırsa elem ve acı duyar. Duygular en çok haz verenlerden en çok elem uyandıranlara doğru bir ölçek üzerinde sıralandığında bu doğrunun ortasında

merak, şaşkınlık ve bekleyiş gibi haz ve elem yönünden nötr olan duygular da bulunur. İkincisi duyguların yoğunluk ve şiddet bakımından farklılık göstermesidir. Bir olay karşısında insan yerine göre ya biraz memnuniyet gösterir ya da sevincinin coşkusuyla havalara zıplar, ya sadece üzülür ya da üzüntüsünün şiddetinden derin kederlere boğulur. Bu iki uç arasında yoğunluk açısından derin ya da hafif duygu halleri görülebilir. Psikolog Murphy şiddetli duygusal tepkilerin çoğunun olumsuz olduğuna dikkat çekmiştir. Ona göre öfke ve korku gibi şiddetli duygular organizmanın zararına olan uyaranlar karşısında ortaya çıkmaktadır. Üçüncü olarak duygular gevşek olanlar ve gerginlik uyandıranlar şeklinde gruplandırılabilir. Bekleyiş, şaşkınlık ve merak insan üzerinde çeşitli ölçülerde gerilim uyandırabilir. Sevgi ve şefkat olumlu ve haz veren duygular olmasına rağmen şefkate göre sevinç daha çok gerginlik uyandıran bir duygudur. Öfke ve kıskançlık da hem elem veren hem de şiddetli gerginlik uyandıran duyguların başında yer alır. Böylece duygular haz ve elem, az ya da çok yeğin, gerginlik ve gevşeklik olmak üzere üç boyutta değerlendirilebilir (Baymur, 2015, s. 81-82).

Öte yandan duyguları genel olarak temel duygular ve yüksek duygular olmak üzere iki grupta ele alanlar da vardır. Temel duyguların bir kısmı sadece insanlarda mevcutken bazıları da hem insanlarda hem diğer canlılarda bulunur. İnsanlarla birlikte diğer canlılarda da bulunan açlık, susuzluk, saldırganlık gibi dürtüsel duygular temel güdülerini ifade eder. İnsanın hayatta kalması ve korunması için fizyolojik temel duygular gereklidir fakat bu duyguların irade kontrolü ile eğitilmesi gerekir. İnsan beyni dürtüsel duyguların yanında sadece insana has olan sevgi, öfke, hayret, korku ve üzüntü gibi yüksek duygulara sahiptir. Doğadaki renkler gibi duygular da kümeler ayrılır. Ana renkler ve bunların karışımından doğan değişik renkler bulunduğu gibi, temel duygularımız ve bunlardan ortaya çıkan çeşitli alt gruplar vardır. Ana renkler denilen kırmızı, sarı ve maviye benzetebileceğimiz sevgi, korku ve güven başlıca üç temel duygu öbeğini oluşturur. Bu duyguların içinde de alt duygular mevcuttur. Mesela sevgi duygusunda şefkat, merhamet, iyilik gibi hisler bulunurken, korkunun içinde nefret, kin, düşmanlık, utanma ve öfke saklıdır. Güven duygusunun içinde ise doğruluk, sadakat ve gayret benzeri alt gruplar bulunur. Bu duyguların çeşitli oranlarda oluşturduğu kombinasyon insanı mutluluğa götürür (Tarhan, 2016, s. 46-47). Temel duygu kümelerine ek olarak, karışımları, çeşitlemeleri, değişimleri ve farklılıklarıyla yüzlerce duygudan söz edilebilir.

İslami anlayışta ise duyguların açık-gizli (zâhirî-bâtinî) veya iç-dış (dâhilî-hâricî) olarak incelendiği gibi dinî, ahlâkî, teslim olma, sığınma, utanma, güvenme, sevgi, korku, elem vb. gibi tek tek ele alındığı da görülmektedir (Yavuz, 2012, s. 26).

Düşüncelerimizin ve davranışlarımızın ana kaynağı duygularımızdır. İç veya dış etkiler karşısında hissettiğimiz duygular düşüncelere, düşüncelerimiz davranışlara dönüşür ve böylelikle karakterimiz oluşur. İnsanı insan kılan çekirdeğin merkezinde duygular vardır ve her duygu kalp harmanında şekillenmektedir.

İnsanın anne karnında başlayan hayatı boyunca karşılaştığı her olayın bilgisi bilinçaltına kaydedilirken bu olaylara anlam veren hisler de kayıt altına alınmaktadır. Yaşanılan travmalar korku, üzüntü, kaygı ve stres olarak kaydedilirken, sevindiren olaylar ise huzur, güven, sevinç ve mutluluk olarak yazılır. Herhangi bir olayla karşılaşıldığında veya geçmişle ilgili bir şey hatırlandığında insanın içinde oluşan olumlu ya da olumsuz duygular bu sistemin bir sonucu olarak ortaya çıkarlar. Zira geçmişte yaşanan herhangi bir olayla ilgili tüm ayrıntılar hatırlanmasa da, o olayın yaşattığı duygular daha dün yaşanmış gibi taze ve canlı hissedilir. Çünkü insanın nüvesi duygudur ve insan duygularının yekûnudur (Tongar, 2016, s. 55).

İslam inancına göre insan ruhi ve ahlaki olgunluğa ulaşabilecek bir fitratta yaratılmış, hem iyiliğe hem de kötülüğe meyilli bir donanımla dünyaya gelmiştir (Şems, 91/7-8). İnsanın bütün yönelimleri ve tercihleri duygularının, dürtülerinin ve güdülerinin etkisi altında şekillenir. Nefsini duyguların ve dürtülerin egemenliğinden kurtaran kimse kemale ererken duygu dünyasını yönetemeyen, dürtülerini kontrol edemeyen insan da bir nevi kötülüğe yelken açmış olur. Çünkü dürtü ve arzuların ortak adı olan nefis terbiye edilmezse daima kötülüğü emreder (Yusuf 12/53). Mevlana insan fitratının bu yönüne dair der ki: “Ey Hak yolcusu! Gerçeği öğrenmek istiyorsan; Mûsâ da, Firavun da ölmediler; bugün senin içinde yaşıyorlar, senin varlığına gizlenmişler, senin gönlünde savaşlarına devam ediyorlar! Bu sebeple birbirine düşman bu iki kişiyi kendinde araman gerekir!” (Topbaş, 2006, s. 32). İnsan aldığı eğitimin ve içinde bulunduğu toplumun etkisiyle zekâ seviyesi ve fitratının elverdiği ölçüde duygusal yaşamını ve heyecanlarını kontrol altına alabilir (Baymur, 2015, s. 87), olaylar karşısında kendisinden beklenen insani olgunluğu gösterebilir.

2.2.1. Duygular Ne İşe Yarar?

Hislerimizin, tutkularımızın, özlemlerimizin ortak adı olan duygularımız en temel rehberlerimizdir. Duygular insan hayatının bir parçası olmakla beraber, her zaman yaşama eşlik eder ve hayata renk katar. İnsanoğlunun türünü devam ettirmesi büyük ölçüde duyguların insan ilişkilerindeki gücüne bağlıdır (Goleman, 2016, s. 29). İnsanın hem iç yaşamının akışında hem de ruhsal yapısında önemli bir fonksiyona sahip olan duygu, her ruhsal olaya ve her yaşayışa yön verecek niteliktedir. Duygu bireyin davranışlarını sadece ayarlamakla kalmaz, aynı zamanda en basitinden en karmaşığına kadar eylemlerimizin tamamında önemli bir etken olarak karşımıza çıkar. Ayrıca o çevre şartlarına uyumu sağlayan faaliyetlerimizin itici güç görevini de yürütür (Yavuz, 2012, s. 22-23). Aslında duygularımızın tümü bizi harekete geçiren dürtülerimizdir (Goleman, 2016, s. 32). Mevlana “Aynı dili konuşanlar değil, aynı duyguyu paylaşanlar anlaşır.” derken duygunun insan ilişkilerinde ne denli önemli bir unsur olduğunu dile getirmiştir (Salih, 2018).

Sosyobiologlar özellikle kritik anlarda kalbî hislerin aklî kuvveden daha etkin ve üstün olduğuna işaret etmektedirler. Onlara göre duygular tehlike içeren bir durum, zorluklarla mücadele, acı kayıplar, aile kurma ve eşine bağlanma gibi yalnızca aklın eline bırakılmayacak kadar hassas durumlarda yol göstericidir. Tecrübelerimizden de bildiğimiz gibi, kararlarımızı, tutumlarımızı ve eylemlerimizi şekillendirirken çoğunlukla hislerimiz düşüncelerimize baskın çıkar (Goleman, 2016, s. 30).

Toplumun bireylerini birbirine bağlayan ve bir arada tutan temel dinamik, güdüler, duygular ve heyecanlardır. Duygu ve heyecandan arınmış bir toplum kısa zamanda çözülür ve çöker. Açlık, susuzluk ve cinsel dürtüler gibi insanı davranışa götüren güdüler belirli duygularla beraber ortaya çıkar. Hangi tür davranış olursa olsun duygulardan bağımsız değildir. Rüyalarında dahi insanın peşini bırakmayan duygu ve heyecanlar yaşamın cazibesini arttıran renkleridir. Duygu ve heyecanlardan yalıtılmış bir dünyada ne sevgi, ne korku, ne evlilik, ne de sanat olur. İyi kötüden, sevilen nefret edilenden, şevk ve coşku korku ve dehşetten ayırt edilemez. Yaşamı değerli kılan, insanı belirli bir amacı gerçekleştirmeye özendiren hiçbir şey bulunmaz. Dolayısıyla duygulardan arındırılmış bir insan topluluğu yaşamını devam ettiremez (Cüceloğlu, 2014, s. 262).

2.3. Düşünce Nedir?

İnsan bu dünyada diğer canlılardan farklı olarak, maddi ve biyolojik imkânların yanında akıllı bir varlık olarak yaratılmış; aklın ürünü olan bilgi, irade, düşünme ve konuşma gibi üstün yeteneklerle donatılmıştır. Bunlar insanı diğer varlıklardan ayıran en önemli özelliklerdir.

Düşünce, düşünme eyleminin ürünü olarak ortaya çıkan fikir, görüş ve mülahazalardır. Türk Dil Kurumu sözlüğü düşünceyi, “dış dünyanın insan zihnine yansımaları, niyet, tasarımı, tasa, kaygı, sıkıntı, ilke, düşünme sonucunda bilincine varılan herhangi bir şey” olarak tanımlar. Düşünme ise “olay, durum ve nesnelere üzerinde çözümleyici ve birleştirici işlemlerde bulunmaya olanak sağlayan kavrama ve açıklama yetisidir.” şeklinde tanımlanır.

Aklın bir ürünü olan düşünme, kavramlarla hesap yapmak, yani analiz, sentez ve karşılaştırmalar yapmaktır. Düşünmenin ana malzemesi kavramlar ve kelimelerdir. Kavramlar bir varlığın zihindeki tasavvuru, kelimeler ise harflerden meydana gelmiş sembolüdür. Bir varlığı, bir nesneyi sembolize eden kelimeler uzun zaman dilimlerinde, kolektif şuurda ve ortak imajlarla uzlaşım olarak meydana gelmekte, böylece toplumda bilgi alışverişi, anlaşma, tartışma ve iletişim mümkün olmaktadır (Biraderoğlu, 2013, s. 13).

Jung’a göre ruhun dört temel işlevinden biri olan düşünme, her ferden ruhsal yaşamında cereyan eden olayların ve davranışların değişen sonuçlarını bildiren vasıtalarından birisidir. Ruhsal bir fonksiyon olan düşünmenin direkt gözlemlenmesi imkânsızdır. Düşünme belli bir problem, durum, olay ya da herhangi bir şey üzerinde ruhun içsel bir faaliyetidir. Başka bir tabirle anlamaya, kavramaya, hüküm yürütüp sonuç çıkarmaya yönelik bazen bilinçli bazen de bilinçsiz olabilen ruhsal bir etkinliğin algılanması işine düşünme denilir. Aynı zamanda herhangi bir nesneye, olaya, yargıya, kanaate, inanç vb. durumlara zihinsel yönden bir yaklaşımdır. Zihinde pasif düşünceler olabildiği gibi aktif düşünceler de vardır. İnsanın kendisini idare etmesinde ve amaçlarına ulaşmasında yardımcı bir araç olan aktif düşünce iradeli bir faaliyettir. Bilinçli ve iradeli yaşayışlar hedeflerine ruhsal bir güç konumundaki düşünce yardımıyla ulaşmaya çalışırlar. Düşünce aldığı görevi doğru-yanlış veya iyi- kötü demeden, taraf gözetmeden mekanik bir köle gibi yerine getirir (Yavuz, 2012, s. 138).

2.3.1. Düşüncenin Oluşumu

Temelinde akıl yürütmelerin ve sonuç çıkarmaların bulunduğu düşünce kendini ortaya koyacak bir takım düşünme bağları ve kavramlar içinde oluşur. H. Werner düşünceyi, kavramlar arasında ilişkiler kurularak anlaşılması ve hükümler yürütülerek bir sonuca varılması şeklinde ele alır. Aslında düşünme sürecine algılar, olaylar, tasavvurlar, soyutlamalar, akıl yürütmeler, sonuç çıkarmalar, hatırlatmalar gibi birçok unsur girmektedir. Şüphesiz düşünme kavrama ve öğrenmenin üstünde psikolojik bir faaliyettir. Ancak düşüncenin oluşması ve kendini göstermesi öncelikle kavramların kazanılmasına bağlıdır. Düşüncenin ortaya çıkmasında ilk başta kavramlardan yararlanır. Sonra kavramları birbirine anlamlı bir şekilde bağlayan akıl yürütmeler vazgeçilmez bir unsur olarak devreye girer. Örneğin cami denilince ezan, namaz, ibadet, imam, müezzin, minare, kubbe, halılar, mimari yapı vb. gibi ilgili kavramlar arasında kurulan bağlantılar sonucu zihinde beliren bir yapı düşünülür. O halde hüküm manası olan bir objeye yönelik olabildiği gibi nedenlere dayandırılan ve kesinlik ifade eden tutumları da tayin eder (Yavuz, 2012, s. 138-139).

İnsan düşündüklerini anlamlandırmaya ve hükümlerle açıklamaya çalışırken vasıta olarak dili kullanır. Dil, yani kelimelere dökülen manalar ve hükümler, yansıtıcı düşünmenin bir ürünü olarak ortaya çıkar. Bundan farklı olarak, davranış psikolojisinin tercih ettiği anlayışa göre düşünce içte yapılan bir konuşmadır. İnsan kelimeler olmadan da sessiz ve sözsüz konuşabilir. Çünkü bilinçli olmayan ruhi muhtevalar da düşünmeyi etkilemektedir. Bununla birlikte, düşünülenin bilinçli bir şekilde dışarıya yansması, ifade edilebilmesi ve açıklanabilmesi için düşünme araçlarına, yani dil ve unsurlarına ihtiyaç vardır. Esasen insan bu araçlarla düşünmeye çalışır (Yavuz, 2012, s. 139-140). Dildeki sembol ve kavramlar düşünceyi büyük ölçüde etkiler. Ancak insan düşüncesi sözlü olmayan semboller de kullanır. İmgeler, şekiller, duygular, tat, koku ve dokunma gibi diğer duyu organlarının kullandığı semboller düşünce sürecinde önemli rol oynarlar (Cüceloğlu, 2014, s. 21).

Tarhan'a göre, insan fitratı ilk duyduğu ya da gördüğü şeye inanma eğilimindedir. Fakat doğru düşünce ve duygu kalıbının oluşması ve doğru hükümlere ulaşması için zihinsel çaba gerektiren bilgiye dayalı araştırmalar yapması gerekir. Bunu yapmak oldukça zor olduğundan insanların çoğu, ekstradan bir güç sarf etmemek için zihinsel bir çaba göstermeden, duyu organlarından gelen verilere kolayca inanırlar. Bu inanışlar

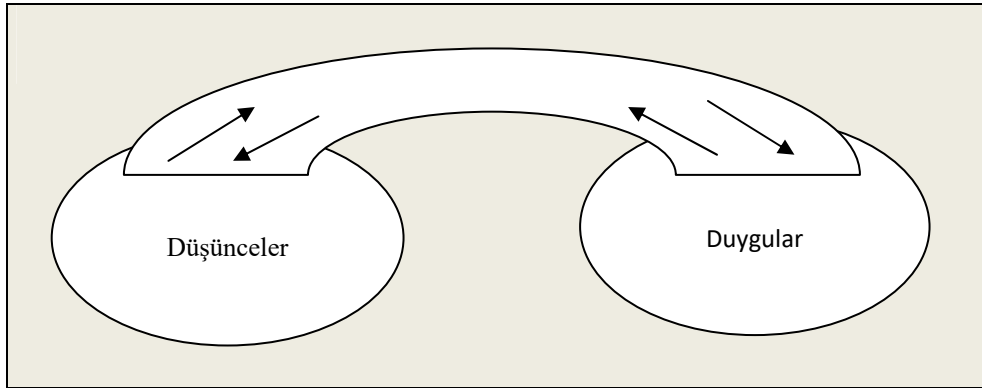
bilgi temelli olmadıkları takdirde peşin hüküm ve tutkulara sebep olurlar. Oysa muhakeme yaparak düşünen kişiler zihindeki belirsizliği giderip daha doğru kararlar verebilirler. Şurası bir gerçek ki kimse önyargısız bir zihne sahip değildir. Herkesin çocukluğundan itibaren edindiği bir takım peşin fikirleri vardır. Olgun insan olmak, herhangi bir konuda karar alırken önyargılarının farkında olup güçlü ve zayıf yanlarını hesaba katarak davranabilmeyi gerektirir (Tarhan, 2016, s. 61).

2.3.2. Duygu ve Düşüncenin Önemi

İnsanın varoluş gayesi doğru yaşayıp mutlu olmaktır. Mutlu olmanın sırrı da aklı ve duyguları iyi yönetmekten geçer (Payot, 2018, s. 73). Mutlu olmak için hayata dair doğruların ve yanlışların neler olduğunun bilinmesi gerekir. Yaşamın duygu, düşünce ve davranış alanları vardır. İnsanın bu üç alanda olgun adımlar atması, sağlıklı kararlar vermesi ve yapıcı çözümler üretmesi onun kişiliğini oluşturur. Bunun yanında o kimseyi mutluluğa götüren sonuçları da doğurur. Bu sebeple insanın duygu, düşünce ve davranışlarını yönetmesinde beynin fizyolojik ve psikolojik özelliklerini bilmesi ve kendini tanıması büyük bir önem arz etmektedir (Tarhan, 2016, s. 29).

Karlı'nın belirttiğine göre duygular ve düşünceler sürekli bir etkileşim halindedir. Beyin araştırmacıları tarafından son zamanlarda yapılan araştırmalar, beynin düşünme ile ilgili bölümünün hissetmeyle ilgili bölümünden tamamen ayrılamayacağını, bu iki bölümün birbiriyle sürekli bağlantılı olduğunu göstermektedir. Duygusal beyin ve düşünen beyin şehrin köprüyle birbirine bağlanan iki bölgesine benzetilebilir. Beynin tamamının verimli kullanılabilmesi için duygularla çarpışan fikirler ve düşünceleri etkileyen duygular gibi bu köprüden sürekli bir geçiş olmalıdır. Düşünmeyi zorlaştıran heyecan, korku, endişe, üzüntü gibi güçlü duygular uzun süreli hissedilirse düşünen ve hisseden beyin arasındaki köprü tıkanır, bağlantı kopar. Bu durum hislerin verdiği mesajlar üzerinde net bir şekilde düşünebilmeyi engeller. Dolayısıyla duygular düşüncelere yön veremez ve düşüncelerin de duygular üzerindeki fonksiyonu azalır. Beynin bu iki bölgesi arasındaki geçiş sürekli olarak kapalı tutulursa köprü çürümeye başlar ve işlevselliğini kaybeder. Düşünen beyin ve hisseden beyin arasındaki bağlantıyı yeniden kurmak ve köprüyü işlevsel hale getirebilmek için stresi azaltıp sakinliği arttırmak gerekir.

Şekil 2: Düşünen beyin ve hisseden beyin arasındaki bağlantının şematik gösterilişi

Duygular ve düşünceler birbirini tamamlayan iki ruhsal güçtür ve farklı özellikler taşır. Duygular içgüdü ve sezgilerle bağlantılı olduğundan hızlıdır. İnsanlar ve durumlar hakkında değerlendirme yaparken hızlı karar almaya yardımcı olurlar. Duygular aynı zamanda derin anılarla şekillendiğinden güçlüdürler. Düşünceler ise hislere göre daha yavaş gelişir. Analiz ve yansıtma ile bağlantılı olarak mevcut bellekten faydalanır. Duygulardan gelen mesajları dikkate almamıza ve bunlar üzerine yansıtmamıza yardımcı olur.

Belirtmek gerekir ki, duyguların ve düşüncelerin birbirinden beslenmesine ne kadar çok izin verilirse, kararlar şekillenip yargıya ulaşırken sahip olunan bilgi o kadar verimli kullanılmış ve sağlıklı sonuçlara ulaşılmış olur (Karlı, 2014).

Bilginin ve düşüncenin zihinde yer etmesi ancak ona bir heyecanın eşlik etmesiyle sağlanabilir. Yanında duygusal bağın hatırası olmaksızın bir düşüncenin şuura yerleşmesi pek mümkün değildir. Akıl süzgecinden geçerek doğruluğu tasdik edilen bir bilgiye duygu katılırsa inanç oluşur. Eyleme dönüşen inanç davranışı, devam eden davranışlar alışkanlıkları doğurur. Alışkanlıklar da süreklilik gösterirse kişilik meydana gelir. Herhangi bir düşüncenin karaktere dönüşmesi altı ay gibi uzun bir sürede gerçekleşir. Duyguların eşlik etmediği düşüncelerin inanç halini alması ve davranışa dönüşmesi beklenemez. Bir fikrin inanç olması demek, tıpkı bilgisayarın “enter” tuşuna basmak gibi onun doğruluğunun gönülden tasdik edilmesi demektir (Tarhan, 2016, s. 52). Bu anlamda dini inanç, insan hayatı açısından temel hususlarla ilgilendiğinden, bütün inançların en önemlisi ve en etkilisi olarak ortaya çıkmaktadır (Allport, 2004, s. 96).

Payot (2019, s. 155) Tarhan'ın bu yaklaşımını destekleyen farklı bir yorum getirir. Ona göre, güçlü bir düşüncenin ortaya çıkışı ancak gerçek bir güç kaynağı olan duygusal hallerle bir araya gelmesine bağlıdır. Tecrübeler düşünce ve zekânın tek başına zayıf olduğunu gösteriyor. Mesela alkolikler sarhoşluğun ne gibi felaketler doğuracağını çok iyi bilirler ama bunu ilk alkol komasına girdikten sonra anarlar. Sefaleti yaşadıktan sonra "bilseydim" diye ah vah ederler. Aslında akıbetlerini önceden biliyorlardı ama ızdırabın etkisini hissedemiyorlardı. Payot'un bu düşüncesi, halk arasında söylenegelen "Bir musibet bir nasihatten yeğdir" atasözünün bir açıklaması niteliğinde görünmektedir.

İnsanın küçüklüğünden itibaren edindiği birtakım duygu, düşünce ve davranış kalıpları vardır. Beyin hedef belirleme, karar verme, harekete geçme ve onu sürdürme süreçleri gibi bütün faaliyetlerini bu kalıplar yardımıyla yapar. Örnek vermek gerekirse kişinin elinde tuttuğu bir kalemin işlevselliği düşünce kalıbını, onu sevip sevmediği ise onunla alakalı duygu kalıbını oluşturur (Tarhan, 2016, s. 30).

Payot *İrade Terbiyesi* (2019, s. 154-179) adlı eserinde duygu ve düşüncelerin irade üzerindeki etkilerinden bahseder. Onun konuyla ilgili fikirlerini özet olarak maddeler halinde vermenin çalışmamız açısından faydalı olacağı kanaatindeyiz:

1. Düşüncelerimiz dâhilî fikirler ve hariçten gelen fikirler diye değerlendirilebilir. Okuduklarımızdan, sohbetlerimizden, hatta rüyalarımızdan gelen düşünceler, üstatların ve yazarların fikirleri akıl süzgecinden geçirilip bilinçli bir denetime tabi tutulmazsa beynimize fütursuzca yerleşebilirler. Hafıza iyiyi de kötüyü de barındıran bir cephanelik gibidir. İrademizi etkileyen tembellik ve dürtüler de bu depodan kendilerine dayanak ararlar.

2. Düşünceler, derin olanlar ve yüzeysel olanlar şeklinde de değerlendirilebilir. Yüzeysel olanlar muhtemelen geçici duygularla beslenir. Misal olarak çalışmakta tembellik yaptığımız bir konuda çok yakın bir arkadaşımızın başarı haberlerini öğrenmiş olmakla içimizde müthiş bir rekabet duygusu kabarıverir. Böylece eyleme geçme noktasında başka bir etkenin oluşturamadığı güçlü etkiyi basit bir heyecan duygusu ortaya çıkarabilmektedir. İnsanın içinde çalışma isteği belirlediğinde sıcağı sıcağına hemen harekete geçilirse eylemle fikir arasındaki bağ kurulmuş olur. Eylemle düşünce arasındaki muhteşem uyumu yakalamak için ikisi arasındaki rabıta duygu durumlarının

sıcaklığıyla sağlamlaştırılmalıdır. Böylece davranışlarla düşünceler arasında kurulan bağın kuvvetli alışkanlıklar haline dönüşmesi sağlanır.

3. Geçici duyguların ortaya çıkardığı kısa süreli harici düşüncelere göre çok daha derin ve temel duygularla iç içe olan fikirler de mevcuttur. Hatta duyguların mı düşünceleri içerdiği yoksa düşüncelerin mi duyguları içerdiği pek bilinemez. Kaynağı dâhilî olan derin düşünceler duygusal kişiliğimizden renk alarak bir bakıma karakterimizin bir parçası olurlar. Tıpkı diplerde sıcaklığını yıllarca muhafaza eden lav parçaları gibi bu fikirler duygusal köklerine bağlı sıcaklıklarını koruyup belli bir amaca yönelik her türlü faaliyetin ilham kaynağı olurlar.

4. Anlaşılan o ki düşüncelerimiz gücünü hislerden ve ihtiraslardan almaktadır, daha doğrusu duygularla beslenmektedir. Düşüncenin duygulara etkisi çekim gücü yüksek bir metal çubuğun manyetik alana etkisi gibidir. Bu etkiyle işine yarayacak duyguları içine çeker, duygusal karmaşayı bitirir ve disipline eder.

5. Düşüncelerin ve hatıraların hafızada yer etmesi için sık tekrara yani sempatik ve candan bir ilgiye ihtiyaç vardır. Bilincimizden uzak tuttuğumuz düşünceler zayıflar, zamanla azalarak silinip gider, çevresindeki bağlı olduğu düşünceleri de alıp götürür. Yani düşüncelerimizin efendisiyiz ve istediğimiz düşünceleri hafızamızda barındırırken, beynimizi istemediğimiz kötü düşüncelerden temizleyebiliriz.

6. Duyguların gücü her hal ve eylemde kendini gösterir. Refleksler dışında tüm iradî arzularımız bize bir heyecan dalgası yaşatır ve yapılacak işi duygusal olarak algılarız. Mesela evde yapılması gereken işlerin oluşturduğu baskı nedeniyle yatağından kalkmak istemeyen birisi, misafire yatakta yakalanma utancını yaşamamak için alelacele giyinir. Burada yataktan kalkma ve giyinme davranışına ivme kazandıran güç utanma duygusudur.

7. Bireysel ve toplumsal hayatta dinî duygular da muazzam bir güce sahiptir. İnançla ilgili durumlar ve dönemler bu gücün ortaya çıkmasına neden olur. Toplum baskısı, dinî otoriteye saygı, günah işleme korkusu, her şeyi bilen, her zaman ve her yerde daima görüp takip eden bir Tanrı düşüncesi, ondan beklenen umutlar ve korkular bilincimizde bir duygu yoğunluğu oluşturur. İçimizi yakıp kavuran bu duygunun ateşi düşüncelerimizle eylemlerimiz arasındaki bağı adeta lehimleyip pekiştirir. İşte bu nedenle dinî duyguları güçlü olan kişiler zaaflarına ve dürtülerine yenilmezler. Ahlakî

açıdan zayıf olanları kolayca ağına düşüren süflî arzular onlarda öylesine mat edilmiş ve arındırılmıştır ki artık iffeti korumak sorun olmaktan çıkmıştır. Bu hal, üstün duyguların karşı koymasıyla elde dilen bir zaferdir.

Bütün bu açıklamalar, duygu ve düşüncelerin insanın iç disiplini yani iradesi ve tercihleri üzerinde ne denli etkili bir güç olduğunu göstermektedir. Bir bakıma insan duygu ve düşüncelerinden ibarettir denilebilir. Buna rağmen kişi eğitim, dinî inanç, sosyal ve hukukî yaptırımlar, toplum baskısı vb. gibi çok çeşitli unsurların verdiği dinamizmle duygularını, güdülerini, düşüncelerini ve tutumlarını kontrol edebilir, onları yönetebilir.

Esasen insanî güçlerin tamamının hâkimi akıldır. Eğer gereğince kullanılabilirse insanı huzurlu ve erdemli bir hayata taşır. Aklı gereğince kullanabilmenin yolu ise dindir. En yerleşik tanımıyla “Tanrı ile insan arasındaki bağ” olarak ifade edilen din, geçmişte de günümüzde de akıllı insanlığın koşulu olmuştur. Din insanın dünya yolunu çizmeye çalışmış, bu yolda nasıl davranılacağı hakkında kurallar koyma çabasında olmuştur. İnsanların, kalpsiz yaşayamadıkları gibi, din olmadan da akılcı bir hayat yaşamaları zor görünmektedir (Tolstoy, 2009, s. 12-15).

2.4. Kadın Psikolojisi

Kişiliğin oluşumu anne karnında başlar ve hayat boyu gelişmeye devam eder. Bu süreçte karşılaşılan ya da yaşanan her bir olay, çevreyle kurulan ilişkiler karakterin oluşumuna etki eder. Kişiliğin büyük bir bölümü (yaklaşık % 80’i) erken yaşlarda oluşur, geriye kalan kısmı ise insan ömrünün sonuna kadar etkisi azalarak da olsa değişmeye ve şekillenmeye devam eder (Duygulu, 2019). Hayat ilerledikçe farklı ilişkilerde farklı roller edinen insanın davranışlarını belirleyen en önemli faktör, onun çocukluğunda temelleri atılmış olan karakteridir. Tarhan, her insanın çocukluğunda beyninin derinliklerine yazılmış hayat senaryoları olduğunu, ileri yaşlarda bu senaryoları oynadığını söylemektedir (2015, s. 19). Kısacası, çocukluğu insanın anavatanıdır (Cüceloğlu, 2017, s. 73).

Kişiliği ve aynı zamanda davranışları etkileyen diğer bir faktör insanın yaratılıştan sahip olduğu kendine özgü mizacıdır. İslam kaynaklarında *fitrat* kavramıyla ifade edilen mizaç, insanın mayasıdır, hamurudur. Hayat serüveninde alacağı rolleri başarılı bir şekilde oynayabilmesi için yaratıcının insana bahşettiği donanım ve kabiliyettir.

Kur'an'da bildirildiği üzere, her insan iyiliğe de kötülüğe de meyilli bir donanımla dünyaya gelir (Şems 91/7-8).

Velhasıl insanın şahsiyetini oluşturan özelliklerin bir kısmı genlerle, bir kısmı da sosyal öğrenmeyle ilgilidir. Kişi, toplumsal kimliğinin önemli bir bölümünü yaşadığı ortamdan etkilenecek ve kültürel öğrenme yoluyla kazanır. Bununla birlikte cinsiyet kimliğini oluşturan özelliklerin çoğunu genetik olarak doğuştan getirir (Tarhan, 2015, s. 99).

Öncelikle belirtmek gerekir ki, insanlar tek tip olarak yaratılmamıştır. Kadın olsun erkek olsun her bir insanı diğerlerinden farklı kılan özellikler vardır. Herkesin düşünce biçimi, iletişim şekli ve sorun çözme tarzı diğerlerine göre farklılık gösterir. Ancak kişilik yapılarındaki farklılıklar kadın ve erkek bireyler arasında nispeten daha belirgindir (Tarhan, 2015, s. 19-20). Bütün varlıklar gibi insan da bir dişi ve bir erkek olmak üzere çift yaratılmıştır (Necm, 53/45). Kadınlar ve erkekler insan türünü birlikte devam ettiren ve farklı özellikleriyle birbirini tamamlayan iki farklı kutuptur. İnsan olma yönüyle her iki cins de ortak özellikleri taşıırken, cinsel kimlik hususunda farklı niteliklere sahiptir. Biyolojik ve fizyolojik farklılıkların yanında bir takım psikolojik farklılıklar da görülür. Her iki cinsin de karşı tarafın farklı olduğunu bilmesi ilişkilerin sağlam yürümesi açısından oldukça önemlidir.

Kadın psikolojisi mevzusunun temel yapı taşı kadınlarla erkekler arasındaki psikolojik farklılıklar konusudur (Cüceloğlu, 2010, s. 21). Cüceloğlu “Kadınlarla erkekler psikolojik yönden farklı mıdır?” sorusuna psikologların hem “evet” hem de “hayır” cevabı verdiklerinden söz eder. Ona göre bu mevzuda üç temel davranış tablosundan bahsetmek mümkündür. Tablo 1’de psikologların kız ve erkeklerin birbirinden farklılık gösterdiklerini belirttikleri davranışlar bulunmaktadır. Tablo 2 psikologların üzerinde ortak bir fikre ulaşamadıkları davranışları gösterirken, Tablo 3 ise cinsiyet yönünden farklılık göstermeyen davranışları ihtiva etmektedir (Cüceloğlu, 2014, s. 387).

Cüceloğlu tarafından hazırlanmış olan ilgili davranış listelerini burada tablo halinde vermenin, konunun anlaşılması açısından daha uygun olacağı kanaatindeyiz.

Tablo 1: Psikologların Üzerinde Anlaştıkları Cinsiyete bağlı Farklılık Gösteren Davranışlar

DAVRANIŞ veya KİŞİLİK ÖZELLİĞİ	FARKLILIĞIN TÜRÜ
Saldırganlık	Erkekler kızlardan daha saldırgandır. Bu farklılık iki yaşından itibaren kendini gösterir.
Mekan ilişkileri	Erkekler mekan ilişkilerini görmede kadımlardan daha iyidir.
Matematiksel akıl yürütme	Erkekler ergenlik çağından itibaren kızlardan daha üstündür.
Sözlü beceriler	Kızlar, sözlü akıl yürütmede erkeklerden daha üstündürler ve ergenlik çağından itibaren daha akıcı bir dile sahiptirler.
Baskınlık	Erkekler ilkokul çağından itibaren daha baskın bir kişilik gösterirler.
Kendine güven	Erkekler verilen görevi daha doğru yapacakları konusunda kendilerine daha çok güvenirler.
Olgunlaşma hızı	Kızlar daha çabuk olgunlaşırlar.
Okul notları	Okul süresince kızlar erkeklerden ortalama olarak daha yüksek notlar alırlar.

Bu listelerdeki veriler incelenirken göz önünde tutulması gereken önemli bir husus, her bir davranış ya da görünümle ilgili alanlarda kızlar ve erkekler arasında büyük bir çakışma ve paralellik olduğudur. Bireysel farklılıkların geniş yelpazesinden bakıldığında kızlardan bazıları belirli bir davranışta örneğin saldırganlıkta erkeklerden daha taşkın olabilirken erkeklerin bir kısmı kızlardan daha akıcı bir dil yeteneğine sahip olabilmektedir. İlgili tablolarda verilen bilgiler Fatma ve Ali gibi şahısları karşılaştırırken değil, kızlar ve erkekler olarak iki grubu kıyaslamada kullanılan ortalama sonuçlardır. Unutulmaması gereken başka bir nokta ise bu tablolarda verilen sonuçların batı ülkelerinde yapılan araştırma ve gözlemlere dayanarak geliştirilmiş olduğudur. Başka toplumlarda yapılan araştırmalar farklı neticeler verebilir. Bu yüzden cinsiyetler arasındaki farklılıklar hakkında yapılan araştırma sonuçlarını bütün dünya insanlarına genellemek doğru olmaz (Cüceloğlu, 2014, s. 387).

Kız ve erkek davranışlarındaki cinsiyete bağlı farklılıkların nedenleri çevresel ya da biyolojik olabildiği gibi her ikisinin etkileşiminden de ileri gelebilir. Bu üç faktörün de kişilik ve cinsiyet bağlamında farklılıklara sebep olduğu bilinmektedir. Sosyal çevrenin kız ve erkek çocuklarla ilişki biçimi, vücutta salgılanan hormonların seviyesi onların farklı yetişmelerinde önemli birer etkidir (Cüceloğlu, 2014, s. 388).

Tablo 2: Psikologların Üzerinde Anlaşamadıkları Cinsiyete Bağlı Farklılık Gösteren Davranışlar

DAVRANIŞ veya KİŞİLİK ÖZELLİĞİ	BULGULAR VE ANLAŞMAZLIK KONULARI
Faaliyet düzeni	Erkeklerin daha faal olduğu düşünülür, araştırma bulguları ise bunun ancak üç ila altı yaşları arasında olduğunu göstermektedir.
Benlik bilinci	Erkeklerin daha olumlu benlik bilincine sahip olduğu kanaati yaygındır ancak araştırma bulguları son derece tutarsızdır.
Korku, çekingenlik ve saygı	Kızlar korkularını daha kolaylıkla dile getirebilirler ancak bu kızların fazla korktukları anlamına gelmez.
İtaat	Kızların daha çok söz dinleyeceği beklenir ancak araştırma bunu desteklememektedir
Başkaları tarafından beğenilme	Kızların başkaları tarafından beğenilmeye daha istekli oldukları söylenir; veriler kızlarla erkekler arasında fark göstermemektedir.
Empati	Kızların daha empatik olduğuna inanılır; bulgular bu kanıyı desteklememektedir.
Başkalarının yardımına koşma	Kız ve erkekler arasında belirgin, tutarlı bir farklılık gözlenmemiştir.
Zor anlarda destek olma	Araştırma verileri tutarsızdır ancak bazı durumlarda kızların daha çok destek olucu davranış gösterdikleri belirlenmiştir.

Tablo 3: Cinsiyetler Arasında Fark Göstermeyen Bazı davranışlar

DAVRANIŞ veya KİŞİLİK ÖZELLİĞİ	BULGULAR
Bağımlılık	Kızların daha bağımlı olduğu yönünde kuvvetli bir varsayım olduğu halde, bulgular böyle bir sonuç göstermemektedir.
Başarı gereksinimi	Kızların başarı gereksiniminin daha düşük olduğu kabul edilir. Bulgular bu konuda cinsiyetler arasında bir fark göstermemektedir.
Öğrenme yeteneği	Öğrenme yönünden erkekler ve kızlar arasında hiçbir anlamlı bir fark gözlenmemiştir.
Zeka	Zeka testlerinin hiçbirinde cinsiyetler arasında tutarlı bir fark bulunmamıştır.

Kadın ve erkek ilk başta çoğalma sürecindeki rollerinde birbirlerinden ayrılır. Bununla birlikte birçok ilgi, tutum, mizaç, beceri, yetenek ve davranış şekilleri bakımından da birbirlerinden farklı oldukları kabul edilir. Fizyolojik ve psikolojik farklılıklar arasında sebep sonuç ilişkisi düşünülme de bu konuda sosyal etkenlerin ağır bastığına dair birçok bilgiye ulaşılmıştır. Cüceloğlu'nda olduğu gibi Ünal'ın düşüncesinde de kadın ve erkek davranışlarındaki farklılıklar grup eğilimleri olarak kabul edilir. O'na göre bu farklılıkların bireyler arasında genelleştirilmesi doğru değildir. Zira sayıları az da olsa bazı kimselerin karşı cinsin normlarına daha uygun olduğu görülür. Şu halde iki cinse ait özellikler kadınsı-erkeksi bir boyutta değerlendirilecek olursa, her iki gruba ait açıkça ayırt edilebilen merkezi eğilimlerin yanında, bu özelliklerin iç içe girdiği görülür. Bu kadınsı-erkeksi boyut üzerinde bir kimsenin nerede durduğu, kısmen doğuştan gelen ve iç salgı bezleriyle alakalı bulunan fizyolojik unsurların, kısmen de kültürel etmenlerin bir sonucudur (Ünal, 1973, s. 38).

Ülkemizde kadın psikolojisi üzerine en kapsamlı çalışmalardan birini Tarhan (2015) yapmıştır. *Kadın Psikolojisi* ismiyle yayımladığı çalışmasında her iki cinse ait farklı tutum ve davranışları karşılaştırarak tespitlerde bulunmuştur. Ona göre kadın genellikle daha hassas, daha naif ve duygusaldır; erkek ise sert, dik başlı ve realisttir. Kadın ve erkek arasındaki bu farklılıkların temel nedeni beyin loblarının farklı çalışıyor olmasıdır. Erkeklerde sol beynin fonksiyonları daha baskın iken, kadınlarda genellikle sağ beyin aktif çalışır. Sol beyin mantikî özellikleri, sağ beyin duygusal, heyecansı özellikleri düzenler (Tarhan, 2015, s. 78).

Tahran'ın (2015, s.24-49) bahsi geçen çalışmasından derlediğimiz bilgilerle kadın psikolojisine dair özellikleri maddeler halinde düzenlemek kanaatimizce daha uygun olacaktır:

1. Kadın Havvâ'dır, hayat doludur; kadın anadır, merhametin ve şefkatin kucağıdır. Kadın vericidir, yumuşak, yuvarlak ve sıcaktır.

2. Bütün insanların sevmeye ve sevmeye ihtiyacı vardır ancak sevgi dilleri farklıdır. Genel olarak kadın kendisinin dinlenildiğini, duygu ve düşüncelerinin anlaşıldığını hissedince sevildiğini düşünür.

3. Kadınların genellikle çok konuşması da psikolojik farklılıklardan kaynaklanmaktadır. İnsan beynini en çok çalıştıran eylemlerin başında kelime üretmek yer alır. Sözcüklerin dilsel özellikleri sol beyne, anlamları sağ beyne, duygular da beynin derinliklerine yazılıdır. Kelime üretirken bu kısımların hepsi ortak ve uyumlu çalışmalıdır. Kadınlarda bu özellik daha üstündür. Kelimeler adeta kadınların hayata tutundukları iplerdir ve kadın konuşarak mutlu olur. Konuşmanın psikolojik dinamiği de bunu göstermektedir.

4. Kadın üzüntülüken, konuşmayı tercih eder, söylemek istediği şeyi sesli düşünür ve yüksek sesle araştırır. Onun paylaşımcılık ve içtenlik duyguları konuşma ihtiyacını artırır. Aynı zamanda yakınlık hissi ve yalnız olmama isteği (ki kadın biyolojik eğilim gereği yalnızlığa erkeklerden daha tahammülsüzdür) konuşma ihtiyacını arttıran sebeplerdendir.

6. İletişimde kadın bilgi aktarmak için değil, paylaşmak için konuşur; amacı paylaşarak yalnızlık duygusunu azaltmaktır. Yani kadınlar için süreç sonuçtan daha önemlidir.

7. Kadınların ruh dünyalarının gelişmiş olması onların duygusal iniş çıkışlarını da sıklaştırır. Kadının duygu dünyası tıpkı bahar mevsimi gibi dalgalıdır. Bazen küçük şeyleri dert edip sebepsiz üzüntülere kapılabilirler.

8. Kadın üzgün iken ihtiyacı olan şey çözüm önermek değil, yanında birisini bulmak, dinlenilmek, anlayış görmektir. O anda “Sev, değer ver, paylaş” formülünü işletmek kadına yetecektir. Hümanist psikologlardan biri olan Maslov, “psikososyal ihtiyaçlar” kuramında her insanın sevip sevilme, güvenilmeye, değer görüp önemsenmeye, beğenilmeye, kabul edilmeye ve kendini gerçekleştirmeye ihtiyacı olduğundan söz eder.

9. Yaşanan problemlerde kadın “bayan duygu” rolünü oynar, “beni anla” diye çabalar.

10. Aile içi ilişkilerde kadın güven uyandırma ve iletişim kurabilme alanlarında daha başarılıdır. Çocukta güven duygusunu oluşturan sevgi objesi annedir.

Konuya bir başka açıdan bakmak gerekirse, kadını kadın yapan şey dişiliğinden önce duyguları, düşünceleri ve insanlığıdır. Onun toplumsal konumunu dişilik özellikleri üzerinden yürütmesi erkeklerin ilgisini çekip cazip görünse de çoğunlukla kadını olumsuz etkiler. Üzerine yönelen rahatsız edici bakışlar, abartılı iltifatlar vb. davranışlar kadının iş verimini düşürür. Dolayısıyla cinselliğin toplumsal ifadesi sınırlı olmalı ve bu konuda etik davranılmalıdır (Tarhan, 2015, s. 47). Kısacası kadın ve erkek sosyal hayatta cinsiyet olgusundan ziyade kişiliğiyle ve ahlakıyla öne çıkarılmalıdır.

Konuyu dinî açıdan değerlendirmek gerekirse, bir topluluk varlığını sağlıklı bir şekilde devam ettirebilmek için yaşam standartlarını oluşturan ve değerlerini belirleyen bir dine ihtiyaç duyar. Değerler, kalbi besleyen damarlar gibi işlev gören akliselime dayalı müşterek eylemlerden oluşur. Ortak değerlerin oluşmasında ise din ve ahlakın rolü tartışılmayacak kadar açıktır (Yapıcı, 2013, s. 58).

Bu anlamda konumuz itibariyle İslamî anlayışın insana bakıştaki değer ölçüsünü belirtmek uygun olacaktır. Kadın ve erkek bütün farklı özellikleriyle birbirinin ne rakibi, ne muadili, ne de alternatifidir. O ikisi birbirinin tamamlayıcısı, bir bütünün diğer yarısıdır (Ebu Dâvud, Taharet 94). Bu anlayış kadını ve erkeği bölmeden, ayırtmadan değerlendirir. Birini yüceltip diğerini değersizleştirmedeği gibi onları bütünleştirip kaynaştırarak insan bütününe birer yarısı olarak ilan eder. Hatta Kur'an-ı Kerim'in aile hayatına dair verdiği mesajlarda eşler birbirinin eksikliğini giderip açığını örten birer elbise (Bakara 2/187) olarak tanımlanır (Komisyon, 2014, s. 215).

BÖLÜM III

KUR'AN-I KERİM'DE ZİKREDİLEN KADIN KISSALARI VE DUYGU-DÜŞÜNCE YANSIMALARI

İnsanın duygusal, zihinsel ve davranışsal boyutlarda bulunabileceği hallerden önemli bir kısmını kıssalar yoluyla anlatan ve bu bağlamda müşahhas örnekler sunan İlahî rehberlikten istifade etmek adına yaptığımız çalışmamızın esas konusunu oluşturan bu bölüm “Kıssalarda Bahsi Geçen Kadınlar” ve “Kıssalardan Yansıyan Duygu ve Düşünceler” olmak üzere iki ana başlıktan oluşmaktadır.

3.1. KISSALARDA BAHSİ GEÇEN KADINLAR

3.1.1. Hz. Âdem'in Eşi

3.1.1.a. Kıssaya Giriş

Yaratıcının tabiata koyduğu yasa gereği insanın yaratılışı ve dünyaya gelişi bir kadın ve bir erkek vesilesiyle olmaktadır (Nisâ 4/1). Ancak, Kur'an'da bildirildiği üzere insanlık tarihinde bu durumun istisnaları da vuku bulmuştur. İlk insan Âdem ve Havva, topraktan, kuru bir balçıktan yaratılmıştır. “Allah nezdinde Îsâ'nın durumu Âdem'in durumu gibidir. Onu topraktan var etti, sonra ona ‘ol’ dedi ve oluverdi.” (Âl-i İmrân 3/59). Yine Kur'an'da haber verildiğine göre İsa Peygamber de istisnai olarak annesinden bir babaya gerek kalmadan doğmuştur (Âl-i İmrân 3/47, Meryem 19/20-21).

Çalışmamızın bu bölümünde ilk insan olan Âdem'in eşi ve insanlığın anası olan Havvâ kıssasından bahsedeceğiz.

3.1.1.b. İlgili Ayetler

1. Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan, ikisinden birçok erkek ve kadın üretilen yayan rabbinize itaatsizlikten sakının. Adını anarak birbirinizden dilek ve istekte bulunduğunuz Allah'a saygısızlıktan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir. (Nisâ 4/1).
2. "Ey Âdem! Sen ve eşin cennette otur, orada istediğiniz yerden rahatça yiyip için ve şu ağaca yaklaşmayın; yoksa zalimlerden olursunuz" dedik. Şeytan oradan onların ayağını kaydırda buldukları yerden onları çıkardı. Biz de "Birbirinize düşman olmak üzere inin! Bir zamana kadar sizin için yeryüzünde kalacak bir yer ve ihtiyaç maddeleri vardır" dedik. Bunun üzerine Âdem'e rabbinden bazı sözler ulaştı (bunlarla tövbe etti); rabbi de onun tövbesini kabul buyurdu. Şüphesiz O,

tövbeleri kabul buyuran ve rahmeti sınırsız olandır. Onlara şöyle dedik: "Oradan hepimiz inin! Benden size muhakkak bir rehber gelecektir." Kim benim gönderdiğim rehberine uyarırsa artık onlara ne korku vardır ne de üzüleceklerdir. İnkâr eden ve âyetlerimizi yalan sayanlara gelince, onlar cehennemliklerdir ve orada devamlı kalıcıdırlar (Bakara 2/35-39).

3. (Buyuruldu ki): "Ey Âdem! Sen ve eşin cennette yerleşip dilediğiniz şeyden yiyeceksiniz. Ancak şu ağaca yaklaşmayın! Sonra zalimlerden olursunuz." Derken şeytan, kapalı olan avret yerlerini birbirine göstermek için onlara fısıldayıp kafalarını karıştırdı ve "Rabbiniz size bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedî yaşayanlardan olursunuz diye yasakladı" dedi. Onlara, "Ben gerçekten sizin iyiliğinizi isteyenlerdenim" diye de yemin etti. Böylece ikisini de ayartmış oldu. Ağacın meyvesini tattıklarında ayıp yerleri kendilerine göründü. Ve cennet yapraklarından üzerlerini örtmeye başladılar. Rableri onlara, "Ben size o ağacı yasaklamadım mı ve şeytanın size apaçık bir düşman olduğunu söylemedim mi?" diye seslendi. Dediler ki: "Ey rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz, bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz!" Allah, "Birbirinize düşman olmak üzere inin! Sizin için yeryüzünde bir süreye kadar yerleşme ve faydalanma vardır" buyurdu. "Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve oradan diriltilip çıkarılacaksınız" dedi. Ey Âdem oğulları! Size mahrem yerlerinizi örtecek giysi, süsleneyeceğiniz elbise yarattık. Takvâ elbisesi, işte o daha hayırlıdır. Bunlar Allah'ın âyetlerindedir. Umulur ki düşünüp öğüt alırlar. Ey Âdemoğulları! Şeytan, anne babanızı ayıp yerlerini birbirine göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın. Çünkü o ve yandaşları, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz biz şeytanları inanmayanların yoldaşları yaptık (A'râf 7/19-27).
4. Sizi bir tek candan yaratan, kendisiyle mutlu olsun diye ondan da eşini yaratan O'dur. Erkek eşyle beraber olunca kadın hafif bir yük yüklenir, onu bir süre taşır; hamileliği ağırlaşınca rableri olan Allah'a şu sözlerle yakarır: "Andolsun, bize kusursuz bir çocuk verirsen kesinlikle şükredenlerden olacağız!" (A'râf 7/189).
5. Biz daha önce Âdem'den söz almıştık, fakat o unuttu; biz onda yeterli bir kararlılık görmedik. Meleklerle "Âdem'e secde edin" dedik, onlar da secde ettiler, sadece İblîs direndi. Bunun üzerine "Ey Âdem!" dedik, "Bil ki bu senin de eşinin de düşmanıdır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın, yoksa mutluluğunu yitirirsin! Burada sana acıkmak da çıplak kalmak da yok. Yine burada susuzluk çekmezsin ve sıcaktan bunalmazsın." Derken, şeytan şöyle diyerek onun kafasını karıştırdı: "Ey Âdem! Sana sonsuzluk ağacının ve son bulmayacak bir hükümler yolunu göstereyim mi?" Nihayet ikisi de o ağaçtan yediler. Bunun üzerine mahrem yerleri kendilerine göründü, üstlerini cennet yaprağıyla örtmeye çalıştılar. Böylece Âdem rabbine karşı gelmiş ve yolunu şaşırmişti. Sonra rabbi onu seçkin kıldı, tövbesini kabul etti ve doğru yola yöneltti. Şöyle buyurdu: "İkiniz birden inin oradan, birbirinize düşman olarak. Size benden bir hidayet geldiğinde bilesiniz ki hidayetime uyan artık ne sapar ne de bedbaht olur (Taha 20/115-123).

3.1.1.c. Kıssanın Sunumu

İslam inancına göre, insanlık tarihi Âdem ve Havvâ ile başlamıştır. Havvâ, ilk insan ve ilk peygamber Âdem'in eşi, beşeriyetin anası ve kadınların ilkidir. Havvâ adı Kur'ân'da geçmemekte, bahsi geçen âyetlerde ondan Âdem'in zevcesi olarak bahsedilmektedir (Bakara 2/35; A'râf 7/19; Tâhâ 20/117). Bazı hadislerle konuya dair İslâmî literatürün tamamında ise Âdem'in hanımının ismi Havvâ olarak zikredilmektedir (Harman, 1997, s. 542).

Kur'an-ı Kerim'de ilk insanın yaratılışı ve hayat serüvenine dair bilgiler bulunmaktadır (Secde 32/7; Hicr 15/33; Fatır 35/11). Ayetler Âdem'in yaratılışından bahsederken ilk kadın olan Havvâ'nın yaratılışına açıkça değinmemiş ancak eşiyile aynı cinsten (maddeden) yaratıldığı ifade edilmiştir (Nisâ 4/1). Ayetin ifadesine göre Âdem ve eşi Havvâ aynı türdür ve ikisi de ilk insan olarak topraktan yaratılmıştır.

Âdem'in yaratılıp kendisine meleklerin secdeyle emrolunduğunu ve bütün meleklerin bu emre itaat ettiğini, onların arasında bulunan İblis adındaki bir cinin ise kibir duygusuyla Allah'ın emrine karşı çıktığını bildiren ayetlerden hemen sonra gelen "Ey Âdem! Sen ve eşin cennette oturun." ifadesiyle Havva'nın Âdem cennete girmeden önce yaratıldığı ve ikisinin birlikte cennete yerleştirildiği anlaşılmaktadır (Bakara 2/30-39).

Allah, cennette her ikisini de nimetleriyle baş başa bırakmış, diledikleri gibi yiyip içebileceklerini bildirmiş, bununla birlikte onları imtihan etmek için sadece bir ağacın meyvesini yasaklamıştı. Bunun yanında Âdem'e karşı kibir ve kıskançlık duygularıyla iyice hırslanan şeytanın insan için büyük bir düşman olduğunu bildirmiş ve onun tuzaklarına karşı uyarılmıştı (Taha 20/117). Ancak uyarılmalarına rağmen Âdem ve Havva şeytanın verdiği telkinlere aldandılar ve yasak ağacın meyvesinden yediler. Onların bunca ikazlara rağmen, kendilerine kurulan tuzağa kolayca düşmelerinin nedeni, şeytanın Allah adına yemin ederek kendilerinin iyiliğini istediğini, eğer yasak ağaçtan yerlerse cennette ebedi kalacaklarını ya da melek olacaklarını, bu konuda kesinlikle doğru söylediğini iddia etmiş olmasıydı (A'raf 7/20-21).

Âdem ve Havva yasak ağacın meyvesinden yiyince, üstlerindeki cennet elbiseleri açılıverdi ve mahrem yerleri ortaya çıktı. Böylece yaptıkları hatanın farkına vardılar ve edep yerlerini cennet ağaçlarının iri yapraklarıyla örtmeye çalıştılar. Yaptıklarından çok utanmışlardı. Allah onlar için şeytanın apaçık bir düşman olduğuna dair uyardığını tekrar hatırlatınca, Âdem ve Havva büyük bir mahcubiyetle şöyle dua ettiler: "Ey rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz, bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz!" (A'raf 7/23). Allah da onların tövbesini kabul etti ve her ikisini de bağışladı.

İlgili ayetlerden anlaşıldığına göre, ilk imtihanı kaybeden Âdem ve Havva bundan sonra ilahi takdir gereği cennetten çıkarıldı ve şeytanla birlikte asıl imtihan

yurdu olan yeryüzüne indirildi. İnsanı, orada yerleşip çoğalmak, hayatını ve neslini devam ettirebilmek için çalışıp kazanmak zorunda olacağı çetin bir hayat bekliyordu. Ayrıca şeytanın düşmanlığı ve hilelerine karşı dikkatli olma hususunda Allah onları yine uyarıyordu. “Ey Âdemoğulları! Şeytan, anne babanızı ayıp yerlerini birbirine göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın. Çünkü o ve yandaşları, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz biz şeytanları inanmayanların yoldaşları yaptık.” (A’raf 7/27).

“Şeytan oradan onların ayağını kaydırda da buldukları yerden onları çıkardı. Biz de ‘Birbirinize düşman olmak üzere inin! Bir zamana kadar sizin için yeryüzünde kalacak bir yer ve ihtiyaç maddeleri vardır’ dedik.” (Bakara 2/36) mealindeki ayetten anlaşıldığına göre, Âdem ve eşi Havva aile olmanın verdiği birliktelikle cennetteki hatayı birlikte işlemişler, biri diğerinin aklını çelmemiş, asıl şeytan onların her ikisini de kandırarak tuzağa düşürmüştür.

3.1.1.d. Kıssadan Yansıyan Duygu ve Düşünceler

1. *İnanç Duygusu, İtaat ve Bağlılık:* İnsanın bağlı bulunduğu inanç sistemi onun hayatını ve kişiliğini etkileyen temel unsurlardan biridir. Dinî hayatı oluşturan bu sistem duygu, düşünce ve davranışlarında az ya da çok düzenleyici ve yönlendirici işlevlerde bulunur. Dolayısıyla inanç duygusu insanı, inandığı doğrulara itaat etmeye ve bağlanmaya götürür. İlk insan Âdem ve Havva yaptıkları hatanın farkına varır varmaz pişmanlık duygusuyla tövbe edip Allah’tan af ve mağfiret dilemişler, böylece O’na olan inanç ve bağlılıklarını korumuşlardır (A’raf 7/23).

2. *Hayâ Duygusu:* Hayâ duygusu da diğer duygular gibi insanın fitratında vardır. İslamî düşüncede hayâ imandan bir şube olarak kabul edilir (Buhârî, İman, 3). Hayâ duygusu insanı her türlü olumsuzluklara karşı koruyan bir perde gibidir. İnsanın mahrem yerleri açıldığında, yapmaması gereken bir şeyi yaptığında veya yapması gereken bir şeyi yapmadığında bu duygu ortaya çıkar, mahcubiyetinden yüzü kızarır, başı öne eğilir.

İlgili ayetlerde bahsedildiği üzere Âdem ve Havva şeytanın telkinlerine uyarak cennette kendilerine yasaklanan ağacın meyvesinden yemişler ve böylece Allah’ın yasak kıldığı mahrem alana girmişlerdi. Sınır ihlali yaptıklarından dolayı her ikisinin de mahrem bölgeleri açılıverdi ve çok utandılar. Ancak fitratlarında bulunan hayâ duygusu

onları, açılan mahrem yerlerini buldukları ağaç yapraklarıyla hemen örtmeye yönlendirdi (Taha 20/120-121). Ayrıca yapmamaları gereken bir şeyi yaptıklarından dolayı utanarak Allah'tan af ve bağışlanma dilemeleri yine hayâ duygusunun bir yansıması olarak düşünülebilir.

Havvâ kıssasında, doğuştan getirilen hayâ vb. duyguların doğru inanç ve düşüncelerle beslendiği takdirde tutum ve davranışlara olumlu yönde katkı sağladığı görülmektedir.

3. *Pişmanlık Duygusu ve Tövbe*: İnsanoğlu hata ederek olgunlaşır, kemale erer. Peygamberimiz “Her insan hata eder, hata edenlerin en hayırlısı pişman olup tövbe edenlerdir.” (İbni Mâce, Zühd, 30) buyurarak İslam inancının bu konuya bakışına açıklık getirmiştir. A'raf Suresinde anlatıldığına göre, insanlığın atası Âdem ve eşi Havvâ ezeli düşman şeytanın vesveselerine aldanarak cennette kendilerine yasaklanan meyveden yemişler ve insanlığın ilk günahını işlemişlerdi. Yanlış yaptıklarını fark edince, Allah'a olan bağlılıkları sayesinde derin bir pişmanlık duymuşlar ve Rablerinden öğrendikleri bir takım kelimelerle tövbe edip affedilmişlerdir (A'raf 7/23).

Böylece hata eden, yanlış düşen bir insanın kendini düzeltmesi için nasıl bir yol izlemesi gerektiği bu kıssa ile öğretilmektedir. Ayrıca pişmanlık duygusunun doğru bir şekilde yönlendirilmesiyle insanın davranışlarını olumlu yönde etkilediği görülmektedir.

4. *Eşlerin Birbirine Bağlılık Duygusu*: Toplumun çekirdeği olan aile en temelde, bir kadın ve bir erkekten oluşur. Kadın ve erkek yalnızlığını ve kederini azaltmak, sevincini ve mutluluğunu paylaşmak, sağlıklı nesiller yetiştirmek, dünya ve âhret hayatında huzuru yakalayabilmek için birbirini tamamlayan iki unsur olarak var edilmiştir. İslam'a göre insanlık tarihinde ilk aile hayatı Âdem ve eşi Havvâ ile başlamıştır (Aruk, 2011, s. 29).

Evlilikte eşlerin birbirlerine bağlılıklarının getirdiği bazı sonuçlar kıssada zikredilmiş, aile içi ilişkilere dair bazı konulara insanlığın ilk ailesi üzerinden ışık tutulmuştur. Âdem ve Havva şeytanın sinsice bir planla kendilerine kurduğu tuzağa düşmüşler, yasak ağaçtan her ikisi de yiyerek ilk günahı birlikte işlemişlerdi. Oysa Kur'an'ın ifadesiyle eşler günahlara karşı birbirlerinin elbisesi gibi olmalı (Bakara 2/187), biri hata edecek olursa diğeri onu ikaz edip uyarmalı ve yanlış düşmekten korumalıdır. Ayrıca eşler birbirini düştüğü yerden tutup kaldırmalı, hataların

düzeltilmesine yardımcı olmalıdır. Âdem ve Havvâ'nın, işledikleri suçun farkına varır varmaz el ele vererek pişmanlık duygusuyla derhal tövbe etmeleri ve Allah'tan af ve mağfiret dilemeleri (A'raf 7/23), insanlığın ilk ailesinden sonraki nesillere kalan güzel bir örnek ve etkileyici bir derstir.

Sonuç itibariyle denilebilir ki, gerek bireysel hayatta gerekse aile ilişkilerinde ve sosyal hayatta huzurlu bir yaşamı temin edebilmek için insanların dikkate almaları gereken temel ilke; iyilik ve takva boyutlu konularda yardımlaşma, kötülük ve günahlarda işbirliği yapmaktan uzak durma gereğidir (Mâide 5/2).

3.1.2. Nûh Peygamberin Eşi

3.1.2.a. Kıssaya Giriş

Kur'an imanlarındaki samimiyet ve ahlakî güzellikleriyle dikkat çeken hanımlara misaller verdiği gibi aynı zamanda inkâr ve kötülükleriyle tanınmış kadınlara da misal getirmiş, onlar hakkında birtakım bilgiler vermiştir. Bunlardan biri Nûh Peygamberin eşi, diğeri de Lût Peygamberin eşidir (Tahrim 66/10). Bu kadınların önemli özelliklerinden biri de peygamber eşleri olmalarıdır. Bazı insanlar asi ruhlu olup olumsuz duygu ve düşüncelerini yansıtırlar, davranışları da bu yönde ortaya çıkar. Bu tip kadınlar peygamber hanımı bile olsalar iyi insanların dostluğundan, sohbetinden ve ahlaki güzelliklerinden faydalanamazlar. Çünkü onlar nefsin arzularının ve ihtiraslarının tutsağı olmuşlardır. Yaptıkları kötü davranışları terk etmedikleri için, Kur'an'ın ifadesiyle idrak yolları tıkanmış, kalpleri kararmış, adeta kilitlenmiştir (Bakara 2/7). Bunlar hakkın ve hakikatin yanı başında olsalar dahi gerçeklerin farkına varamazlar.

Nûh Peygamberin eşi da bu tür insanlara misal olarak verilmiştir. Allah'ın sevdiği, razı olduğu, cennetiyle müjdelediği ve insanlara peygamber olarak görevlendirdiği, aynı zamanda insanlığın ikinci atası olarak bilinen seçkin bir insana eş olmuştur. Ancak bu yakınlık ona, samimiyetsizliği nedeniyle Allah'ın rahmetinden bir şey kazandırmamıştır. Oysa Nûh Peygamber yaklaşık dokuz yüz elli yıl (Ankebût 29/14) gibi uzun bir süre halkına ve ailesine hakkı ve adaleti, iyiliği ve güzel ahlakı tebliğ etmiş, yaşayıp yaşatmaya çalışmıştır.

Nûh Peygamberin inkârcı eşinden Kur'an-ı Kerim'de üç yerde bahsedilmektedir:

3.1.2.b. İlgili Ayetler

1. Nihayet emrimiz geldi ve sular coşup yükseldi. Nûh'a dedik ki: "Her türden (hayvan) birer çift ile -daha önce haklarında hüküm verilmiş olanlar dışında- aileni ve iman edenleri gemiye bindir!" Zaten onunla birlikte pek azı iman etmişti (Hûd 11/40).
2. Bunun üzerine ona şöyle vahyettik: "Bizim gözetimimiz altında ve bildirdiğimiz şekilde gemiyi yap. Buyruğumuz geldiğinde sular coşup yükselmeye başlayınca her cinsten birer çift hayvan ile kendileri aleyhinde hüküm kesinleşmiş olanların dışındaki aileni gemiye al; ama o haksızlığa sapmış olanlar konusunda sakın bana bir şey söyleme! Onlar kesinlikle boğulacaklar! (Mü'minun 23/27).
3. Allah, inkâr edenlere Nûh'un karısı ile Lût'un karısını misal vermektedir: Onlar kullarımızdan iki erdemli kişinin nikâhı altındaydılar ama kocalarının davasına hıyanet ettiler. Dolayısıyla kocaları da Allah'tan gelen cezaya karşı onları koruyamadı ve kendilerine, "Haydi, diğer girenlerle birlikte girin bakalım ateşe!" dendi. (Tahrîm 66/10).

3.1.2.c. Kıssanın Sunumu

Kur'an bağlamında düşünüldüğünde, Allah'ın peygamberlerinden birine eş olan bir kadının, kötülüklerden uzak durarak huzurlu bir evde erdemli ve dürüst bir yaşam sürmesi gerekir. Ancak Nûh Peygamberin, halkıyla beraber aile efradını da doğru yola davet etmesi ve bu uğurda yıllarca çaba sarf etmesine rağmen eşi onu dinlemedi. Hak ve hakikate kulaklarını kapatıp inkâr ve isyanı seçti. Bununla da kalmayıp kavmine uyararak peygamber olan kocasını delilikle suçladı. Peygamberin davetini yalanlayıp küfür ve şirkinde inat eden inkârcıların tarafında yer aldı. Onların, inananlara ve peygambere yaptıkları zulüm, işkence ve hakaretlerine destek oldu. İman ettikleri halde baskıdan korktukları için imanını gizlemek zorunda kalanları ve peygamberin gizli tuttuğu bazı sırları inkârcı kavme bildirdi. Allah, kadının yaptığı bu davranışı ihanet olarak nitelemiştir. Çünkü İslam'da, düşmanlık edenlerle işbirliği yapmak hainliktir ve ağır bir suçtur. İşte bu kadın inkârında ve ihanetinde ısrar edince kavminin başına gelen felaket onu da yakalamış, tufanda onlarla beraber boğulup gitmiştir. Ayetlerin ifadesine göre bu onların dünyadaki cezasıdır. Ahrette ise elem veren acı bir azap beklemektedir. Kocasının peygamber olması bile onu ne dünya tufanından ne de âhîret azabından kurtaramamıştır (Tahrîm 66/10).

3.1.2.d. Kıssadan Yansıyan Duygu ve Düşünceler

1. *İnkâr ve İnatçılık*: Akıl insanı diğer varlıklardan ayıran en önemli özelliklerden biridir. İnsan akli sayesinde hakkı batıldan, doğruyu yanlıştan ve iyiyi kötüden ayırabilmektedir. Aklını gereği gibi kullanamayanlar yanı başında olsalar bile hakikatin, doğrunun ve iyiliğin farkına varamazlar. Kur'an'ın ifadesiyle bu tip

insanların inatçı tutumları yüzünden göz, kulak ve kalp gibi idrak yolları tıkanmıştır. (A'raf 7/179). Nûh Peygamberin karısı da hak dine karşı kör, sağır ve akılsızca bir tutum benimsemiş, inkâr ve inadından dolayı ilahî daveti kabul etmemiştir.

Bu kıssayla, inatçılık benzeri duygu ve tutumların, insanın akli ve düşünceleri üzerinde bıraktığı olumsuz etkilerine ve sonuçlarına dikkat çekilmektedir.

2. *Taassup*: Sözlükte *taasup* “bir dine, bir görüş ve düşünceye veya bir partiye aşırı ve körü körüne bağlanmak, taraf olmak, akraba ve kavminin fertlerine yardım etmek ve onları aşırı biçimde kayırmak” manalarına gelir. Taassubun terim anlam ise din, ahlâk, âdet gibi konularda haksızlık ve husumet derecesine varacak kadar saplantıya düşmek demektir (Karaman, 2006, s. 624). İnsanın doğru kabul ettiği şeylere körü körüne bağlı kalması ve bilgisizce hareket etmesidir. Kur'an, insanın herhangi bir meselede yeterince araştırma yapmadan ve gerekli bilgilere ulaşmadan fikir beyan etmesinin ya da farklı düşüncelere ve yaklaşımlara tamamen kapalı olmasının sorumluluğu ve sonuçları itibariyle tehlikeli olduğunu bildirmektedir. Bilgisi olmayan şeyin peşine düşmemesi hakkında insanı uyarmakta ve göz, kulak, kalp gibi duyu organlarıyla yaptıklarından sorumlu tutulacağını hatırlatmaktadır (İsrâ 17/36).

Kıssada anlatıldığı üzere, Nûh Peygamberin karısı da taassubu yansıtan bir tutumla içinde yetiştiği inkârcı ve putperest halkın inanç sistemini doğru zannetmiş ve onların anlayışlarına körü körüne bağlanarak en yakını olan bir Peygamberin ilahî davetine icabet etmeyi düşünememiştir.

3. *Vefasızlık ve İhanet*: Birlikte yaşama ahlakının önemli değerlerinden biri vefa duygusudur. İslam inancına göre vefa gösterilmeyi en çok hak eden, varlığın müsebbibi olan Allah'tır. Ardından insanın, hayatın güzellikleriyle buluşmasına vesile olan en yakınları, anne-baba, eş ve dostları gelir. İslam'da nimetin müsebbiplerini yok saymak, onlara verilen sözleri tutmamak hatta onların aleyhine bir tutum sergilemek vefasızlık ve ihanet olarak değerlendirilir.

Bahsi geçen kıssada vefasızlığın, inkâr ve ihanetin bir örneği sunulmuştur. Nûh Peygamberin eşi yalnızca ilahî daveti reddetmekle kalmamış, peygamberin davetini engellemeye çalışan inkârcılarla işbirliği yaparak ihanet etmiş ve eşine karşı vefasızca bir tutum sergilemiştir. Allah, Kur'an'da onun bu tutumunu ve uğradığı kötü akıbeti

zikrederek kötü huylu ve inkârcı kadınlara misal getirmiş ve sonraki nesilleri aynı durumlara düşmemeleri için uyarmak istemiştir (Tahrîm 66/10).

3.1.3. İbrahim Peygamberin Eşleri

3.1.3.a. Kıssaya Giriş

Kur'an ve Sünnette, iman ve itaat, ihlâs ve samimiyet, teslimiyet ve tevekkül hususunda ve özellikle tevhit mücadelesinde eşine destek olma konularında örnek gösterilen kadınlardan ikisi İbrahim Peygamberin eşleri Sâre ve Hâcer'dir.

3.1.3.b. İlgili Ayetler

1. Ey rabbimiz! Ben zürriyetimden bir kısmını, senin kutsal evinin (Kâbe) yanında tarıma elverişli olmayan bir vadiye yerleştirdim. Bunu yaptım ki rabbim, namazı kılsınlar! İnsanların gönüllerini onlara meylettir ve çeşitli ürünlerden onlara rızık ver ki şükretsinler! (İbrâhîm 14/37).
2. Elçilerimiz İbrâhim'e müjdeyi getirip selâm vermişlerdi. O da "selâm" dedi, çok geçmeden (konuklarına) kızartılmış bir buzağı getirdi. Ona el uzatmadıklarını görünce, onları yadırgadı ve onlardan dolayı içine bir korku düştü. "Korkma! Biz Lût kavmine gönderildik" dediler. Ayakta bekleyen karısı rahatlayıp güldü, hemen ona İshak'ı, İshak'ın ardından da Ya'küb'u müjdeledik. "Aman yâ rabbi! Ben bir yaşlı kadın, şu da ihtiyar kocam; bu halde ben çocuk mu doğuracağım? Doğrusu bu şaşılacak bir şey!" dedi. Elçiler de "Allah'ın işine mi şaşıyorsun? Allah'ın rahmet ve bereketi üzerinizdedir, ey hâne halkı! Şüphesiz ki O, övülmeye lâyıktır, şanı yücedir" dediler (Hûd 11/69-73).
3. İbrâhim'in değerli konuklarıyla ilgili kıssa sana ulaştı mı? Onun yanına girdiklerinde "selâm" demişler, o da "selâm" demiş; (içinden) "Hiç de tanıdık kimseler değil" diye geçirmişti. Belli etmeden hemen ailesinin yanına gitti ve (kızartılmış) besili bir buzağı getirdi. Onu önlerine koydu ve "Buyurmaz mısınız?" dedi. Durumlarından dolayı biraz kaygılandı. "Korkma" dediler ve ona derin bilgi sahibi olacak bir oğul müjdesi verdiler. Karısı heyecanla bağırarak alınna vurdu; "Benim gibi yaşlı ve kısır bir kadın ha!" dedi. "Rabbin böyle buyurdu" dediler; "Kuşkusuz hikmeti sonsuz, ilmi sınırsız olan yalnız O'dur." (Zâriyât 51/24- 30).

3.1.3.c. Kıssanın Sunumu

Hz. İbrahim Irak'ta Bâbil yöresinde peygamber olmuş ve kendisini tanrı ilân eden hükümdar Nemrut'u tevhit inancına çağırmıştır. İktidarını kaybetme korkusuna kapılan Nemrut, İbrahim Peygamberi ateşe atarak yok etmek istemişse de Allah onu korumuş, Nemrut ve adamlarını sinek ordusu ile helak etmiştir (Enbiyâ 21/69-70). Bu olaylardan sonra İbrahim Peygamber dinî davetini kabul eden iki kişi (eşi Sâre ve yeğeni veya amcaoğlu Lût) ile Irak'tan ayrılarak bereketli bir ülke olan Şam ve Filistin yöresine hicret etmiştir.

İbrahim Peygamberin çocuğu olmamış, eşiyile birlikte yıllarca evlat sevgisine hasret kalmıştı. İlerleyen yaşına rağmen ümidini yitirmiyor, salih bir evlat vermesi için Allah'a dua ediyordu (Saffat 37/100). Sare ise kısır bir kadındı ve yaşının ilerlemesiyle

umudu iyice azalmıştı. Kocasına bir çocuk verememenin üzüntüsü, eşine duyduğu sevgisi ve bağlılığı onu fedakârca bir davranışa sevk etti. Bir kadın için gerçekten zor görünen bir kararla, çocuk sahibi olabilmesi için ona cariyesi Hâcer ile evlenmesini teklif etti. İbrahim Peygamber sevgili eşini kırmadı ve onun da onayıyla cariyeleri Hâcer ile evlendi. Bu süreçten sonra, onun ısrarla ve umutla yaptığı duaları kabul edilmiş ve Allah önce Hâcer’den sonra da Sâre’den olmak üzere iki oğul bahşetmiştir.

İbrahim Peygamberin Eşi Hâcer

Buhârî’de yer alan hadiste ayrıntılı olarak anlatılmış olan kıssada (Buhârî, Enbiya, 8), Allah’ın İbrahim’e, eşi Hâcer ve canından çok sevdiği yavrusu İsmail’i alarak Arabistan çöllerinde Mekke vadisinde temelleri bulunan Beyt-i Haram’ın yanına bırakmasını emrettiği anlatılmaktadır. Elbette ki bir peygamberin ne kadar zor da olsa ilahî emre karşı gelmesi düşünülemezdi. İbrahim Peygamber, Allah’ın emrini tam bir teslimiyetle yerine getirmek için eşi Hâcer ve oğlu İsmail’i alarak kuş uçmaz, kervan geçmez, ekin bitmez bir yer olan Mekke vadisine bıraktı. O, biricik yavrusunu annesiyle birlikte bırakıp Filistin’e geri dönerken şöyle dua etmişti: “Ey rabbimiz! Ben zürriyetimden bir kısmını, senin kutsal evinin (Kâbe) yanında tarıma elverişli olmayan bir vadiye yerleştirdim. Bunu yaptım ki rabbim, namazı kılsınlar! İnsanların gönüllerini onlara meylettir ve çeşitli ürünlerden onlara rızık ver ki şükretsiner!” (İbrahim 14/37).

Bu süreçte Hâcer, herhangi bir kadının kolay kolay kabul edemeyeceği böyle bir durumu teslimiyet ve itaatle karşılamış, bu işin Allah’ın bir emri olduğunu öğrenince de artık endişe etmemiştir. Allah’ın, emrine tabi olanları koruyacağını ve zayıf etmeyeceğini ifade ederek olgun bir tevekkül ve teslimiyet örneği sergilemiştir.

İssız Mekke vadisinde Hâcer bebeğini emziriyor yanlarındaki sudan da içiyordu. Su ve yiyecekleri kısa bir süre sonra tükenince annenin sütü de kesilmişti. Aç ve susuz kalan yavrusunun ızdıraplı haline dayanamayan Hâcer umutla ve korkusuzca su ve yiyecek aramaya çıktı. Sonraları İslam ümmetinin hac ve umre ibadetlerinde sembollerden biri olan Safâ ile Merve tepeleri arasında defalarca gitti geldi. Bu sırada İsmail’i bıraktığı yerde mucizevî bir şekilde akmaya başlayan suyu gördü. Hâcer büyük bir sevinçle ondan hem kendisi içti hem de bebeğine içirdi. Uzun bir müddet hiçbir şey yemeden bu sudan içerek hayatta kaldılar.

Zemzem adıyla meşhur olan bu su, Hâcer’in çabasına karşılık, İbrahim ailesine ve insanlığa bahşedilen değerli ve gıdalı bir nimettir. O günden bu yana içenleri hem

doğuran hem kandıran hem de şifa olduğuna inanılan (İbn Mâce, Menâsik, 78) mübarek bir su olarak kabul edilir.

Aynı hadiste zikrolunduğu üzere, İbrahim Peygamberin Mekke çöllerine bıraktığı eşi ve evladı için yaptığı duası (İbrahim 14/37) güzel bir kabulle tecelli ediyordu. Zemzem suyunun ortaya çıkmasıyla, bunu fark eden insan topluluklarından zamanla oraya yerleşenler oldu. Hâcer ve evladını koruyup onlara sahip çıktılar. Böylece şehirlerin anası olan Mekke şehri kuruldu. İsmail ise emin ellerde büyüdü ve yetişkinliğinde Allah onu halkına peygamber olarak görevlendirdi. Yine Allahın emri gereği yaşlı babası İbrahim Peygamberle birlikte, temelleri Âdem tarafından inşa edilmiş olduğuna inanılan (Akıncı, 2006, s.396) ancak zamanla yıkılıp gitmiş olan yeryüzünün ilk mabedi (Âl-i İmrân 3/96), Kâbe'yi yeniden inşa ettiler (Ünal, 2001, s. 14-21). Kâbe'nin yapımı tamamlanınca Allah İbrahim Peygambere, bütün insanları hacca davet etmesini emretti (Hac 22/27/).

Böylece Allah'ın iradesi siyah tenli bir cariyeye; iman, itaat, sabır, tevekkül ve teslimiyetiyle kadın erkek bütün mü'minlere örnek ve önder olan bir şahsiyetle, İbrahim Peygamberin eşi Hâcer'le gerçekleşti.

İbrahim Peygamberin Eşi Sâre

Allah Sâre'nin kocasına olan bağlılığı, hizmeti ve kendi nefesine onun mutluluğunu tercih etmesi gibi erdemli tutumlarını daha dünyada iken ödüllendirmiştir. İlerleyen yaşına karşın onu, adları İshak ve Yâkup olan, sâlih bir evlat ve bir torunla müjdelemiştir.

Bir gün Allah'ın iki meleği insan kılığında gelerek evlerine misafir olmuşlardı. İbrahim onları da diğer misafirlerinden zannettiği için kendilerine hissettirmeden eşi aracılığıyla güzel bir sofraya hazırlattı. Fakat misafir olan o iki gencin sofraya oturmadıklarını görünce durumdan rahatsız oldu. Melekler ona korkmamasını, Allah'ın onlara bir oğul müjdesi vermek üzere görevlendirdiği birer elçi olduklarını bildirdiler. İbrahim ve eşi Sâre'yi bilgin ve yumuşak huylu bir oğulla müjdelediler (Zâriyat 51/24-30).

Yaşlılığından dolayı artık çocuk sahibi olamayacağını düşünen Sâre duydukları karşısında şaşkınlığını ifade etmekten kendini alamadı. Kur'an'ın ifadesiyle “Vay başıma gelenler! Ben bir koca karı ve bu kocam da bir ihtiyar iken çocuk mu

doğuracağım? Gerçekten bu çok şaşılacak bir şey!" dedi (Hud 11/72). Melekler, Allahın iradesi ve kudreti karşısında bunun hiç de şaşılacak bir şey olmadığını ifade edip "Allah'ın rahmeti ve bereketi size olsun ey (peygamber ocağının) ev halkı!" diye onları selamladılar. Böylece Allah, İbrahim Peygamberin duasını bir kez daha kabul etmiş, onu ve değerli eşini kendisinden sonra peygamberlerin atası sayılan sâlih bir oğulla sevindirmiştir.

3.1.3.d. Kıssada Yansıyan Duygu ve Düşünceler

1. *İman ve İtaat:* İman kalpte gerçekleşen bir kabul, söze dökülen bir iddiadır. İmanın ispatı ise itaat ve davranışlardır. İbrahim Peygamber ve eşi Hâcer iman ve itaatın güzel örnekleridir. İmanlarındaki samimiyeti Allah'ın onlara yüklediği sınavları başarıyla geçerek göstermişlerdir. Yıllarca çocuk hasreti çektikten sonra kavuştuğu biricik yavrusunu ve sevgili eşini Allah'ın emri gereği ıssız Mekke vadisine bırakan İbrahim Peygamber ve buna teslimiyet gösteren eşinin yaşadıkları zorlu bir imtihandır. Bu çetin imtihanlar karşısında gösterdikleri tavır da onların iman ve itaatlerinin birer ispatıdır.

2. *Sevgi, Sadakat ve Sorumluluk:* Eşleri bir arada tutan, birbirine kaynaştıran, zorluklara dayanma, sıkıntıları atlatma ve sevinçleri paylaşma bilinci kazandıran güçlü duygulardan biri de sevgidir. Sevgi meşru bir nikâhla yuva kurmak için bir araya gelen kadın ve erkeğe nikâh hediyesi olarak Allah tarafından lütfedilen kutsal bir armağandır. Zira Rûm Suresi 21. ayetle ifade edildiği üzere aile huzurunun teminatı olan eşler arası sevgi bağı, Allah'ın varlığına delil kılınmıştır.

Kur'an'da zikredilen ailelerden biri olan İbrahim ailesinde Sâre'nin kocasına olan sevgisi o derece fazlaydı ki, kendi bağına taş basarak bile olsa, kocasının evlat sevgisini tadabilmesi için başka bir kadınla evlenmesini bizzat kendisi teklif etmiş ve üzerine kuma gelmesine rıza göstermiştir. Ayrıca kocasına ve evine karşı sorumluluklarını fedakârca yerine getirmiş, eşinin misafirlerine karşı her zaman çok dakik bir şekilde ikram ve hizmette bulunmuştur. İkinci eş olan Hâcer'in kocasına karşı sevgisi ise bambaşka tezahür etmişti. Kucağında küçücük yavrusuyla Mekke'nin ıssız vadisine tek başına bırakıldığında kocasına itiraz etmemiş, emrin Allah'tan geldiğini bilip son derece itimat ve güven duygusuyla olanlara razı olmuştu. Hâcer Allah yolunda muhacir olmayı şeref bilerek kendisine biçilen rolü en güzeliyle oynamıştır.

3. *Çaba, Tevekkül ve Teslimiyet*: İnsanoğlu hayatının her aşamasında kendi gücü nispetinde çalışıp çabalamak zorundadır. İlahî yasa gereğince herkes çabasının karşılığını er ya da geç mutlaka alacaktır (Necm 53/39). Bir başka ifadeyle, insanın kaderi kendi çabasına bağlı kılınmıştır (İsra 17/13). Çünkü insan, kendi tercihiyle yaptıklarından bizzat sorumludur.

Gayret ve çabadan sonra tevekkül ve teslimiyet gelir. Tevekkül kendine düşeni yaptıktan sonra sonucu Allah'tan beklemek ve razı olmaktır. Herhangi bir işte insan sürece katılarak emek verip gayret eder, sonucu takdir eden ve yaratan Allah'tır. Kul kendi iradesiyle süreci tamamen yönetebilir ama sonucu yönetemez. Bu husus halk dilinde “Sefer bizden zafer Allah'tan” ya da “Gayret bizden tevfik Allah'tan” sözleriyle ifade edilmektedir. Dolayısıyla başarı ve mutluluk için çaba, tevekkül ve teslimiyet şarttır.

Çabanın ve tevekkülün çarpıcı bir örneği İbrahim Peygamberin eşi Hâcer'in kıssasında görülmektedir. O, Mekke'nin ıssız vadisinde küçücük yavrusuyla tek başına kaldığında korku ve çaresizlik gibi duygulara yenilmemiş, umutsuzluğa düşmemiştir. Su ve yiyecek gibi en acil ihtiyaçlarını bulabilmek, birilerini görüp yardım isteyebilmek için arayışa çıkmış, Safâ ve Merve tepelerini defalarca inip çıkarak etrafı kolaçan etmişti. Sımsıcak kumların ve kayaların üzerinde dolanırken yaşadığı zorluklara rağmen yılmamıştı. Birbirinden epeyce aralıklı ve yüksekçe olan Safâ ve Merve tepeleri arasında defalarca gidip gelmişti. Sonunda yorulup yavrusunun yanına geldiğinde büyük bir ikramla karşılaşmış, hemen oracıkta kaynayıp duran bir su pınarı bulmuştu. Sudan hem kendisi içiyor hem de susuzluktan ızdırap çeken yavrusuna içiriyordu. Bir taraftan da akıp tükenmesin diye (Süryanice) “dur gitme” anlamında *zem zem* diyerek suyun önünü yükseltmeye çalışıyordu (Yeğın, Badıllı, İsmail, Çalım, 1990, s.1068). Onun bu şaşkın hali, asırlar sonra bizzat kendi neslinden gelecek olan son Peygamberin dilinde rahmetle anılacaktı. “Allah İsmail'in annesine rahmet etsin. Eğer suyun önünü kapamasaydı Zemzem akıp giden bir ırmak olurdu.” (Buhârî, Enbiya, 9).

Hâcer'in o samimi çabası mucizevî bir şekilde sonuçlanmış, güvenle bağlandığı Rabbi asırlar boyu içenlere şifa olacak kutsal zemzem suyunu çıkararak ona ve yavrusuna özel ikramda bulunmuştur. Çabası ve tevekkülü karşılığında aradığını aradığı yerde değil, kudreti sonsuz iradenin takdir ettiği yerde, yavrusunun yanı başında bulunmuştur.

4. *Dua*: Dua insandan Hakk'a yükselen içten bir sesleniştir. Acizliğini, muhtaçlığını, isteklerini ve ihtiyaçlarını her şeyin sahibine arz etmektir. Dua ruhsal bir ihtiyaç, psikolojik bir terapi ve rahatlama dır. Dua vesilesiyle kişi hem istek ve ihtiyaçlarına kavuşma imkânı bulur hem de bu süreçte derdini dinleyen, kendisini anlayan, her koşulda kabul ederek dilek ve temennilerine cevap verebilen üstün bir kudretle irtibatla olmanın güven ve huzurunu yaşar.

Kıssada anlatıldığı üzere, İbrahim Peygamber ve eşlerinin yaptığı dualar, kendi hayat yolculuklarında karşılaştıkları iniş ve çıkışlara, aşmaları gereken imtihan ve zorluklara karşı manevi bir destek, psikolojik bir güç olmuştur. Dua, çaba, sabır ve tevekkül sonucunda hem dünya hem de âhiret adına üstün derecelere ulaşmışlardır (Âl-i İmrân 3/33, Nisa 4/54). Öncelikle Allah'tan hayırlı bir nesil isteyerek (Saffat 37/100) dua eden İbrahim ve ailesine, İsmail ve İshak ile başlayıp peygamberler silsilesini oluşturan kutlu birer nesil nasip olmuştur.

3.1.4. Lût Peygamberin Eşi

3.1.4.a. Kıssaya Giriş

Kur'an'a göre kadınıyla erkeğiyle bütün insanlar Allah'a ve onun peygamberine iman ve itaatle sorumludur. Bir kişi peygamber ailesinden dahi olsa imanın yerine inkârı, hakkın yerine batılı seçmişse ilahi cezalandırmadan kurtulamayacaktır. Kur'an-ı Kerim, kocası peygamber olmasına rağmen ona iman etmemiş, tebliğ edilen ilahî dinin karşısında durup peygamberlerine her türlü hakaret ve kötülüğü reva görenlerle birlikte hareket ederek inkârına bir de ihaneti eklemiş, bunun sonucu olarak da daha dünyada iken ilahî azaba uğramış olan iki kadından bahseder.

Bu kıssada o iki kadından biri olan Lût Peygamberin eşinin inkâr ve ihanet içerikli tutumları incelenecektir.

3.1.4.b. İlgili Ayetler

1. Biz de onu ve karısı dışındaki aile fertlerini kurtardık. Karısı geride kalanlardan (kâfirlerden) idi (A'râf 7/83).
2. Elçiler "Ey Lût! Biz rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla dokunamayacaklar. Sen gecenin bir vaktinde ailenle birlikte yola çık. Eşin hariç, sizden hiç kimse geride kalmam. Çünkü onların başına gelecek olan, şüphesiz onun başına da gelecektir. Onlar için belirlenen zaman, sabah vaktidir. Sabah da yakın, değil mi?" dediler (Hûd 11/81).
3. "Ey elçiler! Göreviniz nedir?" diye sordu. Dediler ki: "Aslında biz, suçlu bir kavme (ceza vermek için) gönderildik. Yalnız Lût'un ailesine zarar gelmeyecek, onların

hepsini kurtaracağız. Fakat karısı hariç! Biz onun da geride kalanlardan olmasını takdir ettik." (Hicr 15/57-60).

"Hemen gecenin bir vaktinde ailenin hızla yola koyulmasını sağla! Sen de arkalarından git! Hiçbiriniz arkasına dönüp bakmasın! Size emredilen yere doğru gidin!" (Hicr 15/65).

4. Bunun üzerine geride kalanlar arasındaki yaşlı kadın müstesna, onu ve bütün ailesini kurtardık (Şuara 26/170-171).
5. Bunun üzerine onu ve karısı dışında kalan ailesini kurtardık. Karısının geride kalanlardan olmasını takdir ettik. Onların üzerine müthiş bir yağmur indirdik; önceden uyarılmış olanların yağmuru ne korkunç oldu! (Neml 27/57-58).
6. Elçilerimiz İbrâhim'e müjdeyi getirdiklerinde, "Biz şu memleketin halkını yok edeceğiz; çünkü oranın halkı zulme sapmışlardır" dediler. İbrâhim, "Ama orada Lût da yaşıyor!" dedi. "Biz orada kimlerin bulunduğunu çok iyi biliyoruz; onu ve karısı dışındaki bütün ailesini elbette kurtaracağız, karısı geride kalanlar arasında yer alacak" dediler (Ankebut 29/31-32).
7. Kuşkusuz Lût da elçilerimizdendi. Geride kalanlar arasında bırakılan yaşlı bir kadın dışında onu ve bütün ailesini kurtarmıştık. Sonra diğerlerini helâk ettik (Saffat 37/133-136)..
8. Allah, inkâr edenlere Nûh'un karısı ile Lût'un karısını misal vermektedir: Onlar kullarımızdan iki erdemli kişinin nikâhı altındaydılar ama kocalarının davasına hıyanet ettiler. Dolayısıyla kocaları da Allah'tan gelen cezaya karşı onları koruyamadı ve kendilerine, "Haydi, diğer girenlerle birlikte girin bakalım ateşe!" dendi (Tahrîm 66/10).

3.1.4.c. Kıssanın Sunumu

Kuran-ı Kerim'de Lût Peygamberin eşi inkârcı kadınlara misal olarak gösterilmiş ancak ismi açıkça zikredilmemiştir. Bu kadın Allah'ın seçkin kullarından olan bir peygambere eş olmuş, kendisine inançlı ve nezih bir aile ortamında kötü ve çirkin davranışlardan uzak, temiz ve huzurlu bir hayat imkânı sunulmuştu. Bu durum bir kadın için Allah'tan özel bir lütuftur. Ancak o, tebliğ edilen ilahî davette kocasının yanında, imanın safında yer almak yerine Allah'a karşı inkârı, kocasına karşı ihaneti, nefesine karşı zulmü tercih etti. Hakkın ve iyiliğin elçisi olan kocasına bu yolda yardımcı olması gerekirken, içinde bulunduğu sapkın kavmin kötü emellerine hizmet etti. Lût Peygamberin, evine gelen erkek misafirleri gizlemesine rağmen inkârcı eşi onları kötü niyetli kişilere ihbar ederek kocasına ihanet etti.

Lût kavmi ahlaken iyice yozlaşmış, homoseksüellik gibi cinsel sapkınlıkları aralarında meşrulaştırma çabasına girmişlerdi. Peygamberlerinin bu konudaki uyarılarına da kulaklarını tıkamışlar, kendilerini haklı göstermeye çalışarak haddi iyice aşmışlardı (Ankebût 79/79). Lût'un münafık ruhlu eşi de çevresindeki inkârcılara gizlice istihbarat sağlıyor ve devrin homoseksüellerine destek veriyordu.

Allah bir türlü yola gelmeyen bu kavmi azgınlıkları ve aşırılıkları sebebiyle helak etmek istedi. Görevlendirdiği elçi meleklerini genç ve yakışıklı iki insan kılığında Lût Peygambere gönderdi. Evine gelen bu genç misafirlerinin durumundan endişeye

kapılan Lût, onları gerçekten insan zannettiği için azgın kavmi yüzünden mahcup olmaktan korkmuş, kendisinin de kavmine karşı çıkmaya güç yetiremeyeceğinden dolayı “zor bir gün” (Hûd 11/77) diyerek iyice endişelenmişti. Bu arada Lût’un eşi genç misafirlerin haberini kavmine sızdırıvermişti. Hemen kapıya dayanan sapkın kimseler çirkin emellerine ulaşmak isteyince, elçi melekler Lût Peygamberi daha fazla tedirgin etmemek için kendilerinin melek olduğunu ve azgınlıklarından dolayı kavmini helak etmeye geldiklerini bildirdiler.

Allah bu sapkın kavmi yaptıkları çirkin işlerden dolayı daha dünyadayken cezalandırmayı diledi. Onları bir gece ansızın yakalayan şiddetli bir fırtına ve taş yağmuru ile helak ederek geride kalanlara bir ibret sahnesi bıraktı (Hicr 15/7). Lût’un karısı da kavmiyle birlikte helak oldu (Neml 27/57-58).

Peygamberin evinde yaşadığı halde doğru yoldan çıkmış olan kavmine gizli gizli destek olan ve onlara ortam hazırlayan bu münafık ruhlu inkârcı kadın tüm inananlar için ibret vesilesidir. Bu kadın yaşadığı dönemin sapkın kavmiyle işbirliği yaptığı için inkârı ve ihaneti yüzünden kavmiyle beraber helak olmuştur. Kocasının peygamber olması da ona hiçbir ayrıcalık sağlamamıştır (Tahrîm 66/10).

3.1.4.d. Kısadan Yanstıyan Duygu ve Düşünceler

1. *İnkârcılık*: İman ve inkâr birbirine zıt iki kavramdır. İnkâra düşen kimse aklını gereği gibi kullanmazsa gerçeklerin ve doğruların farkına varamaz. Zira Lût Peygamberin eşi da bir peygamber eşi olmasına rağmen tebliğ edilen dini kabullenememiş, bununla da kalmayıp düşmanla işbirliği yaparak Allah’a ve Peygamberine ihanet etmiştir.

2. *İhanet*: Sadakatsizlik, aldatma, aleyhine iş çevirme anlamlarında kullanılan bir kavramdır. Lût Peygamberin eşinin ihaneti aldatma ve sadakatsizlik anlamında değildir. Hem peygamberin eşi olup hem de tebliğ edilen din aleyhine tavır alan kavmiyle işbirliği yapması, ilgili ayetlerde ihanet olarak ifade edilmiştir. Bu kadın hainliğinin dünyevi cezası olarak kavmiyle birlikte helak edilmiş, âhiret hayatında ise ebedi azaba uğratılacağı bildirilmiştir (Tahrîm 66/10).

3. *Çıkarıcılık*: İslamî anlamda münafık ruhlu insanlar menfaat ve çıkarlarına kavuşma uğruna her türlü değeri çiğneyebilirler. Kendilerinin çok akıllı ve uyanık, mü’minlerin ise kendi çıkarlarını korumayı bilmeyen düşük akıllı kimseler olduğuna

inanırlar. Kendileri güç sahibi sandıkları kimselerin safında yer alarak çıkarlarını kurtardıklarını, mü'minlerin ise zayıftan yana tavır almakla büyük bir akılsızlık yaptıklarını zannederler (Bakara 2/13).

Lût'un eşi de sapkın kavmiyle birlikte hareket ettiren şey kendince birtakım dünyevi önceliklerine ve çıkarlarına kavuşma arzusu olabilir. Onurlu ve temiz bir inancın yanında değil, homoseksüel kavminin yanında olmayı seçmiştir. Belki de bunların toplumun popüler, zengin, güç ve yetki sahibi, arka çıkılan kesimi olmalarına aldanmış ve onlardan yana tavır alması gerektiğinin daha akılcı olduğunu zannetmiştir.

4. *Hayâsızlık*: İslam inancına göre hayâ imandan bir şubedir (Buhârî, İman, 3). Allah'a ve ahret gününe inanan insanın hayâ duygusu onu yasak ve kötü işler yapmaktan alıkoyar. Hayâ ve utanma duygusu zayıflayan veya tamamen kaybolan insanın kötü davranışlar sergilemeye açık olduğunu veciz bir şekilde ifade eden "Utanmadıktan sonra dilediğini yap" sözü bütün peygamberlerin insanlara hatırlattığı evrensel bir öğüttür (Buhârî, Enbiya,54).

Hayâsız bir kavim içinde kendi hayâ duygusunu da kaybetmiş olan Lût Peygamberin eşi, onların tavrının yanlış olduğunu biliyordu belki ama kendisi de yüksek bir ahlakî değere sahip olmadığından dolayı ve onu sadece dünyevî çıkarları ilgilendirdiği için bu durumdan rahatsız olmuyordu. Ayrıca bu kadın isteseydi kocasından ayrılıp destek verdiği kimselerin arasında yaşayabilirdi. Ancak inananların arasında kalıp casusluk yapmak ona daha cazip gelmiş olabilir. Çünkü böylece peygamberin ve inananların arasından bilgi sızdırmak işine gelmiştir. Hak dava aleyhine ne kadar hainlik yapabilirse sapkın kavmin arasında o kadar mühim bir şahsiyet olacağını zannettiğinden peygamberin yanında kalarak orada oyunlarına devam etmeyi tercih etmiştir. Bu düşünceyle hareket eden Lût'un eşi inananların arasından bilgi sızdırmayı kendince çok önemli bir görev olarak algılamış ve hayâ duygusunu kaybetmiş olan yandaşlarıyla işbirliği yaparak onların kötülüklerine ortak olmuştur.

4. *Sorumsuzluk ve Vefasızlık*: Aile olmanın birlikte yaşamanın insana getirdiği birtakım haklar ve sorumluluklar vardır. Bunlar karşılıklı olarak gözetilmesi gereken hususlardır. Bulunduğu konumun hakkını vermek ve daha fazlasını yapmaya gayret etmek insanın sorumluluk ve vefa duygusundan kaynaklanır. Bir kadın için Lût Peygamber gibi değerli bir insanın ailesi olmak ayrıcalık sayılır. Bu kadının kendisine sunulan konuma layık olmaya çalışması ve bu konuda gayretli olması gerekirken, vefasızca ve

sorumsuzca hareket etmesi, kocası aleyhine düşmanla işbirliği yapması Kur'an'da, cezalandırmayı gerektiren büyük bir ihanet olarak değerlendirilmiştir (Tahrîm 66/10) .

3.1.5. Mısır Azizi'nin Eşi

3.1.5.a. Kıssaya Giriş

İlahî dinlerin korumayı amaçladığı beş temel husus vardır. İnsan hayatının ve toplumsal güvenin teminatı olan bu hususlar can, mal, akıl, din ve nesil emniyetidir. İlahî kitapların son halkasını oluşturan Kur'an-ı Kerim'in bildirdiği esaslar genellikle bu amaca dayanmaktadır. Allah insanın dünya ve âhiret mutluluğu için, onu din ile eğitime tabi tutmuş, faydasına olanları mubah kılarken, insanî değerlere zarar verecek her şeyi yasaklamıştır.

Kur'an-ı Kerim'in, gönderiliş amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik kullandığı eğitim yollarından birisi de kıssalardır. Kur'an kıssalarında hayata dair farklı misallere yer verilerek, insanın iyiye ve doğruya yönelmesi teşvik edilmiş, yanlış yollara düşmemesi konusunda uyarılmıştır. Allah'ın korumayı amaçladığı nesil emniyeti hususunda tehlike arz eden zina, İslam dininde büyük bir suç sayılmış ve zinaya giden yollar baştan kapatılmıştır (İsrâ 17/32). İslam, yabancı bir kadın ve erkeğin ölçsüz bir şekilde haşır neşir olmasını tasvip etmemiş, pratik hayatta aralarındaki ilişkilerin belli bir ölçü ve disiplin içerisinde olmasını emretmiştir. Birbirinin mahremi olmayanların, kimsenin izinsiz giremeyeceği kapalı ortamlarda baş başa kalması gibi bir takım yakınlaşmalara sebep olabilecek davranışlar uygun görülmemiştir (Buhârî, Nikah, 111). Çünkü ayetin de işaret ettiği üzere şeytan nefsin kötü arzularını kamçılar, nefis ise daima kötülüğü emreder (Yûsuf 12/53). Kur'an böyle bir fitnenin vukuunu Yûsuf suresinde kıssa olarak anlatmaktadır. Evinde evlatlık olarak büyüttüğü bir delikanlı olan Yûsuf'a âşık olup ondan istediği şeyi elde etmek için kapıları kilitleyen Aziz'in hanımının yaptıkları haber verilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de Mısır Azizi'nin eşi ve Yûsuf'a âşık olan kadın olarak tanıtılan bu şahsın ismi açıkça zikredilmemiştir. Ahmet Cevdet Paşa'nın *Kıssas-ı Enbiya* adlı eserinde (1976, s.22) ve Yûsuf ile Züleyha kıssasını konu alan dinî ve edebî eserlerde ondan genellikle Zelfîha ya da Züleyha olarak bahsedilmektedir (Öztürk, 2013, s. 552).

3.1.5.b. İlgili Ayetler

Onu satın alan Mısırlı adam karısına, "Ona değer ver ve güzel bak! Umulur ki bize faydası olur veya onu evlât ediniz" dedi. İşte böylece Yûsuf'a orada bir yer sağladık ve

bunu (rüyana görülen) olayların yorumunu ona öğretilim diye de yaptık. Allah, emrini yerine getirmeye kâdirdir. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler. Yûsuf erginlik çağına erişince, ona güçlü bir muhâkeme yeteneği ve ilim verdik. İşte güzel davrananları biz böyle mükâfatlandırırız (Yûsuf 12/21-22).

Evinde bulunduğu kadın, onunla ilişkiye girmek istedi. Kapıları iyice kapattı ve "haydi gel!" dedi. O da "Hâşâ, Allah'a sığınırım! Zira kocan benim velinimetimdir, bana iyilik edip evini açtı. Gerçek şu ki zalimler iflah olmaz!" dedi. Kadın onu kesinlikle arzulamıştı; eğer rabbinin işaret ve ikazını görmeseydi o da kadını arzuları. İşte biz, kötülük ve fuhşu ondan uzaklaştırmak böyle yaptık. Şüphesiz o ihlâslı kullarımızdandı (Yûsuf 12/23-24).

İkisi de kapıya doğru koştular. Kadın onun gömleğini arkadan yakalayıp yırttı. Kapının yanında kocası ile karşılaştılar. Kadın kocasına dedi ki: "Senin ailene kötülük etmek isteyenin cezası, zindana atılmaktan veya elem verici bir işkenceden başka ne olabilir?" Yûsuf, "Asıl kendisi benimle ilişkiye girmek istedi" dedi. Kadının akrabasından biri şöyle bilirkişilik yaptı: "Eğer gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir; bu ise yalancılardandır. Eğer gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalan söylemiştir; bu doğru söyleyenlerdendir." Aziz, Yûsuf'un gömleğinin arkadan yırtılmış olduğunu görünce dedi ki: "Anlaşıyor ki bu iş, siz kadınların tuzağıdır. Sizin tuzağımız gerçekten yamandır. Yûsuf! Sen bunu olmamış say! Hanım! Sen de günahının affını dile; çünkü sen günahkârlardan oldun!" (Yûsuf 12/25-29).

Şehirdeki bazı kadınlar, "Aziz'in karısı, hizmetindeki genç ile beraber olmak istiyormuş; (Yûsuf'un) sevdası kalbine işlemiş! Biz onu gerçekten açık bir sapkınlık içinde görüyoruz" dediler. Aziz'in karısı, kadınların dedikodularını duyunca onlara davetçi gönderdi; yaslanmaları için yastıklar hazırladı ve onlardan her birine bir bıçak verdi. (Kadınlar meyvelerini soyarken Yûsuf'a), "karşılarna çık!" dedi. Kadınlar Yûsuf'u görünce güzelliği karşısında şaşırıp kaldılar. Bu yüzden ellerini kestiler ve "Hâşâ rabbimiz! Bu bir beşer değil, bu ancak değerli bir melektir!" dediler. Kadın dedi ki: "İşte hakkında beni kınadığımız şahıs budur. Ben onunla beraber olmak istedim. Fakat o, iffetini korudu. Andolsun, eğer kendisine emredeceğimi yapmazsa, mutlaka zindana atılacak ve elbette sürünenlerden olacaktır!" (Yûsuf 12/30-32).

Yûsuf, "Rabbim! Zindan bana bunların benden istediklerinden daha iyidir. Eğer onların bana kurdukları tuzağı boşa çıkarmazsan, onlara meyleder ve cahillerden olurum!" dedi. Rabbi onun duasını kabul etti ve kadınların tuzağına düşürmedi. Şüphesiz O, çok iyi işiten, pek iyi bilendir. Sonunda -kesin delilleri görmelerine rağmen- onu bir zamana kadar zindana atmak (yetkililerce) gerekli ve uygun görüldü (Yûsuf 12/33-35).

Kral (kadınlara), "Yûsuf'u elde etmek istediğinizde beklentiniz ne oldu?" diye sordu. Kadınlar, "Hâşâ! Allah için, biz ondan hiçbir eğrilik görmedik" dediler. Aziz'in karısı da: "Şimdi gerçek ortaya çıktı, ben onunla beraber olmak istemiştım. Şüphesiz ki o doğru söyleyenlerdendir" dedi. Yûsuf dedi ki: "Bu, Aziz'in, yokluğunda ona hainlik etmediğimi ve Allah'ın, hainlerin hilesini başarıya ulaştırmayacağını bilmesi içindi. Yine de ben nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis, rabbimin acıyıp koruması dışında, daima kötülüğü emreder; şüphesiz rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir." (Yusuf 12/ 51-53).

3.1.5.c. Kıssanın Sunumu

Kur'an-ı Kerim'in ifadesiyle kıssaların en güzeli Yûsuf kıssasıdır (Yûsuf 12/3).

Yûsuf suresinde zikredildiği üzere Yâkup Peygamberin on iki oğlundan en küçükleri

olan Yûsuf'u babası çok severdi. Ancak bu durumu aşırı derecede kıskanan kardeşleri ondan kurtulmak istemişler, aralarında anlaşıp bir tuzak kurarak Yûsuf'u kuyuya atmışlardı. Henüz küçük yaşlarda iken ailesinden koparılıp ölüme terk edilen Yûsuf bir köle tüccarının eline esir düşmüştü. Mısır'a getirilen Yûsuf Mısır Azizi tarafından satın alınmıştı. Yûsuf'taki güzelliği, zekâyı ve kabiliyeti fark eden Aziz, onu evlatlık edinmeye karar vermiş, eşine teslim ederken de ona iyi davranmasını ve iyi bakmasını söylemişti. Böylece henüz küçük yaşta iken anne babasından koparılan Yusuf Mısır'ın üst düzey devlet adamlarından birinin evinde özenle, sevgi ve ilgiyle bakılıp büyütülmüştü. Hem Aziz'den devlet yönetimiyle ilgili bilgi ve tecrübe edinmiş hem de Allah tarafından kendisine verilen ilim ve hikmetle olayları ve rüyaları doğru yorumlamayı öğrenmişti. Ahlakî ve fizikî güzelliğiyle de herkesin dikkatini çekmiş, hatta onu evlat gibi elinde büyüten Aziz'in eşi, Yusuf'a âşık olmuştu.

Kur'an-ı Kerim, Azizin hanımının Yûsuf ile ilgili kıssasını beş aşamada anlatmaktadır. Kadının önce kocasıyla, sonra Yûsuf'la, daha sonra tekrar kocasıyla, ardından kendisini kınayan kadınlarla, en sonunda da Kral'ın şahit olduğu olaylar ile ilgili haberler yer almaktadır (Aruk, 2011, s. 53).

Züleyha evli bir kadın olduğu halde, arzularının esiri olmuş, nefesine söz dinletememiş ve Yûsuf'a olan tutkunluğu nedeniyle ondan murat almak istemişti. Bir gün kapıları kilitleyip Yûsuf'u çağırdı. Fakat Allah'ın korumasıyla Yûsuf bundan kaçındı ve kadının teklifi karşısında "maazallah" deyip Allah'a sığındı. "Kocan benim efendimdir, o bana çok iyi baktı. Ben ise ona ihanet etmem." diyerek kadını konumu itibarıyla uyarmak istedi. Bu sözlerden hiç de etkilenmeyen kadın talebinde ısrar edince, Yusuf kendisine kurulan bu tuzaktan kurtulmak için kapıyı açıp kaçmaya çalıştı. Kadın onu engellemek için arkasından yakalamaya çalışırken Yûsuf'un gömleği arkadan yırtıldı. Bu arada ikisi de kapıda iken kocası aniden karşılıklarına çıkınca kadın kendini temize çıkarmak için hemen öne atılıp "Senin ailene kötülük etmek isteyeninin cezası, zindana atılmaktan veya elem verici bir işkenceden başka ne olabilir?" diyerek Yûsuf'u suçladı. Kadının bu sözlerindeki niyeti belki de onu tehdit edip korkutarak, isteyerek olmasa da zorla kendisine itaat ettirmeye yönelik bir tuzak kurmaktı.

Yûsuf kendisine yapılan bu iftiraya sessiz kalmadı. "Aksine o beni arzuladı." diyerek kadının uygunsuz bir istekte bulunduğunu, bu konuda kendisinin suçsuz

olduğunu açıklamaya çalıştı. Çünkü Yûsuf Allah'ın iffetli ve izzetli kullarındandı. Kendisine yöneltilen böyle bir suçlamayı kabullenmesi mümkün değildi.

O sırada kadının akrabalarından biri şahit olarak hakemlik yapmak istedi ve söz alarak, eğer gömleği önden yırtılmışsa Yûsuf'un suçlu olduğunu, gömlek arkadan yırtılmışsa suçun kadında olduğunu belirtti (Yûsuf 12/26-27). Yûsuf'un gömleği arkadan çekilince yırtılmıştı. Böylece gerçek suçlu ortaya çıkmış oldu. Ancak Aziz ailesi hakkında dedikodu çıkmasını engellemek için durumu örtbas etmek istediğinden olayın duyulmaması için Yûsuf'un sessiz kalmasını ve kadının da hatası için tövbe etmesini tembihledi. Fakat Azizin bir koca olarak bu olayı umursamaması ve pasif davranması kadını Yûsuf'a olan arzusunda daha da hırslandırmıştı.

Olay Mısır eşrafı arasında hızlıca duyulmuş ve hakkında yapılan dedikodular Azizin karısını rahatsız etmeye başlamıştı. Hem kendini haklı çıkarmak hem de hakkında dedikodu yapan kadınları susturmak için zekice bir plan yaptı. Kadınları saraya davet ederek onlar için güzel bir sofraya ve arkalarına yaslanarak rahatça oturacakları koltuklar hazırlattı. Onlar ellerinde bıçakları ile meyvelerini yerken Yûsuf'u kadınların huzuruna çağırdı. Yûsuf'un güzelliği ve çekiciliği karşısında şaşkına dönen kadınlar meyve yerken ellerini doğramışlar ama bunun farkına bile varmamışlardı. "Hâşâ rabbimiz! Bu bir beşer değil, bu ancak değerli bir melektir!" diyerek hayranlıklarını ve şaşkınlıklarını ifade etmişlerdi. Aziz'in eşi bu fırsatı değerlendirip, amacına ulaşmak için hayâ perdesini tamamen indirerek kadınların huzurunda niyetini iyice ifşa etti. "İşte hakkında beni kınadığımız şahıs budur. Ben onunla beraber olmak istedim. Fakat o, iffetini korudu. Andolsun, eğer kendisine emredeceğimi yapmazsa, mutlaka zindana atılacak ve elbette sürünenlerden olacaktır!" (Yûsuf 12/32) dedi.

Böylece kadın kendince ne kadar haklı olduğunu ispatlamaya çalışmış, bulunduğu konumun gücünü kullanarak isteğini zorla kabul ettirmek için Yûsuf'u bir kez daha zindanla tehdit etmişti. Kadının bu cüretkâr tavrı ve tehdidi karşısında hiçbir yılgınlık göstermeyen Yûsuf Rabbine sığınıp O'ndan yardım istedi. İnsani zaaflarına kapılarak kadınların isteklerine alet olmaktan korktuğu için zindanda kalmaya razı oldu. Onun suçsuz olduğu gün gibi ortada olmasına rağmen, yetkililer tarafından bir süreliğine zindana atılması uygun görüldü.

Yûsuf uzun bir süre zindanda kaldıktan sonra bir vesile ile Mısır Kralının gördüğü rüyayı tabir etmesi için saraya çağırıldı. Fakat o, ellerini kesen kadınlar suçsuzluğunu açıklığa kavuşturmadıkça zindandan çıkmayacağını söyledi. Yûsuf üstüne atılan iftiradan tamamen pak ve uzak olduğunun anlaşılması ve iffetini, onurunu temize çıkarmak için böyle olmasını istemişti.

Kıssanın bu bölümünde Kral'ın Yûsuf hakkında kadınlara soru sorması, onların da Yûsuf'un suçsuzluğuna şahitlik yapmaları ve böylece Aziz'in hanımının suçunu Kral'ın huzurunda itiraf etmesi yer alır.

Artık akla kara belli olunca kadın suçunu itiraf etmek zorunda kalmış ve sonunda günahına tövbe edip Allah'tan af dilemişti. Yusuf ise zindandan alınının akıyla çıkmış, kendisini iftiradan kurtaran Rabbine bir kez daha şükran duygularını arz etmişti.

Böylece Allah'ın vaadi gerçekleşmiş ve adalet yerini bulmuş oldu. Çünkü Kur'an "Gerçek şu ki zalimler iflah olmaz." (Yûsuf 12/23) hükmüyle insanları uyarıp, Allah'ın hainlerin tuzaklarını başarıya ulaştırmayacağını bildirmiştir (Yûsuf 12/52). "İşte güzel davrananları biz böyle mükâfatlandırırız." (Yûsuf 12/22) ayetiyle de hayatın zorluklarına sabredip güzel davrananları müjdelemiştir.

İslam inancına göre Allah korkusu olmayan, hesap verme kaygısı taşımayan insanın bencilleşmesi, sorumsuzlaşması ve yetkilerini kendi arzu ve çıkarlarına alet etmesi kaçınılmaz bir sondur. Bununla birlikte Allah'tan sakınanlar için hakkın ve adaletin eninde sonunda yerini bulacağı da bir gerçektir. Yûsuf'un kıssası bunun en güzel örneklerinden biridir.

3.1.5.d. Kıssadan Yansıyan Duygu ve Düşünceler

1. Aşk: İbni Arabî'ye (2016) göre aşk, sevgide ifrattır, aşırılıktır. Sevginin aşığı bütünüyle ve her yönüyle kuşatacak derecede sarması demektir (s. 81-82). Bu yönüyle aşk insanın gözünü kör eden bir duygudur. Âşık bütün gerçekliklerden sıyrılarak sadece maşukuna kavuşmak ister. Aşkın en süflî olanı *tabii aşk* denilen çeşididir. Tabii aşkta seven tamamen kendi arzularını tatmin etme yoluna gider. Onun bu yöndeki çabası sevgilinin hoşuna gitsin ya da gitmesin hiç önemli değildir. Genellikle de insanların çoğu bu sevgi üzerinedir (İbni Arabî, 2016, s. 43).

Böyle bir aşka düşen vezirin karısı evlatlığı konumundaki Yusuf'a öylesine tutulmuştu ki, duygularını kontrol edemiyor, ne pahasına olursa olsun ondan murat

almak istiyordu (Yusuf 12/30). Onun bu uğurdaki girişimleri hem kendi onurunu hem kocasının şerefini ayaklar altına almış hem de Yusuf'un, üzerine atılan bir iftirayla haksız yere yıllarca zindanda kalmasına sebep olmuştur.

2. *Arzu ve İhtiras*: Arzulardaki şiddet ve aşırılık ihtirası doğurur. İhtirasa kapılan kişi her yolu kendisi için mubah görür. Gözü dönmüşçesine istediğini elde etmeye çalışır. Bu süreçte kendisine de çevresine de zarar verdiğinin farkına bile varmaz. Tıpkı Züleyha'nın duygusal bir ihtirası uğruna Yusuf'a yaşattıkları gibi. Aziz bu iftira olayında karısının suçlu olduğunu öğrenince "Şüphesiz bu, siz kadınların tuzağıdır. Şüphesiz sizin tuzağınız çok büyüktür." (Yusuf 12/28) diyerek ihtirasın hangi boyutlara varabileceğini hatırlatmıştır.

3. *Hayâsızlık*: Hayâ insanı zararlı ve çirkin davranışlardan alıkoyan fitrî bir duygudur. İstenmedik davranışlarla kişi arasında bulunan manevi bir perde gibidir. Dilimizde bunu ifade etmek için utanma hissini kaybedenlere "hayâ perdesi yırtılmış" denir. Hayâ perdesi yırtılan kişi ahlaksızlık yapmaktan, sorumsuzca davranmaktan ne çekinir ne utanır. Hayâ duygusunu kaybeden Züleyha evli bir kadın olmasına rağmen Yusuf'a olan arzusunu, evine davet ettiği kadınların huzurunda dile getirmekten utanmamış, üstelik bir de bu talebinde ne kadar haklı olduğunu onlara ispatlamaya çalışmıştır (Yusuf 12/32).

4. *Bencillik ve Adaletsizlik*: Yaratılış olarak her insanda bir *ben* duygusu vardır. Bu duygu kişinin korunma, barınma, beslenme gibi yaşamsal ihtiyaçlarını gidermeye hizmet eder. Kişi ben duygusunda aşırı giderek kendi çıkarları için başkalarına haksızlık yapmaya başlarsa, bu *bencillik* olur. Bencillik adaletsizliği doğurur. Adalet olmayan yerde sosyal barış, huzur ve güven kalmaz. Kıssadan anlaşıldığı üzere Vezirin, karısını ve kendi onurunu aklamak için elindeki yetkiyi kullanarak suçsuz olduğunu bile bile Yusuf'u zindana yollaması bencilliğin ve adaletsizliğin bir yansımasıdır (Yusuf 12/35).

5. *Tövbe ve Pişmanlık*: İslam inancına göre, insan hayatta olduğu sürece tövbe etme şansı hep vardır. Samimi bir tövbe hataları siler, Allah katında kulun kendisini günaha sürükleyen şeyi hiç yapmamış gibi kabul edilir. Ancak tövbede samimiyetin ilk şartı yapılan hata için pişmanlık duymaktır. Sonra o yanlışı terk etmek ve bir daha tekrarlamamaya karar vermek gerekir. Ayrıca işin içinde kul hakkı varsa onu bizzat telafi etmek ve o kişiyle helalleşmek şarttır. Bununla birlikte istiğfar etmek, Allah'tan çokça af dilemek gerekir. Vezirin karısı ilk başta her ne kadar ihtirasına kapılıp nefesine

yenik düştüyse de, sonunda kralın huzurunda her şey ortaya çıkınca hatasını itiraf etmiş, yaptıklarından dolayı pişman olduğunu dile getirmiştir (Yusuf 12/51).

3.1.6. Mûsâ Peygamberin Annesi ve Kız Kardeşi

3.1.6.a. Kıssaya Giriş

İslam inancına göre dünya hayatı bütün insanlar için imtihan yurdudur. Kadın ve erkek herkes hayatıyla ve ölümüyle bir şekilde denenmektedir (Mülk 67/2). Allah insanı bazen ailesiyle, bazen mallarıyla, bazen de diğer insanlarla sınar (Âl-i İmrân, 3/186). Bu imtihanın amacı Allah'ın hoşnutluğunu kazanacak güzel davranışlar sergileyerek insanî olgunluğa ulaşmak ve böylece dünya hayatında huzur ve mutluluğu, âhîret hayatında ise cenneti kazanmaktır. Kuran kıssalarında bunun birçok örneği bulunmaktadır.

Bir kadının en hassas, en kuvvetli yanlarından biri annelik duygusudur. Ancak samimi bir imana sahip olan insan için inanç duygusu diğer duygulardan çok daha güçlüdür. Bu konuyla ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de, Allahın emri karşısında tereddüt etmeden teslimiyet ve tevekkülünü kahramanca ortaya koyan bir kadının haberi verilmektedir. Kâmil manada iman eden bu kadının (Mûsâ'nın annesi) Allah'a olan güven ve bağlılığının sonuçları, konuyla ilgili olan ayetlerde görülmektedir.

3.1.6.b. İlgili Ayetler

1. Mûsâ'nın annesine, "Onu emzir, başına bir şey gelmesinden endişe ettiğinde onu nehre bırak. Korkup kaygılanma. Biz onu sana geri döndüreceğiz ve onu peygamberlerden biri yapacağız" diye vahyettik (Kasas 28/7).
Böyle de oldu. Firavun ailesi onu bulup aldı. Ama sonunda o kendileri için bir düşman ve tasa sebebi olacaktı. Şüphesiz Firavun, Hâmân ve askerleri yanlış yoldalardı. Firavun'un karısı, "O, senin ve benim göz aydınlığımız, muradımız olsun! Onu öldürmeyin, belki bize faydası dokunur veya onu evlât ediniriz" demişti. Onlar işin farkında değillerdi. Mûsâ'nın annesinin yüreği ise yalnızca çocuğuyla meşguldü. Eğer, inanıp güvenen biri olması için onun kalbini pekiştirmemiş olsaydık neredeyse işi meydana çıkaracaktı. Mûsâ'nın ablasına, "Onu izle" dedi. O da ötekiler farkına varmadan uzaktan kardeşini gözetledi (Kasas 28/8-11).
Biz önceden onun, başka sütanneleri kabul etmesini engellemiştik. Bunun üzerine ablası, "Sizin adınıza onun bakımını üstlenecek, üzerine titreyecek bir aile bulayım mı?" dedi. Böylelikle biz annesinin gönlü rahatlasın, gam çekmesin ve Allah'ın vaadinin gerçek olduğunu bilsin diye onu annesine geri verdik, fakat oradakilerin çoğu bunu bilmiyorlardı (Kasas 28/12-13).
2. Allah buyurdu: "Ey Mûsâ! Dileğin kabul edildi. Zaten sana bir kere daha lutufta bulunmuştuk. Hani annene şunu vahyetmiştik: Onu sandığa koy ve ırmağa bırak; böylece ırmak onu kıyıya çıkarsın ve benim de düşmanım, onun da düşmanı olan biri onu alsın. (Ey Mûsâ!) Senin üzerine kendimden bir sevgi bıraktım ki (sevilesin), nezâretim altında büyütülüp yetiştirilesin. Hani kız kardeşin onlara gidip de, 'Ona bakabilecek birini size göstereyim mi?' diyordu. Nihayet gözü gönlü şen olsun ve kederlenmesin diye seni annene kavuşturduk. Ve birisini öldürmüştün de seni tasadan kurtarmış, ardından da seni ciddi sınavlardan geçirmiştik. Bu sebeple yıllarca Medyen

halkının arasında kaldın, sonra mukadder olduğu üzere buraya geldin, ey Mûsâ! (Tâhâ 20/36-40).

3.1.6.c. Kıssanın Sunumu

Mûsâ, Firavun'un halkına büyük bir zulüm uyguladığı dönemde, iktidarı için bir tehlike olarak gördüğü İsrailoğullarının çoğalmasını önlemek amacıyla yeni doğan erkek çocuklarının öldürülmesini emrettiği bir zamanda dünyaya gelmişti. Allah İsrailoğullarını bu zulümden kurtarmak için bir dizi olaylar takdir etti. Öncelikle annesi, Mûsâ bebeği doğurunca onu emzirmesini, Firavun'un adamlarından korku hissedince de onu bir sandığa koyup gizlice denize bırakmasını ilham eyledi. Mûsâ'nın annesine yapılan vahiy muhtemelen peygamberlere yapılan vahiy değil, seçkin kulların kalbine doğan ilham anlamındadır. Allah bu kadına çocuğu hakkında korkmaması ve üzülmemesi için güven vermiş, emaneti koruyacağını ve onu tekrar kendine döndüreceğini vaat etmişti. Hatta onun ileride büyük bir peygamber olacağı müjdesini de vererek annenin kalbini iyice emin kılmıştı. Bunun üzerine anne hiç tereddüt etmeksizin Mûsâ'yı sağlam bir sandık içinde nehre bıraktı. Aslında bu, Allah'ın hikmetiyle almış olduğu bir tedbirdir. Zira O, hikmetiyle işi sağlam yapan ve her şeyden haberdar olandır (Âl-i İmrân 3/126).

Nitekim sonunda ilâhî takdir tecelli etmiş, Firavun'un İsrâiloğulları'na yapmış olduğu zulmün karşılığı olarak ileride kendilerine düşman ve üzüntü sebebi olacak bir bebeği Nil kıyısında bularak saraya getirmişlerdi. Yüce Allah Mûsâ'nın korunup kollanması ve kendi gözetiminde yetiştirilip olgunlaşması için onu katından bir sevgi ile kuşatmış, kezâ ona karşı insanların kalbine de sevgi yerleştirmiştir. Bundan dolayı Firavun'un eşi Âsiye, çocuğun hayatına kıyılmaması ve kendisinde kalması için Firavun'a ricada bulunmuş; "O, senin ve benim göz aydınlığımız, muradımız olsun!" diyerek bir sevinç ve mutluluk kaynağı olduğuna işaret ettikten sonra ondan faydalanabilecek veya onu evlât edinebileceklerini söyleyip kocasını ikna etmiştir. "Onlar işin farkında değillerdi" cümlesi Firavun ve adamlarının ileride Mûsâ sebebiyle başlarına gelecek olanları bilmediklerine işaret olarak yorumlanır.

Diğer taraftan Mûsâ'nın annesi endişelenmiş ve neler olup bittiğini anlamak için kızını arkadan gizlice takibe göndermişti. Mûsâ'nın kız kardeşi nehrin kenarından onu gizlice takip etti ve arkasından saraya girdi. Bebeğin Firavunun sarayına alındığını öğrenen annesi üzüntüsünden neredeyse sırrını ifşa edecekti ki Allah kalbinin sabrını ve sebatını artırarak bunu engelledi. Firavunun eşi sütanne aramaya koyuldu ama Allah

izin vermediği için bebek hiçbir anneyi kabul etmedi. Bu fırsatı değerlendiren kız kardeşi onlara iyi bir sütanne bulabileceğini teklif etti. Böylece Allah'ın vaadi gerçekleşti ve Mûsâ bebek kendi annesine geri kavuştu. Emzirme süresi bitince Mûsâ tekrar Firavun ailesine teslim edildi. Firavun, kendi gözetiminde yetiştirilen bir çocuğun kendisinin yolundan gidecek ve ona mutluluk verecek bir evlât olacağını düşünmüştü. Genellikle ilgi ve eğitim bu sonucu verebilirdi. Oysa onun bilmediği bir şey vardı. Allah, Mûsâ vasıtasıyla Firavun'un zulmüne son vermek istiyordu.

3.1.6.d. Kıssadan Yansıyan Duygu ve Düşünceler

1. *İnanç, Teslimiyet ve Tevekkül:* Mûsâ'nın annesi inançlı bir kadındı. Yeni doğan yavrusunu Firavunun ölüm kokan zulmünden kurtarmanın yolunu ararken Allah tarafından kalbine bir ilham geldi. Bebeğini Nil nehrine bırakacak ve Allah onu emin bir şekilde tekrar annesine kavuşturacaktı. Bütün çarelerin tükendiği bir anda, minicik yavruyu kendi elleriyle akıp giden ırmağın koynuna bırakmak ancak güçlü bir inançtan kaynaklanan teslimiyet ve tevekkülün göstergesi olabilirdi. Bu fedakâr anne büyük bir sınavdan geçmişti. Teslimiyet ve tevekkülü gözünü gönlünü aydınlatacak hayırlarla sonuçlanmış, yavrusunu güven duygusu içinde bağrına yeniden basmanın huzurunu yaşamıştı.

2. *Şefkat ve Merhametin Adresi Annelik Duygusu:* İnsanın hayat serüveninde ilk ve en önemli rolü üstlenen kişi onun annesidir. Doğuran, emziren, her türlü bakımını üstlenen ve hiçbir şey bilmez iken dünyaya gelen (Nahl 16/78) yavrunun ilk mürebbsi olan kişi annedir. Yavrusuna karşı bütün benliği şefkat ve merhamet duygusuyla kuşatılmıştır. O sahip olduğu bu tür duyguların etkisiyle, yavrusunu tehlikelerden korumak için gerekirse canını dahi ortaya koyabilen bir iyilik meleğidir.

İlgili kıssada bir annenin yavrusuna karşı hisleri ve onu korumak için gösterdiği çarpınışlar dile getirilmiştir. Mûsâ'nın annesi Firavunun ölüm fermanından yavrusunu koruyabilmenin bir yolunu ararken Allah imdadına yetişmiş ve çaresizce çarpınan annenin kalbine, onu bir sandık içinde şehrin içinden akıp giden Nil nehrine bırakmasını, böylece onun güvenle kendisine geri verileceğini ilham etmişti. Nitekim öyle de oldu.

3. *Sorumluluk ve Kardeşlik Duygusu:* Hz. Mûsâ'nın iki kardeşinin de ona hem küçüklüğünde hem büyüklüğünde çok faydaları dokunmuştur. Küçüklüğünde kız kardeşi Firavun'un adamlarına fark ettirmeden onu takip edip süt anne olarak kendi öz

annesine verilmesine yardımcı olmuştur. Yakalandığı takdirde belki de çok büyük bir zulme uğrayacaktı veya hayatından olacaktı. Bunca tehlikeye rağmen kardeş sevgisi onu bu güzel davranışından, kardeşini koruma gayretinden alıkoymamıştır. Büyüklüğünde ise erkek kardeşi Harun Firavunla mücadelesinde ona vezirlik yapmıştır.

3.1.7. Firavun'un Eşi

3.1.7.a. Kıssaya Giriş

İman ve güzel ahlak sahibi insanların arasından inkârcı ve isyankâr kişiler çıkabileceği gibi, inkârcı ve kötü huylu insanların içinden de birer iman abidesi olacak şahsiyetler çıkabilmektedir. Kalplerinde hidayete ve iyiliğe doğru birazcık da olsa istek beliren kişilere Allah bu yolu açarken, küfre ve inkâra yönelenlere de o yolu kolaylaştırır (Fâtiha 1/6-7).

Allah Firavun gibi zalim bir hükümdarın sarayında ona en yakın olan bir kadını, yani onun eşini imanla şereflendirmiş ve bu abide şahsiyeti Allah'a iman ve bağlılıkta bütün mümin kadınlara örnek göstermiştir. Âsiye imanının bedelini canıyla ödeyen, samimiyette örnek bir şahsiyettir.

Kur'an-ı Kerim'de Âsiye'den, Hz. Mûsâ'nın dünyaya geldikten sonra Firavun'un sarayına intikalinde oynadığı rol ve onun getirdiği dini kabul etmesi vesilesiyle bahsedilmektedir.

3.1.7.b. İlgili Ayetler

1. Firavun'un karısı, "O, senin ve benim göz aydınlığımız, muradımız olsun! Onu öldürmeyin, belki bize faydası dokunur veya onu evlât ediniz" demişti. Onlar işin farkında değillerdi (Kasas 28/9).
2. Allah iman edenlere de Firavun'un karısını misal vermektedir: O, "Rabbim!" demişti, "Yüce katında, cennette benim için bir ev yap; beni Firavun'dan ve yaptıklarından kurtar ve beni bu zalimler topluluğundan da selâmete çıkar!" (Tahrîm 66/11).

3.1.7.c. Kıssanın Sunumu

Bu kadının adı Kur'an'da açıkça zikredilmez fakat hadis kaynaklarında Âsiye olduğu bildirilmektedir (Tirmîzî, Menâkıb, 61). Hz. Mûsâ'nın Firavun'un sarayında emniyetle büyümesinde en büyük rolü alan Âsiye, bu yönüyle öne çıkarılmış, Mûsâ ile arasındaki şefkat ve sevgi bağı nedeniyle aynı kıssada zikredilmişlerdir. Kur'an-ı Kerim'de onun Mûsâ'yı bulup sarayına alarak himaye etmesinden bahsedilir Kasas 28/9).

Bilindiği üzere Mısır Firavunlarının üçüncüsü olan Velid b. Mus'ab çok zalim biri idi. Firavun ilk başta kavminin putlara tapmasını istiyordu. Fakat daha sonra ilahlık iddiasında bulunarak kendisine tapmaları konusunda halkına baskı uygulamaya başladı (Şuara 26/29).

Firavun kendisini her şeyin sahibi zannederek kavmini küçümsüyordu. Mısır mülkünün ve sarayının altından akıp giden ırmakların sahibi (Zuhruf 43/51) ve insanların rabbi olduğunu (Nâziât 79/24) iddia ediyor, ayrıca bu iddialarında samimi ve doğru sözlü olduğundan (Mümin 40/29) bahsediyordu.

Firavun, ülkesinde yaşamakta olan İsrail oğullarının çoğalmasını kendi hükümranlılığı açısından tehlike olarak algıladığı için, onların yeni doğan erkek çocuklarının bir yıl sağ bırakılıp bir yıl öldürülmesini emretmişti. Mûsâ bu olayların yaşandığı bir zamanda dünyaya gelmişti. Annesi onun hayatından endişelendiği için bir arayış içinde kıvranıyordu ve Rabbinden yardım istiyordu. Allah bunun üzerine onun kalbine, çocuğunu emzirmeye devam etmesini, eğer başına bir şey gelmesinden korkarsa onu korunaklı bir sandığa koyarak suya bırakmasını ve bu konuda hiç endişe etmemesini, çünkü onun sonunda kendisine döndürüleceğini ve ilerde büyük bir peygamber olacağını ilham eyledi (Kasas 28/7). Böylelikle o, kalbine gelen ilhamla hareket ederek tevekkül ve teslimiyet içerisinde oğlunu sağlam bir sandığa koyup Nil nehrine bıraktı. Firavunun sarayı nehrin hemen yakınında kurulmuştu. Suyu bırakılan sandık saray görevlileri tarafından fark edilip içinde bir bebek olduğu anlaşılınca, onu alıp sarayın sultanı Âsiye'ye götürdüler. Böylece, Allah onu Firavun gibi zalim birinin sarayında sevgi ve şefkat abidesi olan Âsiye'nin ellerine teslim etti (Taha 20/39). Mûsâ bebeği kucağına alır almaz Âsiye'nin kalbinde derin bir sevgi ve şefkat duygusu belirdi. "Bu çocuk bana da sana da göz aydınlığı olsun, onu öldürmeyin. Belki bize faydası dokunur yahut onu evlat ediniriz." (Kasas 28/9) ifadeleriyle adeta söz sanatını konuşturup Firavun'un taş gibi katı kalbini ikna etmeyi başardı ve bebeğin öldürülmesine mani oldu. Kaynaklarda belirtildiğine göre, Mûsa sudaki bir sandık içinde bulunduğu için, ona İbrânîce "su" anlamına gelen *mu* ve "ağaç" anlamındaki *şa*'dan oluşan *Moşa* yani *Mûsa* adı verilmiştir (Cevâlikî, 1990, s. 567).

Firavun ailesinin sahiplendiği bu bebeğe bir sütanne gerekiyordu ama o, bu işe talip olan hiçbir kadının sütünü emmedi. Çünkü Allah onu annesine tekrar kavuşturacağını vaat etmişti. İlahî irade mutlaka gerçekleşecek ve Mûsâ bebek

Firavun'un sarayında hem de kendi öz annesinin sütüyle ve sevgisiyle büyüyecekti. Nitekim öyle de oldu (Kasas 28/13).

Böylece Mûsâ Âsiye'nin emanıyla, hem Allah'a düşman hem de kendisine düşman ama Allah'ın bu takdirinden habersiz olan zalim Firavun'un sarayında zamanının en güzel imkânlarıyla yetiştirildi.

Firavun'un zulmüne karşı Allah'ın planı tek tek gerçekleşti ve Mûsâ peygamberlikle görevlendirildi. Tevhit inancını Firavun ve halkına tebliğ ederken Âsiye annesi ona ilk iman edenlerden oldu. Bu kez madden Mûsâ'sının yanında olamasa da sarsılmaz imanıyla ve dualarıyla ona destek oluyordu. Şirkin ve zulmün ortasında hem de despot bir kocaya rağmen iman etmiş olmak, elbette cesur bir yürek isterdi. Bu cesur yürekli kadın ilk zamanlar imanını gizlese de Firavun'un, halkından iman edenlere yaptığı zulüm ve işkenceleri gördükçe dayanamadı ve kocasının bu kötülüklerine dur diyebilmek için imanını aşikâr etmek zorunda kaldı. Çok sevdiği eşinin bile kendisine karşı düşman olarak gördüğü Mûsâ'ya iman etmiş olması Firavun'u çılgına döndürdü. Âsiye'yi imanından vazgeçirmek için her türlü yolu deneyen Firavun emeline ulaşamayınca gözünün nuru sevgili eşini bile ağır işkencelere maruz bırakmaktan çekinmedi. Bu iman abidesi cesur yürekli kadın onca işkenceye mukabil Firavun'a boyun eğmedi. Uğradığı zulüm karşısında sonuna kadar direnen Âsiye sadece Rabbinden yardım dileyerek "Rabbim! Senin katında benim için Cennette bir ev yap, beni Firavun'dan ve onun (kötü) işinden kurtar, hem beni bu zâlimler topluluğundan kurtar!" (Tahrîm 66/11) dedi.

Daha fazla dayanamayıp ruhunu teslim eden Âsiye, hayatını imanına bedel olarak vermiş ve cennetlik kadınların seyyidelerinden olmuştur. Son peygamber Hz. Muhammed ondan övgüyle söz ederken cennetlik kadınların öncülerinden olduğunu bildirmiştir (Müsned, V, 113).

3.1.7.d. Kıssadan Yansıyan Duygu ve Düşünceler

1. İman, İtaat ve Sadakat: Nil kraliçesi Âsiye "İşittik ve itaat ettik" diyenlerin seçkinlerindedir. Mücevherleri, sarayları, dünya nimetlerini iman karşılığında elinin tersiyle itebilmenin bir timsalidir. İman, itaat ve sadakatının karşılığında Allah katında öyle bir makama ulaşmıştır ki son peygamber Hz. Muhammed'in diliyle cennet kadınlarının en şerefliyelerinden biri olduğu müjdelenmiştir (Müsned, V, 113).

2. *Model Bir Şahsiyet Olmak*: İnsanı değerli kılan şey isimlerinden ziyade nasıl yaşadığıdır. Yeter ki örnek alınası bir hayat yaşasın insan, ismi asla kaybolmaz, unutulmaz; tıpkı Firavun’un hanımı Âsiye gibi. Kur’ân’da adı geçmez ama inancındaki samimiyeti ve sadakatiyle tüm mü’minlere örnek gösterilir (Tahrîm 66/11).

3. *Konuşma Siyaseti Edinmek*: İlgili ayette “O, senin ve benim göz aydınlığımız, muradımız olsun! Onu öldürmeyin, belki bize faydası dokunur veya onu evlât ediniz” (Kasas 28/9) ifadesinden anlaşıldığına göre, Âsiye’nin bu sahnede “tatlı dil” üslubunu kullanması, zalim ve despot kişilerle nasıl iletişim kurulacağına dair bir işaret olarak yorumlanabilir. Çünkü katı bir kalbin derinliklerinde kaybolan merhamet hissine dokunan tatlı ve yumuşak sözler söylemek, muhatabın sevgi ve şefkat duygusunu harekete geçirerek düşüncelerine ve kararlarına olumlu bir etki bırakır. Âsiye, çocuğun kendileri için bir neşe ve sevinç kaynağı olabileceğini ifade ettikten sonra, yetişkinliğinde kendilerine sağlayacağı menfaatlere de değinmiş ve kocasının duygu ve düşünceleri üzerinde olumlu bir etki bırakarak “evlat edinme” fikrine sıcak bakmasını sağlamıştır.

4. *Şefkat ve Merhamet Duygusu*: Yalnızca biyolojik anne olmak değil, her şart ve zeminde gösterilen merhamet ve yapılan fedakârlıklar insanı gerçek anne kılar. Âsiye evlatsız bir annedir ama birçok evlada bedel bir oğul yetiştirmiştir. O, şefkat ve merhametiyle ırkçılığa ve haksızlığa canı pahasına karşı durmuş, doğurmadığı bir çocuğa annelik yapmış ve onun mensubu olduğu ezilen, hor görülen millete sahip çıkmıştır.

3.1.8. Medyenli Salih Kul’un Kızları

3.1.8.a. Kıssaya Giriş

Kur’an-ı Kerim’in muhtevasında olan ilkeler ve İslam Peygamberinin örnekliliği bağlamında ortaya çıkan genel kanaate göre, İslam dini sağlıklı bir toplum inşa etmeyi amaçlayan ilahî bir sistemdir. Toplumu oluşturan en temel kurum aile, ailenin asli unsurları ise kadın ve erkektir. İslam getirdiği prensiplerle aileyi ve toplumu oluşturan bireyleri eğitme amacı güder. Bu manada sağlam ve mutlu bir ailenin inşası için, ideal kadının ve erkeğin vasıfları Kur’an’da muhtelif yerlerde zikredilir. Kıssalar yoluyla örnekler sunulur.

Sağlıklı bir ailenin kuruluşunda eş adaylarının dikkat etmesi gereken meşru ölçülerin, özellikle de bir genç kızda bulunması gereken edep, iffet, hayâ ve mahremiyeti koruma gibi vasıfların uygulamaya dair örnekleri Medyenli Salih Kul'un Kızları kıssasında anlatılmaktadır.

3.1.8.b. İlgili Ayetler

1. Mûsâ Medyen'e doğru yöneldiğinde, "Umarım rabbim bana doğru yolu buldurur" dedi. Medyen suyuna vardığında orada hayvanlarını sulayan bir grup insanla karşılaştı. Onların biraz ötesinde de (hayvanlarının suya gelmesini) engelleyen iki kadın gördü. Onlara, "meseleniz nedir?" diye sordu. "Çobanlar sulayıp çekilmeden biz (hayvanlarımızı) sulayamayız; babamız da çok yaşlıdır" dediler. Bunun üzerine Mûsâ, onların hayvanlarını sulayıverdi. Sonra gölgeye çekilip, "Ey rabbim! Bana lutfedeceğin her türlü hayra muhtacım!" diye niyazda bulundu (Kasas 28/22-24). Bu esnada kızlardan biri utangaç bir eda ile yürüyerek yanına geldi; "Bizim yerimize (hayvanlarımızı) sulamanın karşılığını ödemek üzere babam seni çağırıyor" dedi. Mûsâ, babalarının yanına gelip de ona başından geçenleri anlatınca, "Korkma, zalimler guruhundan kurtuldun" dedi. O iki kızdan biri, "Babacığım, onu ücretle tut. Çünkü ücretle istihdam edeceğin en iyi kimse, güçlü ve güvenilir olandır" dedi. Baba, "Bana sekiz yıl çalışmana karşılık şu iki kızımın birini seninle evlendirmek istiyorum. Eğer on yıla tamamlarsan bu da senin bileceğin bir şey; seni zorlamak istemem. İnşallah benim iyi kimselerden olduğumu göreceksin" dedi. Mûsâ, "Bu seninle benim aramdadır; bu iki süreden hangisini doldurursam doldurayım, bana haksızlık yok! Söylediklerimize Allah şahittir" diye cevap verdi (Kasas 28/25-29). Mûsâ bu süreyi doldurup ailesiyle birlikte yolda giderken Tûr tarafında bir ateş gördü; ailesine, "Siz bekleyin; ben bir ateş gördüm, belki oradan size bir haber yahut ısınmanız için bir parça ateş getiririm" dedi. Oraya gelince, o mübarek yerdeki vadinin sağ tarafından, (oradaki) ağaç yönünden kendisine şöyle seslenildi: "Ey Mûsâ! Muhakkak ki ben yalnızca âlemlerin rabbi olan Allahım (Kasas 28/30).

3.1.8.c. Kıssanın Sunumu

Bu kıssada bahsi geçen kızların isimleri ve babalarının kim olduğu açıkça zikredilmemiştir. Ancak tefsir âlimlerinin çoğunluğu, Kur'an'ın zahirine bakarak ve "Medyen halkına da kardeşleri Şuayb'ı (Peygamber olarak) gönderdik" (A'râf 7/85) ayetini de delil getirerek Şuayb Peygamberin kızları olduğu görüşündedirler (Kurtubî, XIII, 270.).

Kur'an'da, Mûsâ'nın gençlik çağında yanlışlıkla Firavunun adamlarından birinin ölümüne neden olduğu, bunun ardından Firavunun hışmından korkarak Mısır'ı terk ettiği, sonra da Medyen denilen bir beldeye geldiği ve orada yaşadığı süreçlerden bahsedilir (Kasas 28/15-21).

Kasas sûresinde açıkça anlatıldığına göre, Mûsâ Medyen kuyusuna ulaştı, orada koyunlarını sudan uzak bir yerde bekleten iki kadın dikkatini çeker. Yardıma ihtiyaçlarının olduğunu düşünerek onların yanına gider ve niçin böyle yaptıklarını sorar. Edep ve hayâlarından dolayı kuyunun başındaki kalabalığa karışmak istemeyen kızlar,

hiç tanımadıkları bir kişi ölçülü, saygın ve güven veren bir tavırla yanlarına yaklaşıp iyi niyetini belli edince, onun sorularına edep ölçülerinde konuşarak cevap verirler. Koyunlarını sulamak istediklerini ama kuyunun başında yabancı erkeklerin olduğunu, onların işini bitirip çekilmesini beklediklerini söylerler. Ayrıca babalarının çok yaşlı olduğunu da belirterek bu işi yapmaya zorunlu olduklarını ima ederler. Uzun bir yoldan gelmiş olan Mûsâ aç ve yorgun olmasına rağmen, iyilik ve merhamet duygularıyla kızların koyunlarını sulayarak onlara yardım eder. İş bitince kızlarla daha fazla muhatap olmadan geri çekilir ve dinlenmek üzere bir ağacın altına oturur. Bu arada Firavunun zulmünden korktuğu için yerini, yurdunu, hatta içinde büyüdüğü sarayı terk ederek düştüğü yaban ellerde tek başınadır. Oralarda hiç kimseyi tanımadığı için güvenip sığınacağı bir yer de yoktur. Bütün bu düşünceler ve duygularla yorgun ve bitkin bir halde bulunan Mûsâ, tüm içtenliğiyle "Rabbim! Bana göndereceğin her hayra muhtacım" diye dua eder.

Diğer taraftan işlerini tamamlayıp erkenden eve dönen kızlar babalarına, hiç tanımadıkları güvenilir ve dürüst bir kimsenin kendilerine yardım ettiğinden bahsederler. Babanın, emeğinin karşılığını ödemek üzere o kimseyi yanına çağırmasını istemesiyle Mûsâ'nın, kızların babası olan Şuayb Peygamberle tanışma ve ona damat olma süreci de başlamıştır. İlgili ayetlerde ifade edildiği üzere kızlardan biri utana utana yürüyerek ona gelip, "Bizim yerimize (hayvanlarımızı) sulamanın karşılığını ödemek üzere babam seni çağırıyor" der. Böylelikle Mûsâ'nın duası kabul edilmiş ve yardım ettiği kızların vesilesiyle Allah ona beldenin saygın ve güvenilir bir ailesini sığınak yapmıştır. Kızların babası Mûsâ'nın durumunu öğrenince "Korkma, (artık o) zalimler guruhundan kurtuldun" (Kasas 28/25) sözleriyle onu sakinleştirmiş ve teselli etmeye çalışmıştır.

Bu sırada kızlar zekice davranarak bu kişinin güçlü ve güvenilir bir kimse olduğunu ve işlerine yardımcı olarak ücretle tutmasını babalarına teklif ettiler. Bu teklifi gayet uygun bulan baba Mûsâ ile bir anlaşma yapmak istedi. Ayrıca bir damat adayında aradığı özellikleri Mûsâ'da görmüş olacak ki, işi daha da ileri götürerek eğer isterse kızlarından biriyle evlendirebileceğini ama buna karşılık kendisine sekiz ila on yıl süreyle hizmet etmesi gerektiğini söyledi. Mûsâ bu teklifi memnuniyetle kabul etti ve Şuayb peygamberin hanesine dâhil oldu.

Böylelikle karşılıklı rızaya dayanan hayırlı bir evlilik gerçekleşmiş, bu vesileyle huzurlu bir aile ortamında her iki tarafın da ihtiyaçları görülmüştür. Mûsâ gurbet ellerde kimsesiz durumdayken sığınacağı güvenli bir aileye, baba hayırlı bir damat ve yardımcıya kavuşmuş, kızı ise takındığı edep ve hayâlî davranışları, akıllıca fikirlerinin karşılığı olarak Allah'ın seçkin kullarından birine, bir peygambere eş olmuştur.

3.1.8.d. Kıssadan Yansıyan Duygu ve Düşünceler

1. Edep, İffet ve Hayâ Duygusu: İnsanın fitratında bulunan hayâ duygusu tutum ve davranışlarda otokontrolü sağlayan, diğer duygu ve düşüncelere etki eden temel bir duygudur. Hayâ duygusu zayıflamış bir insan her türlü kötülüğü yapmak gibi bir tehlikeyle karşı karşıyadır. Bu duygunun hayata yansıyan yönüne edep denir. Edep kişinin davranışlarına yansıyan olumlu ve ölçülü tutumlardır.

Kıssada bahsi geçen Medyenli Kızlar edep, iffet ve hayâ timsali örnek davranışlarıyla, erdemli bir hayat yaşamak isteyen bütün mü'mine kızlara rol model olarak gösterilmiştir. Sosyal hayatın içinde olmaları onları ölçsüz hareketlere sevk etmemiş, fitratlarından gelen hayâ duygusu iman ocağında neşvünema bularak davranışlarında mihenk taşı olmuştur.

2. Evliliğe Giden Doğru Adımlar: Bu kıssa ile evliliğin hangi temeller üzerine kurulması ve doğru adımların nasıl atılması gerektiğine dair ipuçları verilmektedir. Her asrın insanına örnek olabilecek güven, dürüstlük ve iyilik temelleri üzerine kurulmuş bir aile modeli sunulmuştur. Kızlar iffetli ve hayâlî davranışlarıyla, Mûsâ güven veren yardımsever ve centilmen tutumuyla öne çıkarılarak, mutlu bir evliliğe giden yolda eş adaylarında aranması gereken temel vasıflara vurgu yapılmıştır. Kızlardan birinin Mûsâ'yı "güçlü ve güvenilir olanların en hayırlısı" diye tanımlaması konuya ışık tutmaktadır (Kasas 28/26). Ardından babanın onu damat adayı olarak görmek istemesi oluşan bu güvenin bir onaylanmasıdır.

3. Mahremiyetin Korunması: Mahremiyet saygın ve ölçülü yaşamayı ifade eder. Kendi sınırlarını korumak ve başkasının sınırlarına da saygılı olmaktır. Bireysel veya toplumsal alanların sınırları ana hatlarıyla Allah tarafından belirlenmiş ve koruma altına alınmıştır. Bu alanlardan biri de kadın ve erkek arasındaki mahremiyet ölçüleridir. İslam'ın öngördüğü ilkelere göre aralarında evlilik engeli bulunmayan kimselerin, iffetin ve saygınlığın korunması açısından kadın erkek ilişkilerinde belirlenen sınırlara riayet etmeleri gerekir.

Medyenli Kızların kıssası, mahremiyet sınırlarını muhafaza etmenin pratik hayattaki güzel örneklerinden biridir. Onların koyunlarını sularken mahremleri olmayan erkeklerin arasına girmeyip bir kenarda beklemeleri, kendilerine yardım etmek isteyen yabancı biriyle hayâ elbisesine bürünerek zaruret ölçüsünde konuşmaları, kendilerini ilgilendirmeyen hususları sormamaları edep ve hayâ ölçülerine birer örnektir. Yabancı kişinin iyi niyetli ve güvenli biri olarak durmasına rağmen, babanın kızlardan birini onu çağırması için gönderdiğinde, utana utana yürüyerek ona gelip ağırbaşlılıkla meramını dile getirmesi (Kasas 28/25), özellikle genç kızlar için yabancı bir erkekle konuşurken takınacağı edep ve ahlâkı yansıtan güzel bir örnektir.

4. *Akıllı ve Ferasetli Olmak*: Akıl, insanı diğer mahlûkattan ayıran önemli bir vasıftır. İnsan aklını muhafaza ettiği ve doğru bir şekilde kullandığı ölçüde insanlığını koruyabilir. Kur'an'da, aklın önemine ve doğru kullanılmasına yönelik çokça vurgu yapılmıştır (Bakara 2/44, Âl-i İmrân 3/65, A'raf 7/169). Kıssada anlatıldığı üzere Medyenli Kızlar akıllıca hareket ederek yabancı erkeklerin arasına girmemiş ve böylece kötü niyetli insanlardan gelebilecek istismarlardan korunmuşlardır. Ayrıca kendilerine yardım eden Mûsâ'nın centilmen tavrı ve güven veren saygın kişiliğini fark eden kızlar eve döndüklerinde onun yardımından bahsetmişler, bu özelliklerine vurgu yaparak babalarının onunla tanışmasına ve kendileri için çalışmasına zemin hazırlamışlardır. Olgun bir babanın eğitiminden geçtikleri davranışlarından belli olan kızlar zekice ve ferasetle hareket ederek yanlış hallere düşmekten kendilerini korumuşlar, bu tutumları onlardan birini, gelecekte peygamberlikle görevlendirilecek olan salih bir kimsenin eşi olmaya taşımıştır. Onların bu tutumları Kur'an'da bizzat zikredilerek sonraki nesillerin genç kızlarına örnek gösterilmiştir.

5. *Aileyle Bilgi Paylaşımı ve İstişare*: İslam'ın öngördüğü hayat ölçülerine göre, evlilik gibi önemli bir meselede doğru ve sağlam adımlar atabilmek için meselenin öncelikle aileyle paylaşılması, onların tecrübelerinin ve onaylarının da dikkate alınması tavsiye edilir. Kıssada zikredildiği üzere kızların babalarına Mûsâ hakkında bilgi vermeleri; onun dürüst, güçlü ve kendileri için çalışabilecek iyi biri olduğunu belirtmeleri; ayrıca babanın da kızların önerisini dikkate alıp bu genç delikanlı ile müşavere ederek yeni bir yuvanın kurulmasına zemin hazırlaması evliliğe giden yolda doğru ve sağlam adımlara işaret olarak yorumlanabilir.

6. *Fedakârlık*: Temeli sağlam ve huzurlu bir evlilikte fedakârlık vazgeçilmez bir unsurdur. Aile olmak ve aile kalmak, eşleri ve tüm aile bireylerini birbirine bağlayan fedakârca davranışları gerektirir. Mûsâ'nın, kayınpederinin işlerini yapmak için sekiz ila on yıl gibi bir hizmet süresini kabul etmesi evliliği adına bir fedakârlık olarak değerlendirilebilir (Kasas 28/27-28).

7. *Doğru İletişim Kurmak*: Güven, samimiyet, dürüstlük, fedakârlık, iyi niyet ve nezaket, iffet ve hayâ gibi yukarda zikredilen özellikler, insan ilişkilerinde ve aile hayatında doğru ve sağlıklı bir iletişim, denge, ölçü ve huzur için vazgeçilmez olan prensiplerdendir.

3.1.9. Eyyûb Peygamberin Eşi

3.1.9.a. Kıssaya Giriş

İslam inancına göre, insan için dünya hayatı her yönüyle bir imtihandır. Kişi sevinciyle kederiyle, varlığıyla yokluğuyla, malıyla mülküyle, ailesiyle evladıyla velhasıl kendisine verilen her şeyle imtihan olmaktadır. Bu noktada kula düşen sorumluluklarını sabır ve şükürle yerine getirmesi ve İlahî rıza doğrultusunda gayret etmesidir.

Güven, sadakat ve fedakârlık temelleri üzerine kurulmuş bir ailede kişinin en büyük destekçisi eşidir. Bu konuda Kur'an kıssalarında peygamberlerin ve salih kulların yaşadığı imtihanlardan örnekler sunulur. Bunlardan biri de sabır peygamberi olarak bilinen Eyyûb Peygamber ve hanımının, başlarına gelen musibetlere karşı gösterdikleri sabır ve sadakat dolu tutumlarıdır. Bu hanımın kocasına, zor ve sıkıntılı günlerinde gösterdiği ilgi, itina, sabır ve güzel muamele eşlerin birbirlerine karşı takınması gereken tavır ve davranışlarında güzel bir örnek olarak sunulmuştur.

3.1.9.b. İlgili Ayetler

Kulumuz Eyyûb'u da an. O, rabbine, "Şeytan bana sıkıntı ve acı vermektedir" diye seslenmişti. "Ayağını yere vur (dedik), işte yıklanacak ve içilecek serin bir su!" Tarafımızdan bir rahmet ve akıl iz'an sahipleri için de anılacak bir örnek olmak üzere ona aile efradını, ayrıca bunlarla birlikte bir mislini daha bağışladık. (Bir yemini vardı.) "Eline bir demet bitki sapı alıp onunla vur ve böylece yeminini yerine getirmiş ol" (dedik). Gerçekten biz onu sıkıntılara dayanıklı bulduk. O ne güzel bir kuldu! Yönü hep Allah'a dönüktü (Sâd 38/41-44).

3.1.9.c. *Kıssanın Sunumu*

İmtihan gereği bedeniyle, malıyla ve ailesiyle büyük musibetler yaşayan Eyyûb Peygamber'e, sevgi ve merhametle yaklaşan, iyilik ve hizmetinde kusur etmeyen, tek başına kaldığında onu yalnız bırakmayıp bakımıyla bizzat ilgilenen tek kişi eşi olmuştur. Ancak bu hanım yaptığı bir davranışla kocasını kızdırmış olacak ki, Eyyûb Peygamber ani bir kızgınlıkla, iyileştiği zaman eşine yüz sopa vuracağına dair yemin etmişti. Bu yeminin nedeni Kur'an'da ve temel hadis kaynaklarında açıklanmadığı için müfessirler ihtilaf etmişler farklı yorumlarda bulunmuşlardır. Ayetlerden anlaşıldığına göre, Eyyûb Peygamber vefakâr ve cefakâr eşine karşı yaptığı yeminden dolayı pişman olmuş, Allah da onların sabırlı ve samimi duruşlarının karşılığı olarak her iki tarafı da üzmecek bir çözüm sunmuştur. Yeminini yerine getirmek için bitki saplarından edineceği bir demetle bir kez vurmasının yeterli olacağını bildirmiştir (Sâd 38/44).

3.1.9.d. *Kıssadan Yansıyan Duygu ve Düşünceler*

1. *Sabır Duygusu:* İdeal bir eş olmak ailede karşılaşılan zorluklara karşı sabırlı olmayı gerektirir. İlgili ayetlerden Eyyûb Peygamberin uğradığı musibetlerin ve yakalandığı hastalıkların sabır gerektiren sıkıntılı haller olduğu anlaşılıyor. Bu noktada vefakâr eşinin onu yalnız bırakmayıp sıkıntılarını birlikte göğüslemesi, kocasına olan ilgi ve hizmeti sabır duygusunu yansıtan tutumlar olarak değerlendirilebilir.

2. *Sorumluluk Duygusu:* Evlilik yolculuğuna çıkan eşler iyi günde de kötü günde de birbirlerinin yanında olacaklarına dair söz vererek başlarlar. Eyyûb Peygamberin hanımının, kocasını zor günlerinde yalnız bırakmaması ve sıkıntıların atlatılması sürecinde kendine düşeni yapmaya çalışması, sorumluluk bilinciyle hareket ettiğini göstermektedir.

3. *Sevgi ve Merhamet Duygusu:* Yine huzurlu bir aile için eşleri birbirine bağlayan en kuvvetli duygular sevgi, şefkat ve merhamettir. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade bulur: "Onlara ısınıp kaynaşasınız diye size kendi türünüzden eşler yaratıp aranızda sevgi ve şefkat duyguları yerleştirmesi de O'nun kanıtlarındandır. Doğrusu bunda iyi düşünen kimseler için dersler vardır." (Rûm 30/21). Eyyûb Peygamberin hanımı da sevgisini, şefkatini ve ilgisini kocasından esirgememiş, adeta onun hastalıklarına şifa olmuştur.

4. *Eş ve Aile Olma Bilinci:* Şüphesiz evlilik büyük bir sorumluluktur. Nikâhla beraber tek kişilik hayattan ayrılıp iki kişilik bir yaşamı göğüslemektir, hatta çocuklarla

beraber evliliğin getirdiği sorumluluk da katlanmaktadır. Bundan dolayı huzur bulmak için çıkılan yolda huzuru kaçırarak tutumlardan sakınmak gerekir. Bu da ancak eş ve aile olmanın bilincini kazanarak sağlanır. Eyyûb Peygamberin hanımının kıssasıyla bu bilince sahip bir eş ve aile modeli sunulmuştur.

5. Eşini dövme ve Yemin meselesi: Peygamber bile olsa hiç kimse yüzde yüz hatasız değildir. Çünkü Allah'tan başka hiç kimse mükemmel değildir. İnsanların en olgunları peygamberlerdir onlar da insan olma yönüyle birtakım hatalar yapmışlardır. Bunun delili Eyyûb Peygamberin eşine sinirlendiği bir anda öfkesine kapılarak ona yüz sopa vuracağına dair yemin etmesi, sonra da hastalığı sırasında cefasını çeken karısının fedakârlıkları karşısında ona haksızlık yaptığını düşünerek pişman olmasıdır. Allah da ona hem yeminini bozmadan hem de eşini üzmeden hatasından kurtulmanın kolay bir yolunu göstermiştir. Böylece eşlere sadakat, vefa, şefkat ve zarafet dersi verilmiştir.

Bu hususta insanlığın tecrübeleri ve içinde yaşanan toplumun örfi uygulamaları da dikkate alınmış olmalı ki, sosyal bir realite olan “kocanın eşini dövmesi” meselesine ilgili kıssada yer verilmiştir. Bu noktada, ola ki böyle bir şey vuku bulacaksa bile şiddete dönüşmeyen yollarla çözüm bulunmasına işaret edilmiş olabilir.

3.1.10. Sebe Kraliçesi

3.1.10.a. Kıssaya giriş

İnsan hayatının ve neslinin devam edebilmesi için kadın ve erkek birbirinden farklı özelliklerde yaratılmış ve kendi mizaçlarına uygun sorumluluklar üstlenmiştir. Genel anlamda fiziki olarak daha güçlü, mantıksal açıdan daha dirayetli olduğu düşünülen (Tarhan, 2015, s.78) erkek, ailesini ve toplumu yönetme, koruma ve temel yaşam ihtiyaçlarını karşılama gibi fiziki güç ve dirayet isteyen görevlerde yer almaktadır. Duygusal yönü ağır basan ve fizikî güç yönünden daha zayıf ve naif bir yapıda olan kadın ise gerek aile içinde gerekse sosyal hayatta daha çok kendi mizacına uygun sorumluluklara talip olmaktadır. Ancak bazı toplumlarda bu sorumluluklar zamanla farklılık göstermektedir. İnsanlık tarihine baktığımızda aklî ve fizikî donanım gerektiren ülke yönetimini genellikle erkekler üstlenmiş, kadın yöneticiler çok nadir olarak ortaya çıkmıştır. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de anlatılan Seb'e Melikesinin kıssası, donanımlı ve kabiliyetli kadınların ülke yönetiminde de başarıyla görev yapabileceğine dair güzel bir örnektir.

Bu kıssada yetki olarak en üst düzeyde bulunan, biri kadın diğeri erkek iki hükümdarın iyi niyet üzerine kurulu iletişiminden ve muhatabın durumunu, psikolojisini hesaba katarak etkileyici davranışların sergilenmesinden bahsedilmektedir. Putlara ve yıldızlara tapan Seb'e kraliçesi ve halkına tevhidî inancın kazandırılmasına dair dikkat çekici ve sıra dışı bir hikâye sunulmaktadır.

3.1.10.b. İlgili Ayetler

Süleyman kuşları gözden geçirdi ve "Hüdhüdü niçin göremiyorum; yoksa kayıplara mı karıştı?" diye sordu. "Ya bana açık bir gerekçe getirir veya onu şiddetle cezalandırırım ya da onu boğazlarım!" Çok geçmeden Hüdhüd gelip dedi ki: "Ben, senin bilmediğin bir şeyi öğrendim. Sebe halkından sana kesin bir bilgi getirdim." "Onları bir kadın hükümdarın yönettiğini gördüm; kendisine her imkân verilmiş; bir de muhteşem tahtı var. Ancak onun ve halkının Allah'ı bırakıp güneşe secde ettiklerini de gördüm. Şeytan onlara yaptıklarını güzel göstermiş, böylece onları yoldan alıkoymuş; bu yüzden doğru yolu bulamıyorlar. (Şeytan bunu) göklerde ve yerde gizli olanı açığa çıkaran, gizlediğinizi ve açıkladığınızı bilen Allah'a secde etmesinler, diye yapmış. Oysa büyük arşın sahibi olan Allah'tan başka tanrı yoktur." (Neml 27/20-26)

Süleyman da, "Doğru mu söylüyorsun yoksa yalancılardan biri misin, göreceğiz. Şu mektubumu götür, önlerine bırak, sonra onların yanından çekil de ne sonuca varacaklarına bak." (Neml 27/27-28).

Sebe melikesi (adamlarına) şöyle dedi: "Beyler! Bana çok önemli bir mektup gönderilmiş! Mektup Süleyman'dan gelmekte, rahmân ve rahîm olan Allah'ın adıyla başlamaktadır; 'Bana üstünlük taslamayın, gelip bana teslim olun' denilmektedir." (Neml 27/29-31).

Kraliçe şöyle dedi: "Efendiler! İçinde bulunduğum durum hakkında bana görüşünüzü açıklayın. Sizin görüşünüzü almadan asla bir işe kesin karar vermem." Şu cevabı verdiler: "Biz güçlüyüz, zorlu savaşçılarız, yine de yetki senindir; artık ne buyuracağımızı sen düşün." Kraliçe şöyle dedi: "Krallar bir ülkeye girdiler mi, oranın altını üstüne getirirler ve halkının ulularını aşağılanmış duruma düşürürler. Bunlar da öyle yapacaklardır. Ben bunlara bir hediye göndereceğim, sonra bakacağım elçiler ne ile dönecekler?" (Neml 27/32-35).

(Elçiler) Süleyman'a geldiğinde o şöyle dedi: "Siz bana mal yardımı mı yapıyorsunuz? Allah'ın bana verdiği size verdiğinden daha değerlidir. Hayır, hayır! Bu hediyeyle ancak sizin gibiler sevinir. (Ey elçi!) Onlara dön; iyi bilsinler ki asla karşı koyamayacakları ordularla üzerlerine gelir, muhakkak surette onları yenilmiş ve küçük düşürülmüş olarak oradan çıkarırsınız!" (Neml 27/36-37).

(Danışmanlarına dönerek) "Beyler! Onlar boyun eğerek bana gelmeden önce hanginiz o kraliçenin tahtını bana getirebilirsiniz?" diye sordu. Cinlerden bir ifrit, "Sen makamından kalkmadan önce ben onu sana getiririm. Gerçekten bu işe gücüm yeter, ben güvenilir biriyim" dedi. (Bu konuya dair) kitaptan bir bilgisi olan ise, "Ben onu sen göz açıp kapayıncaya kadar getiririm" diye cevap verdi. Süleyman, tahtı yanı başına yerleşmiş olarak görünce şöyle dedi: "Bu, şükür mü yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sımayan rabbimin bir lutfudur. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur, nankörlük edene gelince, o bilsin ki rabbimin hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, kerem sahibidir." "Onun tahtını tanıyamayacağı bir hale getirin; bakalım gerçeği anlayacak mı yoksa anlamayanlardan mı olacak?" dedi (Neml 27/38-41).

Kraliçe geldiğinde, "Senin tahtın da böyle mi?" diye soruldu. "Tıpkı o!" dedi ve ekledi: "Biz bundan önce hakkımızda bilgi sahibi olmuş ve çağrımıza boyun eğmiştik." Onu, daha önce Allah'tan başka taptığı şeyler saptırmıştı. Çünkü o inkârcı bir kavimden idi. Ona, "Köşke gir" denildi. Kraliçe salonu görünce, onu oraya toplanmış su sandı ve

eteğini topladı. Süleyman, "Bu, billûrdan yapılmış bir köşkün şeffaf zeminidir" diye uyardı. Kraliçe, "Rabbim, ben gerçekten kendime zulmetmişim! Artık Süleyman'la beraber âlemlerin rabbi olan Allah'a teslim oldum" dedi (Neml 47/42-44).

3.1.10.c. Kıssanın Sunumu

Kur'an-ı Kerim'de yer alan bilgilere göre, İsrailoğullarından olan Süleyman, babası gibi kendisine de yeryüzünün hükümranlığı verilmiş, ayrıca çeşitli ilim ve mucizelerle desteklenmiş melik bir peygamberdir. Allah'ın kendisine verdiği yetki ile hem insanlara hem de yeryüzünde yaşayan diğer varlıklara hükmetmekte idi. İnsan, cin ve hayvanlardan oluşan orduları vardı. Hayvanların dilinden anlar, onları çeşitli görevlerde istihdam ederdi. Habercilik ağında kullandığı Hüdhüd adında bir kuşu vardı. Onunla uzak memleketlerin yöneticilerine mektuplar gönderir ve insanları hak dine davet ederdi.

Süleyman Peygamber bir gün ordularını teftiş ederken kuşlarının arasında Hüdhüd'ü göremedi. Kendisinden izinsiz yerinden ayrılmış olması onu çok sinirlendirmişti. Eğer geçerli bir mazereti olmazsa onu çok şiddetli cezalandıracağını ifade etti. Derken Hüdhüd çok beklemeden çıkageldi ve Süleyman Peygambere hitaben "Ben, senin bilmediğin bir şeyi öğrendim. Sebe halkından sana kesin bir bilgi getirdim." (Neml 27/22) dedi.

Süleyman Peygamber Hüdhüd'ün getirdiği bilgiler üzerine güneşe tapan müşrik bir kavim olan Sebelilerin hükümdarına Hüdhüd vasıtasıyla onları hak dine davet eden bir mektup gönderdi. Sebeliler kadın bir hükümdar tarafından yönetiliyorlardı. Kur'an'da ismi açıkça zikredilmeyen Sebe Melikesi Belkıs ismiyle bilinmektedir. Mektubu alan Melike kavminin ileri gelenlerini topladı ve Süleyman'dan kendilerini tevhit dinine çağıran çok önemli bir mektup aldığını söyledi. Mektubun içeriğini onlara anlattıktan sonra, "Efendiler! İçinde bulunduğum durum hakkında bana görüşünüzü açıklayın. Sizin görüşünüzü almadan asla bir işe kesin karar vermem." (Neml 27/32) diyerek ileri gelen devlet adamları ile istişare etti. Onlar, kendilerinin güçlü ve kuvvetli olduklarını, hükümdarlarının her emrini yerine getirebileceklerini ifade ettiler. Ancak siyasî tecrübelerine dayanan Melike Belkıs, hükümdarların savaşa girdikleri yerleri harap edip, güçlülere zelil kıldıklarını hatırlatarak dönemin güçlü bir hükümdarı olan Süleyman Peygambere karşı koyamayacaklarını, meseleyi barışçıl yoldan halletmek istediğini belirtti. Ardından da Süleyman Peygambere direk olarak olumlu ya da olumsuz cevap vermek yerine görevlendirdiği bir ekiple çok değerli hediyeler gönderdi. Ancak bu siyasi taktiği fark eden Süleyman Peygamber "Siz bana mal yardımı mı

yapıyorsunuz? Allah'ın bana verdiği size verdiğiinden daha değerlidir. Hayır, hayır! Bu hediyenizle ancak sizin gibiler sevinir” (Neml 27/36) deyip hediyelerini Belkıs'a geri gönderdi ve eğer teslim olup itaat etmezlerse üzerlerine yürümekle tehdit etti. Bu kararlılık karşısında Süleyman Peygamberi bizzat ziyaret etme ihtiyacı hisseden Melike Belkıs adamlarından bir ekiple hazırlıklarını tamamlayarak yola çıktı. Belkıs'ın geleceğini haber alan Süleyman Peygamber onun düşünce ve duygu dünyasında etki bırakacak, hak dini kabul edip teslim olmasını kolaylaştıracak şekilde bir takım planlamalar yaptı. Melike Belkıs'ın çok ünlü ve ihtişamlı bir tahtı vardı. Ordularından bilge olanları toplayarak onlara “Beyler! Onlar boyun eğerek bana gelmeden önce hanginiz o kraliçenin tahtını bana getirebilirsiniz?” dedi. İfrit adlı bir cin onu Süleyman Peygamberin yerinden kalkmadan hemen getirebileceğini ve buna güç yetireceğini söyledi. Kitaptan bilgisi (konu hakkında ilim sahibi) olan biri de, “Ben onu sen göz açıp kapayıncaya kadar getiririm” dedi. Süleyman Peygamber tahtı yanı başında yerleşmiş halde görünce Allah'a olan şükran duygularını ifade eden bir üslupla “Bu, şükür mü yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınavan rabbimin bir lütfudur” dedi.

Tahtın kolayca tanınmaması için üzerinde ufak değişiklikler yapıldı. Melike Belkıs gelince, “Senin tahtın böyle mi?” denildi. O da, “Tıpkı o!” dedi ve “Biz bundan önce hakkınızda bilgi sahibi olmuş ve çağrınıza boyun eğmiştik.” diyerek şaşkınlığını fazla belli etmeden barıştan ve anlaşmadan yana olduğunu bildirdi. Süleyman Peygamber onu billurdan yapılmış köşküne davet etti. Ona “köşke gir” denildi. Köşkü görünce onun zeminini derin bir su sandı ve eteklerini topladı. Süleyman ona “Bu, billurdan yapılmış bir köşkün şeffaf zeminidir” dedi. Melike Belkıs, onun cismanî ve ruhanî gücü karşısında gerçek bir peygamber olduğunu anladı ve daha önce yanlış yolda olduğunu itiraf ederek Müslüman oldu. “Rabbim, ben gerçekten kendime zulmetmişim! Artık Süleyman'la beraber âlemlerin rabbi olan Allah'a teslim oldum” dedi.

Sebe Kraliçesi sultan olmasına mukabil kendisine yapılan dinî davete karşı kibirlenmemiş, sinirlenip meydan okumamış, silaha davranarak çılgınlık yapmamıştır. Akıl ve ferasetle hareket etmiş, adamlarıyla istişarelerde bulunmuş ve kararlarında mantıklı bir siyaset uygulamıştır. Dinî daveti bizzat yerinde görmek için Peygamberi ziyaret etmiş ve gördükleri karşısında kalbi mutmain olunca adamlarıyla birlikte Müslüman olmuştur.

3.1.10.d. Kıssadan Yansıyan Duygu ve Düşünceler

1. *İlmin Üstünlüğü*: İlim bir üstünlük vesilesidir. İnsanın hem kendisine hem de başkalarına fayda sağlar. Ayrıca ilim ehli olmak tercih edilme sebebidir. Süleyman Peygamber tahtın en kısa sürede getirilmesini isterken, bu işe talip olanlardan kendini kabiliyetli ve yeterli göreni değil, bu konuda ilim ehli olanı tercih etmiştir. Cinlerden bir ifrit “Sen yerinden kalkmadan ben onu sana getiririm ve şüphesiz ben, buna güç yetirecek güvenilir biriyim” derken, kitaptan bilgisi (konuya dair ilim sahibi) olan diğeri “Ben onu sen göz açıp kapayıncaya kadar getiririm” demiş, Süleyman Peygamber de görevi ona vermiştir (Neml 27/39-40).

2. *Ehil Olmak*: Seb’e halkını yöneten Melike Belkıs’ın son derece feraset sahibi, zeki, dirayetli, otoriter olmakla beraber meclisine değer veren ve onlara danışan, halkı tarafından sevilen, saygın bir hükümdar olduğu anlaşılıyor. Bununla birlikte ne yazık ki hem kendisi hem de halkı güneşe tapıyordu. Süleyman Peygamber izlediği etkili siyasetiyle Melike Belkıs ve Sebe halkının üzerinde tesirli olmuş ve onların iman etmelerine vesile olmuştur.

3. *Basiret ve Feraset Duygusu*: Bir yöneticinin taşıması gereken özelliklerden biri de ileri görüşlü olmaktır. Sebe Melikesi Belkıs diğer devletlerle olan siyasi ilişkilerinde fevri davranmaktan ve çatışmadan uzak bir iletişim kurmayı seçmiş, barış ve anlaşmadan yana bir siyaset benimsemiştir. Gücünün üstünde olan devletlerle savaşa girip zelil olmaktansa onlarla anlaşma yoluna gitmiştir. Hakikatle yüzleşince yanlış inançlarının farkına varmış, kendisi ve halkı adına Hakka teslim olma yolunu tutmuştur. Belkıs’ın, “Rabbim, ben gerçekten kendime zulmetmişim! Artık Süleyman’la beraber âlemlerin rabbi olan Allah’a teslim oldum” (Neml 27/44) sözü onun bir yönetici olarak basiret ve feraset duygusuyla hareket ettiği anlamına gelmektedir.

4. *Kararlılık*: Yapmak istediğimiz şeylerde kararlılık göstermek hedefe ulaşmanın önemli basamaklarından biridir. Süleyman Peygamber şirke düşmüş olan Seb’e halkını tevhit inancına çağırırken sadece mektup göndermekle kalmamış, amacının dünya zenginliği olmadığını, asıl maksadının insanları hak dine davet etmek ve sadece Allah’a kul olmaya çağırarak olduğunu göstermek için Melike Belkıs’ın gönderdiği değerli hediyeleri kabul etmemiştir. Eğer Hakka daveti kabul etmezlerse savaşmakla tehdit etmiş, sonuna kadar davasının arkasında durduğunu bütün ciddiyetiyle ortaya koymuştur (Neml 27/37).

5. *İstişare Etmek*: Atasözlerimizden birinde “Danışan dağ aşmış, danışmayan düz yolda şaşmış” denir. İşi sağlama almanın ilk şartlarından biri ilgili ve yetkili kişilerle istişare etmektir. Böyle yapınca hem sorumluluğun yükü paylaşılmış olur, hem de daha isabetli kararlar alınması sağlanır. Ayrıca fikri sorulan kişiye kendini daha değerli hissettirir. Melike Belkıs, kendisine Süleyman Peygamber gibi tanınmış büyük bir hükümdardan tevhit dinine davet mektubu gelince, adamlarına yönelerek bu konuda görüş bildirmelerini, meselenin ehemmiyetine binaen doğru karar alabilmek için onların görüşlerinin kendisi için önemli olduğunu söyleyip onlarla istişare etme yoluna gitmiştir. Böylelikle hem adamlarına değer verdiğini göstermiş hem de onların içinden muhalif bir grubun çıkmasına fırsat vermemiş, ayrıca kendi fikirlerine saygı göstermeleri için zemin hazırlamıştır.

6. *Şahsiyeti Cinsiyetin Önüne Almak*: Sağlıklı bir toplumun bekası için işi ehline vermek gerekir. Bir insan herhangi bir konuda yeterlilik ve donanım sahibi ise kadın ve ya erkek olması fark etmez. Her ne kadar kadın ve erkeklerin toplumda rol dağılımı genel anlamda yaratılıştan gelen fitrî özelliklere göre olsa da, zamanın ve ihtiyaçların değişmesine göre bazen kadınlar erkeklere ait olan toplumsal rolleri, erkekler de kadınların taşıdığı bazı rolleri yapabilmektedir. Tarihte ve günümüzde bunun birçok örneklerine rastlanmaktadır. Sebe Melikesi Belkıs’ın kıssası, devlet yönetimi gibi ehil olmayı gerektiren bir sorumluluğu, gerektiğinde bir kadının da layıkıyla yapabileceğine dair güzel bir örnektir. Bu durum Kur’an’da, Süleyman Peygamberin kuşu Hüdhüd’ün ağzından “Onları bir kadın hükümdarın yönettiğini gördüm. Kendisine her imkân verilmiş, bir de muhteşem bir tahtı var.” (Neml 27/23) sözleriyle ifade edilmiştir.

7. *İletişim Becerileri*: Kıssanın satır aralarında her iki tarafın da son derece zekice, seviyeli, saygılı, anlayışlı, lütufkâr, samimi; bir o kadar da diplomatça, seviyeli ve mesafeli tutumlar sergiledikleri, birbirlerine değer verdikleri ve olumlu psikolojik bir atmosfer oluşturmak için gayret ettikleri hissedilmektedir.

8. *İktidar ve Güç Ahlâkı*: İlgili ayetler ışığında anlaşılan o ki, Süleyman Peygamber Belkıs’la iletişimini öncelikle mektup göndererek kurar. Amacının ne olduğunu çok özlü kısa cümlelerle ifade eder. Mektubu alan Belkıs bunu çevresindekilerle paylaşır. Belkıs’ın mektubu okuyunca önyargılı davranmaması, olumsuz bir tepki göstermeden, yorum yapmadan mektubun sahibini zikrederek

besmeleyi vurgulaması, mektup için *kerim* ifadesini kullanarak bir değer yüklemesi onun pozitif bir kişiliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Süleyman Peygamber mektuba Allah'ın ismiyle başlayarak çok hayırlı ve etkili bir giriş yapmış, imana davetle gerçek amacının ne olduğunu ortaya koymuş, kendisine uymalarını en son zikretmiştir ki bu muhatabın psikolojisini olumlu etkilemiştir.

Melike Belkıs mektubun muhtevasını çevresiyle paylaşırken soğukkanlı, dirayetli ve zekice bir yaklaşım göstermiştir. Çevresindeki devlet adamlarına meseleyi danışarak onlar olmadan kendisinin bir iş yapmayacağını belirtmiş ve mesele hakkında fikirlerini alarak onları onurlandırmıştır. Bu şekilde psikolojik olarak halkıyla etkili bir iletişim kurmuştur.

Ancak ileri gelenler kendilerinin güçlü kuvvetli savaşçılar olduklarını söylemeleri üzerine harareti düşürecek ikinci bir psikolojik etki bırakan adımı atmıştır. “Krallar bir ülkeye girdiler mi, oranın altını üstüne getirirler ve halkının ulularını aşağılanmış duruma düşürürler. Bunlar da öyle yapacaklardır.” diyerek savaş yanlılarını yatıştırmış ve savaşın olumsuz sonuçlarını hatırlatmıştır.

Melike, üçüncü hamlesini de yaparak zekice bir tutum ortaya koyar. Kendisine mektup gönderen Süleyman Peygambere devlet düzeyinde elçi ve hediyeler göndermeyi planlar. Melike Belkıs bu dâhiyane adımlarla kimsenin olumsuz bir tepki vermesine fırsat vermeden, savaşı reddetmeden veya onaylamadan önlemiş, böylece hükümlüğünün gereğini yerine getirmiştir. Belkıs sanki çevresini, halkının geleceği için kaçınılmaz belli bir duruma psikolojik olarak adım adım hazırlamıştır.

Bu diplomatik adım aynı zamanda Süleyman Peygambere karşı psikolojik bir yoklama ve tepki ölçme taktiğidir. Ya gönderdiği hediyelerle barışı sağlayacak ya da onun gerçek niyetini ve samimiyetini anlayıp ona göre tutumunu gözden geçirecektir. Ayrıca bu tavır olumlu bir iletişim ve dostluk mesajıdır.

Buna karşılık Süleyman Peygamberin stratejisi daha zekice ve taşıdığı konuma yakışır cinstendir. Hem hediyeleri kabul etmeyerek geri gönderir hem de karşı tarafta tam bir psikolojik etki yapacak, tedirginlik ve korku meydana getirecek bir mesaj verir: “İyi bilsinler ki, asla karşı koyamayacakları ordularla üzerlerine gelir, muhakkak surette onları yenilmiş ve küçük düşürülmüş olarak oradan çıkarınız!” (Neml 27/37). Bu tarz

yaklaşım karşı tarafı kendi rızalarıyla gelmeye ve teslim olmaya bir yerde mecbur bırakmaktadır.

Bundan sonra Süleyman Peygamberin sırasıyla planladığı sürprizler muhatabı üzerinde kafa gözünden akıl gözüne, oradan da gönül gözüne giren bir etki uyandıracak cinstendir. Hiç şüphesiz her peygamber bir insan uzmanıdır. Tebliğlerinin akıllarda ve gönüllerde yer etmesi için, evrende cereyan eden, ilahi kelamla anlatılan iletişim prensiplerini mükemmel bir şekilde uygulayan örnek ve önder mürebbidirlere. Her peygamber kendi zamanlarının ruhuna göre, muhataplarının bireysel ve toplumsal önceliklerini göz önünde bulundurarak, kültürel değerlerini kullanarak tebliğ metotları geliştirmiştir. Örneğin Mûsâ Peygamberin mucizesi olan asası sihirbazların sihir malzemeleriyle beraber yanlış inançlarını, duygu ve düşüncelerini de yutuvermiştir.

Belkıs'ın, hükümrancılığının nişanesi olan büyük bir tahtı vardı (Neml 27/23). Saltanatın sembolü olan bu tahtın ele geçirilmesi hükümrancılığın el değiştirmesi anlamına gelecek ve kabuldense başka çareleri kalmamış olacaktı. Süleyman Peygamber ilk sürpriz olarak Sebe Melikesi gelmeden önce onun tahtını getirtti. Melike Belkıs gelince, hem yorgunluğunu hem de ezilmişliğini gidermek istercesine ilk olarak tahtı gösterdi ve tanıyıp tanımadığını sordu. Burada Belkıs'ın gösterdiği tepki ise dikkate şayandır. Adeta hiç de şaşırmamış edasıyla "Tıpkı o! Zaten biz bundan önce hakkınızda bilgi sahibi olmuş ve çağrınıza boyun eğmiştik." diyerek kendi rızalarıyla Peygamberin Hak davetine icabet etmek için geldiklerini vurgulamak istemiştir. İlgili ayetler incelendiğinde Süleyman Peygamberin, uygulamaya koyduğu tedbirlerle muhatabını güçsüz bırakarak rencide etmek ya da zelil kılmak değil, halkı üzerinde etkili ve yetkili olan saygın bir insanın ve teb'asının yanlış inanç ve yaşantılarını bırakıp yalnızca Allah'a yönelmeleri ve tevhit inancını benimsemeleri için çalıştığı anlaşılmaktadır.

Her ne kadar Melike Belkıs moral bozukluğunu yansıtacak tutumlardan sakınsa da kendisi ve yanında bulunan adamlarının belli bir yenilmişlik psikolojisi içinde olmaları muhtemeldir. Onların gönüllerine hitap etmeyi planlayan Süleyman Peygamber kendisine değil de Allah'a teslim olmak için gelen bu topluluğu rahatlatmak ve mutlu etmek adına şanına yakışır bir hediye olacak ikinci bir sürpriz hazırlamıştır. Bir devlet kadınına, kraliçeye layık billurdan bir köşk hazırlatmıştır. Öyle bir mühendislik harikası uygulamıştı ki köşk adeta su üzerinde duruyor gibiydi. Belkıs onu su zannetti ve eteğinin ucu ıslanmasın diye toplarken ıslanmadığını fark edince şaşıtı kaldı. Sanki su

üzerinde yürüyordu ama ıslanmıyordu. Bu durum o dönem için olağan üstü bir şeydi. Süleyman ona “Bu, billûrdan yapılmış bir köşkün şeffaf zeminidir” dedi. Belkıs, “Rabbim, ben gerçekten kendime zulmetmişim! Artık Süleyman’la beraber âlemlerin rabbi olan Allah’a teslim oldum” dedi (Neml 27/44). Süleyman Peygamber bu taktiği ile hem Allah’ın kendisine lütfettiği nimetlerin üstünlüğünü göstermiş hem de muhatabının Hakka teslimiyetini kolaylaştırmıştır.

Sonuç itibariyle söylemek gerekirse, bu kıssada yaşanan olaylarda taraflar dürüstlük ve samimiyet ilkelerine bağlı bir ilişki kurmuşlar, birbirlerine karşı hakaret ve düşmanlık ifade eden ve bu anlama gelebilecek tutum ve davranıştan uzak bir iletişim sağlamışlardır. Ne çıkar adına bir yol tutulmuş, ne de nefsin hesabına bir adım atılmıştır. Çünkü dengeli iletişim, yüce idealler ancak ölçülü ve adaletli tutumlarla sağlanabilir.

3.1.11. İmran’ın Eşi

3.1.11.a. Kıssaya Giriş

Kur’an’da bildirildiği üzere Allah, kullarından bazılarından üstün ve seçkin kılmış (Âl-i İmrân 3/34) ve kıssalar yoluyla onların hayatlarından bazı kesitleri zikrederek insanlara yol göstermiştir. Bunlardan biri de samimiyeti, tevekkülü ve anneliği ile örnek gösterilen İmrân’ın eşidir.

3.1.11.b. İlgili Ayetler

Bir zamanlar İmrân’ın karısı şöyle demişti: "Rabbim! Karnımdakini kayıtsız şartsız sana adadım, benden kabul buyur; kuşkusuz sensin her şeyi işiten, her şeyi bilen." Onu doğurunca dedi ki: "Rabbim! Onu kız doğurdum. -Oysa Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilmektedir- erkek de kız gibi değildir. Ben onun adını Meryem koydum, işte ben onu ve soyunu kovulmuş şeytana karşı senin korumana bırakıyorum." Bunun üzerine rabbi ona hüsnükabul gösterdi ve onu güzel bir şekilde yetiştirdi. Zekeriyâ’yı da onun bakımı ile görevlendirdi. Zekeriyâ onun bulunduğu yere, mâbeddeki odaya her girdiğinde yanında (yeni) bir rızık bulur ve "Ey Meryem! Bu sana nereden?" diye sorar, o da "Allah tarafından" cevabını verirdi. Kuşkusuz Allah dilediğine sayısız rızık verir (Âl-i İmrân 3/35-37).

3.1.11.c. Kıssanın Sunumu

İsrail oğullarına mensup seçkin biri olan İmran, çevresindekiler tarafından sevilen, saygın ve iyi bir insandır. Eşi de temiz kişilikli ve hayâlı bir kadındır. Kesin bir bilgi olmamakla beraber isminin Hanne olduğu kanaati yaygındır.

Evli bir kadın öncelikle evlat sahibi olmak ve annelik duygusunu tatmak ister. Bu arzu kadınlar için tarifsiz güzellikte bir duygudur. Kur’an’da bahsi geçen İmran’ın eşi buna güzel bir örnektir. İbn-i Kesir’in belirttiğine göre, bu kadın yıllarca çocuğu

olmamış kısır biriydi. İlerleyen yaşına rağmen yine de umudunu yitirmemişti. Bir gün gagasıyla yavrusunu besleyen bir kuşu görünce çocuk sevgisi ve annelik duygusu kabarıvermiş, bütün kalbiyle Rabbine yalvararak hayırlı bir evlat bahşetmesi için dua etmişti. Allah onun duasını kabul buyurdu. Hanne hamile kaldığını anlayınca karnındaki sırf Allah yoluna, mukaddes evin hizmetine adadı (İbn-i Kesir, 1988, s. 1237).

Bu durum Kur'an'da şöyle zikredilir:

Bir zamanlar İmrân'ın karısı şöyle demişti: "Rabbim! Karnımdakini kayıtsız şartsız sana adadım, benden kabul buyur; kuşkusuz sensin her şeyi işiten, her şeyi bilen." Onu doğurunca dedi ki: "Rabbim! Onu kız doğurdum. -Oysa Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilmektedir- erkek de kız gibi değildir." (Âl-i İmrân 3/36).

Ayetlerden anlaşıldığına göre doğurduğu bebeğin kız olması Hanne'yi hayal kırıklığına uğratmıştı. Zira karnındaki yavrusunu adarken, adadığı konuya (Beytülmakdis'in hizmetine) elverişli olarak bir erkek evladının olmasını umuyordu. Çünkü kavminin âdeti gereği mabedin hizmetine sadece erkek çocukları verilmekteydi (Cevdet Paşa, 1976, s.42). Bu gerekçeyle adağının kabul edilmeyeceğinden endişe eden Hanne bir an şaşkınlıkla Rabbine serzenişte bulunmuş ve üzüntüsünü dile getirmişti. Ancak bir müddet sonra şaşkınlığın etkisinden kurtulup Allah inancının kalbine fısıldadığı tevekkül ve teslimiyet duygularına büründü. Yıllardır hasretle beklediği yavrusunu Allah yoluna adama yönündeki sözünü yerine getirme çabasında olduğunu ifade eden Meryem adını verdi. Ayrıca onu ve soyunu bütün kötülüklerden koruması için Rabbine dua etti (Âl-i İmrân 3/36).

Tefsirlerde "Allah'a kulluk eden" (Zemahşerî, I, s. 186) ve "Rabbinin hizmetinde olan" (Şevkanî, I, s. 372) anlamına geldiği ileri sürülen *Meryem*, o dönem İsrail oğulları arasında yaygın olan bir isimdi. Kur'an'da övgüyle bahsedilen iki ayrı İmran ailesi vardır. Bunlardan ilki, Mûsâ Peygamber ile kardeşi Hârun'un babası olan İmran'ın ailesidir ki, bu ailenin büyük kızı olan ve Mûsâ'nın bebekliğinde onu annesi Firavun'un zulmünden korumak için beşiğiyle birlikte nehre bıraktığında, takip ederek sonunda yine annesine güven içinde dönmesine yardımcı olan ablasının adı da Meryem'dir. Buradan esinlenerek Meryem ismi ayrı bir değer kazanmış, böylece birçok kadına isim olmuştur. Bahsi geçen ikinci aile ise Meryem'in babası olan İmran'ın ailesidir (Karaman, Çağrıcı, Dönmez, Gümüş, 2007, s. 547).

Takip ettiği süreçlerden anlaşıldığına göre Hanne, yıllarca bekleyerek yolunu gözlediği, belki de yaşının kemalinde kavuştuğu biricik yavrusu için ilk olarak, onun terbiyesi ve temiz bir insan olarak yetiştirilmesinin derdine düşmüştü. Zira o, hamileliği sırasında kocası İmran'ı da kaybetmişti (Cevdet Paşa, 1976, s. 42). Tek başına erdemli bir evlat yetiştirmenin zorluğunu hissetmiş olacak ki, kokusuna dahi doyamadığı yavrusunu mabedin hizmetine bırakıp, adağını hiç tereddüt etmeden yerine getirdi. Aynı zamanda yavrusunu ve onun soyundan gelecek olanları şeytanın ayartmalarından ve kötülüklerden koruması için Rabbine ilticalarda bulundu (Âl-i İmrân 3/36).

İslam'ın öngördüğu ahlak anlayışında sadece söz verip adamak yetmez. Sözü nü ve adağını yerine getirmek için samimi olmak, gayret etmek ve kendine düşeni tereddütsüz yapmak da gerekir. Kıssada zikredildiği üzere, Hanne'nin sadakati ve bu özverili tutumu fedakâr annelere örnek bir tablo olarak gösterilmektedir.

3.11.d. Kıssadan Yansıyan Duygu ve Düşünceler

1. Dua Bilinci: Dua insanın Allah ile iletişime geçmesidir. Rabbine kendi ihtiyaçlarını, arzularını, acizliğini arz etmesi, yalnızca ona yönelip ondan istemesidir. Samimiyetle ve inanarak yapılan dualar er ya da geç mutlaka kabul edilir (Mü'min 40/60). İlgili kıssada bunun bariz bir örneğini görmekteyiz. Yıllarca çocuğu olmayan Hanne umudunu yitirmemiş ve Rabbine içtenlikle yalvararak duaya devam etmiştir. Sonunda Allah onun yalvarışlarını cevapsız bırakmamış ve insanlık tarihinde muhterem bir kadın olarak kabul gören Meryem'i lütfetmiştir. Hanne de bu sevincinin şükrünü tam karşılığıyla ödemek istemiş, gözünün nuru biricik yavrusunu din hizmetine sunmuştur (Âl-i İmrân 3/35).

2. Adayış: İmran'ın hanımı Allah'a olan bağlılığını ve samimiyetini göstermek için, hiçbir kayıt ve şart koşmaksızın tamamen kendi kararıyla ve gönül hoşluğuyla en kıymetlisini en üstün makama, Rabbine adadıştır (Âl-i İmrân 3/35). Ayrıca Allah'ın korumasını talep ederken bu uğurda gayret etmek de gerekir. Hanne, yavrusunun iyi bir insan ve güzel bir kul olması için onu Yaratanın yoluna adadış ve bir ebeveyn olarak kendine düşen tedbirleri almaya çalışmıştır. Doğduğunda ona kimlik olacak güzel bir isim vermiş, dinî terbiyesini en güzeliyle alabilmesi için onu mabede teslim etmiş ve kötülüklere karşı koruması için Rabbine dua etmiştir (Âl-i İmrân 3/36).

3.1.12. Meryem

3.1.12.a. Kıssaya Giriş

İnsanı saygın kılan önemli vasıflardan biri iffet ve hayâ duygusudur. Bu duygu hem toplumun huzuru için hem de insan onurunun korunmasında önemli bir yer tutar. Kuran-ı Kerim’de huzurun yollarını gösteren Allah, kadın erkek herkesin iffetini korumasını emretmekte, bu durumun onlar için daha nezih olduğunu bildirmektedir (Nûr 24/30-31). İffette, hayâda, namusunu korumada ve kullukta kemale ermiş bir kadın olan Meryem’i bizzat Kur’an’da zikrederek bütün mü’minlere örnek göstermektedir (Tahrîm 66/12).

3.1.12.b. İlgili ayetler

1. Bir zamanlar İmrân’ın karısı şöyle demişti: "Rabbim! Karnımdakini kayıtsız şartsız sana adadım, benden kabul buyur; kuşkusuz sensin her şeyi işiten, her şeyi bilen." Onu doğurunca dedi ki: "Rabbim! Onu kız doğurdum. -Oysa Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilmektedir- erkek de kız gibi değildir. Ben onun adını Meryem koydum, işte ben onu ve soyunu kovulmuş şeytana karşı senin korumana bırakıyorum." Bunun üzerine rabbi ona hüsnükabul gösterdi ve onu güzel bir şekilde yetiştirdi. Zekeriyâ’yı da onun bakımı ile görevlendirdi. Zekeriyâ onun bulunduğu yere, mâbeddeki odaya her girdiğinde yanında (yeni) bir rızık bulur ve "Ey Meryem! Bu sana nereden?" diye sorar, o da "Allah tarafından" cevabını verirdi. Kuşkusuz Allah dilediğine sayısız rızık verir (Âl-i İmrân 3/35-37).
2. Melekler şöyle demişti: "Ey Meryem! Allah seni seçti, seni tertemiz kıldı ve seni bütün dünyadaki kadınlara üstün eyledi. Ey Meryem! Rabbine ibadet et; secdeye kapan, huzurunda eğilenlerle beraber sen de eğil." Bunlar sana vahiy yoluyla bildirmekte olduğumuz gayb haberlerindedir. İçlerinden hangisi Meryem’i himayesine alacak diye kura çekmek üzere kalemlerini atarlarken sen onların yanında değildin; onlar tartışırken de sen yanlarında değildin. Melekler demişti ki: "Ey Meryem! Allah seni kendisinden bir kelime ile müjdeliyor. Adı Meryem oğlu İsa Mesih’tir, dünyada da âhirette de itibarlı ve (Allah’a) yakın kılınarlardandır. O hem beşikte iken hem de yetişkin halinde insanlarla konuşacak ve sâlih kişilerden olacak." Dedi ki: "Rabbim! Bana bir erkek eli değmediği halde nasıl çocuğum olur?" Allah buyurdu: "İşte öyle, Allah dilediğini yaratır, bir işin olmasını istedi mi ona sadece ‘ol!’ der, o da olur." (Âl-i İmrân 3/42-47).
3. Bir de inkâr etmelerinden ve Meryem’e büyük bir iftira atmalarından; "Allah elçisi Meryem oğlu İsa Mesih’i öldürdük" demeleri yüzünden... Halbuki onu ne öldürdüler ne de çarmıha gerdiler; (başkası ona benzer kılındığı için) şüphe içine düşürüldüler. Onun hakkında ihtilâfa düşenler bu konuda tam bir kararsızlık içindedirler. Bu hususta zanna uyma dışında hiçbir bilgileri yoktur ve kesin olarak onu öldürmemişlerdir (Nisâ 4/156-157).
4. Meryem oğlu Mesih sadece bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Onun annesi dürüst ve inançlı bir kadındır. İkisi de yiyip içen birer insandı. Bak, âyetleri onlara nasıl açıklıyoruz, sonra bak nasıl saptırılıyorlar! (Mâide 5/75).
5. Kitapta Meryem’i de okuyup an. Hani o, evinden ayrılarak doğu tarafında bir yere çekilmişti. Onlarla kendi arasına bir perde çekmişti. Derken, ona ruhumuzu gönderdik; ruh ona tam bir insan şeklinde görüldü. Meryem, "Ben, senden, çok esirgeyici olan rahmâna sığınırım! Eğer Allah’tan sakınan bir kimse isen (bana dokunma)" dedi. Melek, "Ben ancak sana tertemiz bir erkek çocuk bağışlamak için rabbim tarafından gönderilmiş bir elçiyim" dedi. Meryem, "Ben iffetsiz olmadığım ve bana bir erkek eli bile değmediği halde nasıl çocuğum olur?" dedi. Melek cevap verdi: "Orası öyle; ancak rabbim buyurdu ki: O bana kolaydır. Biz, onu insanlara bir delil ve kendimizden bir rahmet kılacağız. Bu, kararlaştırılmış bir iştir." (Meryem 19/16-21).

Derken Meryem ona hamile kaldı, işte bu sebeple karnında bebeği ile uzak bir yere çekildi. Sonra doğum sancısı onu bir hurma ağacının dibine yöneltti. Meryem, "Keşke bundan önce ölseymdim de unutulup gitseydim!" dedi. Aşağısından biri ona şöyle seslendi: "Tasalanma! Rabbin senin altında bir su kaynağı yaratmıştır. (Şu) hurma ağacını da kendine doğru silkele ki, üzerine taze, olgun hurma dökülsün. Ye iç, gözün aydın olsun! İnsanlardan birini görürsen de ki: Ben, çok esirgeyici olan rahmâna adakta bulundum; artık bugün hiçbir insanla konuşmayacağım." (Meryem 19/22-26).

Sonra çocuğu kucacağına alarak topluluğuna getirdi. Dediler ki: "Ey Meryem! Gerçekten sen çirkin bir şey yaptın! Ey Hârûn'un kız kardeşi! Baban kötü bir adam, annen de iffetsiz değildi." Bunun üzerine Meryem çocuğu işaret etti. "Beşikteki bir çocukla nasıl konuşuruz?" dediler. Cevabı çocuk verdi: "Ben Allah'ın kuluyum; O, bana kitap verdi ve beni peygamber yaptı. Nerede olursam olayım, o beni kutlu ve bereketli kıldı; yaşadığım sürece bana namazı, zekâtı ve anneme saygılı olmayı emretti; beni zorba ve isyankâr yapmadı. Doğduğum gün, öleceğim gün ve yeniden hayata döndürüleceğim gün esenlik benimle olacaktır." (Meryem 19/27-33).

6. İffetini korumuş olan kadını da (Meryem'i de) an! Ona ruhumuzdan üfledik; onu ve oğlunu cümle âlem için bir işaret kıldık (Enbiyâ 21/91).
7. Meryem oğlu ile annesini de bir mûcize yaptık; ikisini de kalmaya elverişli, kaynak suyu bulunan yüksekçe bir yere yerleştirdik (Mü'minûn 23/50).
8. (Allah) İmrân kızı Meryem'i de (misal vermiştir): O iffetini çok iyi korumuştur, biz de ona ruhumuzdan üfledik; o, rabbinin sözlerini ve kitaplarını hep tasdik etti ve o içtenlikle itaat edenlerdendi (Tahrîm 66/12).

3.1.12.c. Kıssanın Sunumu

Kur'an'da ismen zikredilen tek kadın olan Meryem Filistin yöresinde yaşayan İsrailoğullarına mensup temiz bir ailenin kızıdır. Babası İmran çevresindekiler tarafından sevilen, saygın ve temiz bir insandır. Annesi ise iffetli ve hayâli bir kadındır. Dönemin peygamberi olan Zekeriya da aynı zamanda Meryem'in teyzesinin kocasıdır. Kur'ân-ı Kerim'de İmran ailesinin Âdem, Nuh ve İbrahim ailesi ile aynı soydan geldikleri ve âlemler üzerine seçilmiş kimseler oldukları bildirilir (Âl-i İmrân 3/33–34).

Bir önceki kıssada zikredildiği üzere, sabır ve umutla dua ederek Allah'tan hayırlı bir evlat isteyen İmran Ailesi'nin duası kabul olmuş Hanne sonunda hamile kalmıştı. Yıllar sonra evlat sahibi olabilmenin sevinciyle ve şükürünün tam karşılığı diyebileceğimiz bir düşünceyle karnındaki yavrusunu Rabbine adanmış ve onu mabedin hizmetine vereceğine dair söz vermişti (Ali İmran 3/35).

Nitekim doğum gerçekleşmiş ve Hanne bir kız çocuğu dünyaya getirmişti. Kavminin âdeti gereği ve adadığı konuya daha elverişli olmasından dolayı erkek bir evlat doğurmayı umut ederken, bebeğin kız doğması onu hayal kırıklığına uğratmıştı. Adağının kabul edilmeyeceğinden endişe eden Hanne bir an şaşkınlıkla Rabbine serzenişte bulunarak "Rabbim, onu kız doğurdum. Erkek kız gibi değildir" dedi. Her şeye rağmen o sözüne sadık kaldı ve biricik yavrusunu Beytülmağdis'in hizmetine verdi (Âl-i İmrân 3/36). Allah bu kadının duasını kabul ettiği gibi adağını da en güzel şekilde kabul etti. Kur'an bu durumu şöyle bildirir:

Bunun üzerine rabbi ona hüsnükabul gösterdi ve onu güzel bir şekilde yetiştirdi. Zekeriyâ'yı da onun bakımı ile görevlendirdi. Zekeriyâ onun bulunduğu yere, mâbeddeki odaya her girdiğinde yanında (yeni) bir rızık bulur ve "Ey Meryem! Bu sana nereden?" diye sorar, o da "Allah tarafından" cevabını verirdi. Kuşkusuz Allah dilediğine sayısız rızık verir (Âl-i İmrân 3/37).

Hanne adağını yerine getirmek için yavrusunu mabedin yetkililerine teslim etti. Çok ilginç bir durumdur ki, çocuk kız olmasına rağmen din adamları itiraz etmeden Meryem'i mabede kabul ettiler. Bunun yanında bir de onun bakımını üstlenmek için adeta yarıştılar. Aralarında defalarca çektikleri kura sonucunda (Âl-i İmrân 3/44) onun bakımıyla ve eğitimiyle ilgilenme görevi Zekeriya Peygambere verildi (Âl-i İmrân 3/37). Bu İmran ailesine Allah'ın bir lütfüydü. O zamana kadar hiçbir kadının giremediği kutsal mekâna Meryem kabul edilmişti. Böylece toplumun yanlış uygulamalarından biri Meryem vesilesiyle yıkılmıştı.

Meryem dış dünyanın olumsuzluklarından korunmuş olarak, mabette kendisine ayrılan bir odada adeta bir peygamber ikliminde tertemiz narin bir çiçek gibi yetiştirilip neşvünema bulmuştur. Hem bir peygamberin özel terbiyesiyle yetişmiş hem de Allah'ın hususî ikramlarına mazhar olmuştur. Zekeriya Peygamber, Meryem'in eğitimiyle ilgilenmek için odasına her girişinde onun yanında bir yiyecek bulurdu. Meryem'e bu yiyeceğin nereden geldiğini sorar, o da Allah'ın katından geldiğini ve O'nun dilediğini hesapsız rızıklandırıldığını söylerdi (Âl-i İmrân 3/37).

Böylece Meryem, bir peygamberin koruması altında yetişti. Zekeriya Peygamber mescidin bir tarafında onun için özel bir yer (mihrap) tahsis etmişti. Meryem orada ilim, ibadet ve tefekkürle meşgul olurdu. Yanına mürebbsi olan Zekeriya Peygamberden başkası giremiyordu. Meryem böyle nezih bir ortamda, Allah'ın özel koruması altında iffetli ve saygın bir şekilde yetişti. Allah'ın rızasından ayrılmayan, Rabbi'ne gönülden bağlı, samimi, ihlâslı ve adeta ismiyle müsemma bir genç kız oldu.

O, Allahın buyruklarını gereğince yerine getirmeye çalışıyordu. Bir gün melekler ona, "Ey Meryem! Allah seni seçti, seni tertemiz kıldı ve seni bütün dünyadaki kadınlara üstün eyledi. Ey Meryem! Rabbine ibadet et; secdeye kapan, huzurunda eğilenlerle beraber sen de eğil" demişlerdi (Âl-i İmrân 3/42-43). Böylece Meryem küçük ve narin cüssesiyle koca koca adamların arasından geçip mabette cemaatle birlikte namaz kılmaya davet ediliyordu. Artık gelişip olgunlaşma dönemi tamamlanmış, Rabbinin emrine muhatap bir Meryem vardı. Halkın arasında Hak ile birlikte olması isteniyordu. Meryem olanca cesaretini toplayarak odasından çıktı ve

cemaatin arkasında bir köşede onlarla birlikte namaza durdu. Belki de bu duruma itiraz sesleri yükseldi ortalık karıştı bilemiyoruz ama Meryem Rabbinin emrinden zerre kadar taviz vermedi. Çünkü o küçücük nazenin yürek kocaman bir iman taşıyor ve cesaretini oradan alıyordu.

Yeryüzünde hayat süren bütün canlılarda olduğu gibi insan neslinin de devam etmesi bir dişi ve bir erkeğin varlığına ve beraberliğine bağlanmıştır. Bu Allah'ın koyduğu bir yasadır ama isterse koyduğu yasaları değiştirebilir. Çünkü O bütün yasaların, hükümlerin ve âlemlerin üstünde sınırsız bir kudrete sahiptir. Bütün varlık O'nun kudretinin eseridir. O her türlü yaratmayı bilendir (Yâsîn 36/81).

Hak dinden uzaklaşıp şirke düşmüş bir topluma kendi kudretini yeniden hatırlatmak, tevhit inancını sağlamlaştırmak ve muhatap olan herkesi bununla imtihan etmek için Allah bir erkeğe ihtiyaç duymadan sadece bir kadından çocuk yaratmayı diledi. Bunun için de kendi yoluna adanmış olan ve tertemiz olarak yetiştirdiği Meryem'i seçti.

Bu konu Kur'an'da şöyle zikredilir:

Kitapta Meryem'i de okuyup an. Hani o, evinden ayrılarak doğu tarafında bir yere çekilmişti. Onlarla kendi arasına bir perde çekmişti. Derken, ona ruhumuzu gönderdik; ruh ona tam bir insan şeklinde göründü. Meryem, "Ben, senden, çok esirgeyici olan rahmâna sığınırım! Eğer Allah'tan sakınan bir kimse isen (bana dokunma)" dedi. Melek, "Ben ancak sana tertemiz bir erkek çocuk bağışlamak için rabbim tarafından gönderilmiş bir elçiyim" dedi. Meryem, "Ben iffetsiz olmadığım ve bana bir erkek eli bile değmediği halde nasıl çocuğum olur?" dedi. Melek cevap verdi: "Orası öyle; ancak rabbim buyurdu ki: O bana kolaydır. Biz, onu insanlara bir delil ve kendimizden bir rahmet kılacağız. Bu, kararlaştırılmış bir iştir." (Meryem 19/16-21).

Babasız bir çocuk dünyaya getirmek elbette büyük bir imtihandır. Normal şartlarda toplum tarafından şiddetle kınanacak yüz kızartıcı bir durumdur. Bütün işlerini hikmetle ve yerli yerince yapan Allah, iradesini gerçekleştirmek için adeta bir iffet abidesi olan Meryem'i seçti.

Zekeriya Peygamberden başka hiç kimsenin girmediği odasında yabancı bir erkekle karşılaşan Meryem, onun kendisine kötülük yapabileceğini düşünerek içgüdüsel bir tepkiyle "Senden, Rahmân'a sığınırım. Eğer Allah'tan çekinen biri isen (bana kötülük etme!)" dedi (Âl-i İmrân 3/18). Meryem'i daha fazla korkutmak istemeyen o şahıs, kendisinin Allah'ın elçisi Cebrâil olduğunu ve ona bir oğul müjdelemek için gönderildiğini söyledi. Bu, bekâr ve de iffetli bir kadın için imkânsız bir şeydi. Meryem şaşkınlıkla "Nasıl olur?" dedi. Kudreti sınırsız Allah'ın "ol" emriyle sebepler ortadan

kalktı ve Meryem hamile kaldı. Doğumu yaklaşıncı insanlardan gelebilecek olumsuz tepkilerden, bakışlardan ve söylentilerden korunmak için uzaklaşma ihtiyacı duydu ve kimsenin onu rahatsız edemeyeceği تنها bir yere çekildi. Emanet Allah'ındı ve imtihan gerçekten çok büyüktü. Ama Meryem'in imanı ve teslimiyeti daha büyüktü. Bir kadın için en zor hallerinden biri doğum olayıdır. Başka birinin yardımına çokça ihtiyaç duyduğu bir durumdur. Ancak Meryem hep yalnızdı. Onun imtihanlarından biri de yalnızlıktı. Bununla birlikte Allah'ın yardımı hep onunlaydı. Bu zorlu süreçte de yine Allah ona yardım etti ve melek vasıtasıyla yol gösterdi. Ayrıca onun şahsında bütün kadın kullarına doğumda kolaylık sağlayacak yollar ilham eyledi. Ona başucundaki ağaçtan dökülen hurmalardan yemesini ve yanı başında akan sudan içmesini, böylece doğumu kolaylıkla atlatacağını bildirdi. Burada parantez açmak gerekirse, kıssayla ilgili ayetlerde bu ayrıntıya yer verilmesi hurma ve suyun doğumu kolaylaştırdığı yönünde ilahî bir işaret olarak değerlendirilebilir.

Nitekim bu olay Kur'an'da şöyle ifade ediliyor:

Derken Meryem ona hamile kaldı, işte bu sebeple karnında bebeği ile uzak bir yere çekildi. Sonra doğum sancısı onu bir hurma ağacının dibine yöneltti. Meryem, "Keşke bundan önce ölseymdim de unutulup gitseydim!" dedi. Aşağısından biri ona şöyle seslendi: "Tasalanma! Rabbin senin altında bir su kaynağı yaratmıştır. (Şu) hurma ağacını da kendine doğru silkele ki, üzerine taze, olgun hurma dökülsün. Ye iç, gözün aydın olsun! İnsanlardan birini görürsen de ki: Ben, çok esirgeyici olan rahmâna adakta bulundum; artık bugün hiçbir insanla konuşmayacağım." (Meryem 19/22-26).

Meryem için doğum sancısından daha da acı olan bir şey vardı, kucağında babasız bir çocukla halkına geri döndüğünde bu durumu onlara nasıl açıklayacaktı? Bu Meryem'in ruhunda tarifi mümkün olmayan bir acıydı. İşte bu duygu yoğunluğuyla bir taraftan da doğum sancısının verdiği ızdırapla Meryem daha evvel ölüp, unutulup gitmiş olmayı diledi. Ancak Allah onun her iki acısına da derman olacak rahmetini gösterdi. Doğum sancısına deva olarak hurma ve suyu ikram ederken, yürek sancısına merhem olsun diye de halkına karşı ona susma orucu tavsiye etti. Böylece Allah'ın da yardımıyla tek başına doğum gerçekleşti ve Meryem bebeğini kucağına aldı. Bütün cesaretini toplayarak bebeğiyle birlikte halkına döndü. Kendisine yönelen nefret ve iftira dolu bakışlara, bir açıklama bekleyen topluluğa karşı sustu ve kucağındaki bebeği işaret etti, tıpkı Rabbinin ona öğrettiği gibi.

Kıssa Kur'an'da şöyle devam eder:

Sonra çocuğu kucağına alarak topluluğuna getirdi. Dediler ki: "Ey Meryem! Gerçekten sen çirkin bir şey yaptın! Ey Hârûn'un kız kardeşi! Baban kötü bir adam, annen de

iffetsiz değildi." Bunun üzerine Meryem çocuğu işaret etti. "Beşikteki bir çocukla nasıl konuşuruz?" dediler. Cevabı çocuk verdi: "Ben Allah'ın kuluyum; O, bana kitap verdi ve beni peygamber yaptı. Nerede olursam olayım, o beni kutlu ve bereketli kıldı; yaşadığım sürece bana namazı, zekâtı ve anneme saygılı olmayı emretti; beni zorba ve isyankâr yapmadı. Doğduğum gün, öleceğim gün ve yeniden hayata döndürüleceğim gün esenlik benimle olacaktır." (Meryem 19/27-33).

Meryem iffetiyle imtihan oluyordu. Onun hem ecdadı hem de kendi yaşantısı tertemizdi. Buna oradaki insanların hepsi de şahitti. Ayrıca "Ey Hârûn'un kız kardeşi! Senin baban kötü bir kimse değildi. Annen de iffetsiz değildi." diyerek bunu dile getiren de bizzat kendileriydi. Meryem'in de ne kadar iffetli bir kız olduğunu gayet iyi biliyorlardı. Ama toplumun çirkef hayatına kıyas ederek ondan da şüphe ettiler ve iffetsizlikle suçladılar. Taşlayarak cezalandıracaklardı belki de. Allah onlara fırsat vermeden kundaktaki bebeği konuştu ve onun diliyle Meryem'i temize çıkardı. Artık imtihan sırası halkta, tevhitte uzaklaşmış olan İsrailoğullarındaydı. Ya bu mucizeleri tasdik ederek, itikatlarını düzelterek tek olan Allah'a teslim olacaklar ve ebedi kurtuluşa erecekler, ya da gerçekten yüz çevirerek hüsrana uğrayacaklardı. Ve öyle de oldu. Meryem oğlu İsa hakkında insanların çoğu ihtilaf ettiler. İnsanların bir kısmı onun babasız doğmuş olmasını aşırı derecede yücelterek *Tanrının oğlu* deme cüreti gösterip şirke düştü, bir kısmı da beşikte iken konuşmasına bile aldırmandan onun hakkında *gayrı meşru veled* ithamında bulundular. Oysa Meryem oğlu İsa'nın ilk sözü "Ben Allah'ın bir kuluyum ve peygamberiyim" demek olmuştu.

3.1.12.d. Kıssadan Yansıyan Duygu ve Düşünceler

1. Seçilmişlik ve İmtihan: Bir Müslüman için Âdem'i topraktan yaratmanın Allah'ın kudreti dâhilinde olduğuna inanmak nasıl ki zor değilse İsa'yı, Meryem'in rahminde babasız olarak yaratmanın da kudreti dâhilinde olduğuna inanmak zor gelmez. İşte Allah kalpleri katılaşmış olan Yahudileri bir iman imtihanından geçirmek istiyordu. Bu imtihan, Allah'a teslim olmuş sâliha bir hanımın iffetine güvenme imtihanıydı.

Allah, kendisinin tüm yasaların üzerinde olduğunu unutanlara bunu hatırlatmak için Meryem'i seçti. O, bu ağır imtihan için seçilmiş ve teslimiyetiyle sınavını vermiş bir kadındır (Âl-i İmrân 3/42). Ayrıca, Meryem Rabbinin yoluna adanmış bir kul olmanın yanında, tutum ve davranışlarıyla da buna layık olmaya çalıştığı için Allah tarafından seçilmiş ve büyük bir peygambere anne olmuştur.

2. *Rol Model Olmak*: Meryem Kur'an'da ismen zikredilen tek kadındır. Allah onu üstün vasıflarıyla ve erdemli duruşuyla tüm insanlığa örnek göstermiştir (Tahrîm 66/12). O İmanı, teslimiyeti ve iffetiyle günümüz gençliğine güzel bir modeldir.

3. *Adanmışlık*: Meryem adanmış bir evlattı (Âl-i İmrân 3/35). Annesi Allah'a olan şükürünü, bağlılığını ve samimiyetin göstermek için en kıymetlisini en üstün makama adanmıştı. İslam inancına göre, Allah'ın himayesine girebilmek için maddi manevi tedbir almak ve gayret etmek gerekir. Bu anlamda, Hanne kadın öncelikle yavrusuna güzel bir isim koymuş, sonra onu kötülüklerden koruması için Allah'tan yardım talep etmiş, ardından da adağını yerine getirmek için onu mabetteki yetkililere etmiştir. Böylelikle evladının, dönemin ilim ve fazilet sahibi mürebbilerinin elinde erdemli bir insan olarak yetişmesine ortam hazırlamıştır.

4. *İnanç ve Dua*: Dua insanın Allah ile iletişime geçmesidir. Rabbine kendi ihtiyaçlarını, acizliğini arz etmesi, yalnızca ona yönelip ondan istemesidir. Kıssada zikredilen İmrân'ın hanımı yıllarca çocuğu olmamasına karşın umudunu yitirmemiş ve Rabbine içtenlikle yalvararak hayırlı bir evlat vermesi için dua etmiştir. Sonunda Allah duasını kabul ederek mahzun kalbini sevindirmiş, Meryem adında bir kız evladıyla ona ikramda bulunmuştur. O da bu sevincinin şükürünü tam karşılığıyla ödemek için gözünün nuru biricik yavrusunu Rabbine adanmıştır (Âl-i İmrân 3/35).

Ayrıca Meryem'in yetişkinliği döneminde kendisine bir oğul müjdesi vermek için yabancı bir erkek suretinde beliren bir melekle karşılaşınca, kendisine zarar vereceği korkusuyla içgüdüsel olarak Allah'a sığınıp yardım istemesi de insanın dua etme ihtiyacını göstermektedir.

5. *Kullukta Eşitlik İlkesi*: Allah'a kullukta ve insan olmada kadın erkek herkes eşittir. Tıpkı Meryem gibi, bir kadın isterse kulluk yarışında mesafe kat edebilir ve erkekleri geçebilir. Allah Meryem oğlu İsa örneğiyle bir erkeği hem de peygamber olan birini bir kadına nispet ederek asırlar boyu insanlara şu gerçeği işaret ediyor: Allah sizin cinsiyetinize değil, imanınıza ve çabanıza bakar.

6. *İffet ve Hayâ*: İnsanlar genellikle en kıymetlileriyle sınanır. İffet ve hayâ timsali Meryem de iffetiyle imtihan oldu. Allah'ın Kur'an'da övdüğü seçkin kullardan olmanın yolu, iffetli bir hayat yaşamayla ilişkilendiriliyor.

7. *Teslimiyet ve Tevekkül*: Meryem'in özel ve güzel bir kul olması, onun emirlerle ve zorluklarla sınanmasına engel olmadı. Demek ki zor durumlar yaşamak, sevgi kaybının bir nişanesi değil, belki dayanıklılığın, sabrın ve teslim olmuş bir Müslüman olarak yaşama dirayetinin artmasına bir vesiledir.

Acı çekmek de sevinmek de insanın hakkıdır fakat acıdan kahrolmak ve sevinçten çılgınlaşmak gibi bir hakkı yoktur. Çünkü en büyük sıkıntıların bile bir yerinde güzellik olabilir. Bu anlamda, kullarına her zaman ikram eden, bazen de imtihan eden ama hiçbir zaman ihmal etmeyen bir yaratıcının varlığına inanmak, insanı ruhen rahatlatacak ve birtakım psikolojik sıkıntılardan koruyacaktır.

9. *İman Varsa İmkân da Vardır*: İnsan her sıkıntısında 'Allah var!' demeli. Allah varsa, her soruna çözüm olabilecek imkân da var demektir. Bununla birlikte Allah'ın yardımı kulun gayretine bağlıdır. Bu durum kutsi bir hadiste şöyle ifade edilir: "Kim bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak giderim..." (Buhârî, Tevhid, 16,35; Müslim, Zikr 2). Buradan da anlaşıldığına göre Allah'ın yardımı kulun istemesine ve çabalamasına bağlıdır ve kulun çabasından çok daha fazladır.

Meryem kimselere açıklayamayacağı babasız bir çocuğa anne olmak gibi ağır bir imtihan yüklenmişti. İnsanların tepkilerinden korktuğu için hamileliğini saklamış, tek başına doğum yapmak zorunda kalmıştı. Doğum sancıları tutunca halktan uzak gizli bir yere çekildiğinde, ruhunun çektiği acı bedeninin sancısına ağır bastığından "Keşke bundan önce ölseym de unutulup gitseydim" diyerek yaşadığı duyguların yoğunluğunu ve zorluğunu dillendirmişti. İmtihani veren Allah elbette yardımını da gönderecekti ama sebeplere bağlı olarak. Doğum için bir hurma ağacının altına çekilen Meryem'e seslenen Cebrail'in, "(Şu) hurma ağacını da kendine doğru silkele ki, üzerine taze, olgun hurma dökülsün. Ye iç, gözün aydın olsun!" (Meryem 19/25-26) şeklindeki sözü Allah'ın, yardımını kulun çabasına ve sebeplere bağlı olarak gönderdiğine bir işarettir.

11. *Cesaret*: Meryem cesaretini imanından alan biriydi. Rabbinin kendisine buyruklarını her zaman büyük bir inanç ve cesaretle yerine getirmiştir. O zamana kadar hiçbir kadının kabul edilmediği mabette, Allah'ın emriyle erkeklerin arkalarında saf tutarak cemaatle namaz kılması onun tek başına gösterdiği cesarete işaret olarak değerlendirilebilir.

12. Yalnızlık Duygusuyla Başa Çıkma: Ahlaki değerleri ifsat olmuş bir toplumda iffetli yaşamaya adaysanız yalnız kalmayı göze almalısınız. Hakikati görmek istemeyen, fitratına muhalif yaşamayı tercih eden kişilerin, etrafınızdan birer birer uzaklaştığını görebilirsiniz, Meryem gibi yalnız kalabilirsiniz. O erkeklerle dolu bir mabette yalnız bir genç kızdır. Odasında dinlenirken erkek kılığında yanına gelen bir meleğin kendisine çocuğu olacağını söylediğinde, hamileyken ve doğum yaparken, kucağında çocuğuyla kavminin karşısına çıkarken tek başınadır. Fakat Meryem yalnızlığında kaybolmaz, duygularının esiri olmaz. Kendini bırakmak, karamsarlığa kapılmak, hatta başkasının yardımını istemek yerine Rabbine yönelir ve ne isteyecekse ondan ister, her daim onun inayetini bulur yanı başında.

13. İhlâs ve Samimiyet Duygusu: Allah bu kıssayla, dünyevî makamlara yükselmek ve insanlar arasında şöhret sahibi olmak için ilim öğrenen, ibadetlerini riyakârca yapan zamanın hahamlarına da adeta güzel bir ders veriyordu. Ayrıca bütün insanlara, dünyevî bir çıkar kaygısı taşımaksızın ihlâsla kulluk etme neticesinde büyük derecelere mazhar olunabileceğini gösteriyor (Âl-i İmrân, 3/42-43).

3.1.13. Zekeriya Peygamberin Eşi

3.1.13.a. Kıssaya Giriş

İslam inancına göre, ilk insan bir kadın ve bir erkek olarak topraktan yaratılmış (Fâtır 35/11), sonraki nesiller de onlardan meydana gelmiştir (Nisâ 4/1). Normal olarak diğer canlılarda olduğu gibi insanoğlunun dünyaya gelmesi de erkek ve kadının cinsel birlikteliğine bağlanmıştır. Anne ve baba olmadan bir çocuğun meydana gelmesi mümkün değildir. Bununla birlikte yasaları koymada tek merci olan Allah, koyduğu yasaları istediği zaman değiştirme gücüne de sahiptir. İlk insanı bir anne ve babaya ihtiyaç duymadan yaratan Allah, babaya gerek kalmadan sadece bir kadından veya doğum yapma kabiliyetleri ortadan kalkmış iki yaşlı eşten de çocuk yaratmaya gücü yetendir. Çünkü O her türlü yaratmayı bilendir (Yâsin 36/79).

Allah, kudretinin bütün yasaların üstünde olduğunu insanlara yeniden hatırlatmak istercesine, karısı kısır olan ve kendisi de artık iyice yaşlanmış bulunan Zekeriya Peygamberin içten içe sessizce yapmış olduğu duasına cevap verdi ve ona adı Yahya olan bir oğul bağışladı. Yıllarca çocuk hasretiyle yanıp tutuşan, kısır olduğu için

anne olamayan bu kadıncağız da ömrünün ahirinde evlat sevgisiyle adeta yeniden gençleşti.

Ayrıca çocuk sahibi olma arzusu insanın fitratına yerleştirilmiş kuvvetli bir duygudur. Çünkü insan, neslini devam ettirme çabasıdadır ve bu arzu onun genlerine kodlanmıştır. Çocuk Allahın kullarına bahşettiği büyük bir lütuftur. İmtihan gereği bazı kullarına verirken bazılarını da bu nimetten mahrum bırakır (Şûrâ 42/ 49-50).

Kur'an, kısır ve yaşlı bir kadının yine kendisi gibi yaşlı olan kocasıyla birlikte Allah'tan hiç ümit kesmeden hayırlı bir evlat için ısrarla dua ettiklerinden ve sonunda dualarının mucizevî bir şekilde kabul olmasından bahseder.

3.1.13.b. İlgili Ayetler

1. Orada Zekeriyâ rabbine dua edip dedi ki: "Rabbim! Bana tarafından temiz bir nesil ihsan eyle! Kuşkusuz sen duayı işitmektesin." O mâbedde durmuş namaz kılarken melekler ona şöyle seslendiler: "Allah'ın bir kelimesini tasdik edici, efendi, iffetli ve sâlih kullardan bir peygamber olarak Yahyâ'yı Allah sana müjdeliyor. Zekeriyâ ise şöyle dedi: "Rabbim! Bana ihtiyarlık gelip çattığı, üstelik karım da kısır olduğu halde benim nasıl oğlum olabilir?" Buyurdu ki: "İşte böyle; Allah dilediğini yapar." "Rabbim, dedi, bana bir âlâmet göster." Şöyle buyurdu: "Senin için âlâmet insanlara üç gün ancak işaretle konuşmandır. Rabbini çok an, O'nun yüceliğini dile getir." (Âl-i İmrân 3/38-41).
2. Bu, rabbinin Zekeriyâ kuluna lutfettiği rahmetin anlatımıdır. Hani o, alçak sesle rabbine yalvarmıştı. "Rabbim!" demişti, "Benim kemiklerim zayıfladı, saçlarım ağardı. Rabbim! Ben sana ettiğim dualarda hiç eli boş dönmedim. Doğrusu ben, arkamdan iş başına geçecek olan yakınlarımdan endişe ediyorum; karım da kısırdır. Tarafından bana yerimi alacak bir halef ver; o, Ya'küb hânedanına da vâris olsun; rabbim, onu rızana erdir!" Allah buyurdu ki: "Ey Zekeriyâ! Biz sana Yahyâ adında bir oğul müjdeliyoruz. Bu adı daha önce kimseye vermedik." Zekeriyâ, "Rabbim!" dedi. "Karım kısır olduğu, ben de ihtiyarlığım son sınırına vardığım halde, benim nasıl oğlum olabilir?" "Orası öyle" dedi ve buyurdu ki rabbini: "O bana kolaydır; daha önce, sen hiçbir şey değilken seni de yaratmıştım." Zekeriyâ, "Rabbim! Öyle ise bana bir işaret ver" dedi. Allah, "Sana işaret, tam üç gün insanlarla konuşamamandır" buyurdu. Bunun üzerine Zekeriyâ, mâbedden kavminin karşısına çıkarak onlara, özel bir işaret diliyle, "Sabah akşam Allah'ı tenzih edin" dedi (Meryem 19/2-11).
3. Zekeriyâ'yı da an! Hani o, rabbine şöyle niyaz etmişti: "Rabbim! Geride kalanların en hayırlısı sensin, yine de sen beni yalnız (çocuksuz) bırakma!" Biz onun da duasını kabul ettik ve ona Yahyâ'yı verdik; eşini de bunun için elverişli kıldık. Onlar, hayır işlerinde koşuşurlar, umarak ve korkarak bize yalvarırlardı; onlar, bize karşı derin saygı içindeydiler (Enbiyâ 21/89-90).

3.1.13.c. Kıssanın Sunumu

Zekeriya, İsrailoğullarının peygamberlerinden olup, mabede adanmış bir kız olan Meryem'in bakımı ve eğitimiyle ilgilenmekteydi. Onun yanına her girişinde bir yiyecek görürdü. Bunun nereden geldiğini sorsa Meryem, onun Allah'ın bir ikramı olduğunu ve O'nun kullarını dilediği şekilde rızıklandırıldığını söylerdi (Âl-i İmrân 3/37). İşte böyle bir anda Zekeriya Peygamberin yıllardır çektiği evlat hasreti yeniden canlandı. Karısının kısır, kendisinin de yaşlı olmasını adeta unutturcasına mihrabına

çekilerek sessizce ellerini açtı ve bütün kalbi ile Rabbine yöneldi. Hem kendisine hem de davasına mirasçı olacak hayırlı bir evlat vermesi için sessizce dua etti (Meryem 19/4-6). Mevsiminde bulunması mümkün olmayan meyveleri Meryem'e ikram eden Allah, kendisine de yaşlılığında evlat bahşetmeye muktediri elbette. Zekeriya Peygamberin içtenlikle yaptığı duası kabul oldu ve tam da istediği gibi tertemiz bir oğulla müjdelendi. Adeta iki kuru ağacın meyve vermesi gibi iki yaşlı insana hayat sahibi, dipdiri, capcanlı anlamında Yahya adında bir evlat bağışlandı (Meryem 19/7).

Duasının bu kadar çabuk kabul olacağını belki de hiç beklemeyen o sabır peygamberi bir taraftan tarifi mümkün olmayan sevincini yaşarken diğer taraftan kısır ve yaşlı olan eşi aklına takıldı. Gençliğinde bile kendisine çocuk veremeyen bir kadın ve yaşlı bir erkekten, bu şartlarda nasıl çocuk olacaktı? Acaba Rabbi onları gençleştirecek miydi? Bütün bu soruların cevabı Allah'ın katındaydı elbette. Allah, "O bana kolaydır, daha önce sen hiçbir şey değilken seni de yaratmıştım." (Meryem 19/8-9) buyurdu.

Zekeriya Peygamberin eşi Meryem'in teyzesiydi. Tıpkı kız kardeşi olan Hanne gibi o da gençliğinde çocuk sahibi olamamıştı. Onun kısır olduğunu kocasının dilinden Rabbine yaptığı münacaat ve yakarıшта öğreniyoruz (Meryem 19/8). Birbirlerine sevgi, saygı ve vefa duygusuyla bağlanmış olan bu eşler yaşlanıncaya kadar sabrettiler ve Allah yolunda güzel davranışlarıyla hep şükredici oldular. Umudunu asla yitirmeyen bu kutlu aileyi Allah mahzun etmedi. Bu sâliha kadının, kocasına olan itaat ve sadakati daha dünyadayken karşılık buldu. Hem yaşlı hem de kısır olduğu halde Allah onu çocuk sahibi olabilecek özelliklerle donattı ve Yahya adında hayırlı bir evlat bahşetti (Enbiya, 21/90).

3.1.13.d. Kıssadan Yansıyan Duygu ve Düşünceler

1. *Umutla Yaşamak:* Umut bir tür yaşam enerjisidir. İnsan hangi şartlarda bulunursa bulunsun Allah'tan hiçbir zaman umudunu kesmemelidir. İnsan için imkânsız görünen birçok şey Allah için kolaydır. Tıpkı kısır ve yaşlı bir kadın olan Zekeriya Peygamberin eşine sağlıklı ve sâlih bir çocuk lütfetmesi gibi. O dilerse imkânsız görünen şeyleri mümkün kılar.

2. *Sabır ve Tevekkülle Beklemek:* İnsanın gücü sınırlıdır. İstek ve ihtiyaçları ise çoktur. Her istediğini elde etmeye gücü yetmez. İstediklerine ulaşabilmek için sabırla çalışmalı, gayret ve çaba göstermeli, sonuçları ise Allah'a bırakmalıdır. Çünkü insan süreci yönetebilir belki ama sonuca çoğu zaman vakıf olamaz. İslam toplumunun dua

kültüründe yer alan “Gayret bizden Tefvik Allah’tan” sözü de bu düşünceyi vurgulayan anlamlı bir ifadedir. Zekeriya Peygamber ve eşinin Allah dua dua yalvarıp sabır ve tevekkülle hareket etmeleri bu anlayışı yansıtmaktadır.

3. *İnanç ve Dua Bilinci*: İnanma ve sığınma duygusu, dua etme ihtiyacı insanın fitratına yerleştirilmiş bir özelliktir. İnsan kendi gücünü aşan konularda kudreti sonsuz bir varlığa sığınmak ve korunmak ister. Ulaşmak istediği şeyleri ondan talep eder. Bu talebindeki samimiyeti onu ruhen rahatlatır ve duasının kabulüne yol açar. Zekeriya Peygamber iyiden iyiye ihtiyarlaması, çocuk sahibi olabilecek özellikleri kaybetmesi ve eşinin de kısır ve kendisi gibi yaşlı olmasına rağmen, bütün içtenliğiyle Rabbinin naz makamına ellerini açmış, sebeplere takılan aklını bertaraf ederek inanç ve aşk ile Allah’tan kendisine hayırlı bir çocuk vermesini talep etmişti. Duada esas olan inanç ve samimiyettir. O da bu özellikleri aşk derecesinde taşıyan duasının karşılığına istediği şekilde kavuşmuş, ilerde seçkin bir peygamber olan ismini bizzat Rabbinin koyduğu Yahya adında bir evlatla müjdelenmişti.

3.1.14. Hz. Muhammed’in Eşleri

İslam dininin iki temel kaynağı vardır. Bunların ilki dinin teorik yönünü oluşturan ilahi kitap Kur’an-ı Kerim, diğeri de dinin pratik yönüne ışık tutan sünnettir. Sünnet İslam Peygamberinin söz, fiil ve takrirlerinden oluşan örnek davranışlarıdır. Allah onu, hayatının her yönüyle bütün insanlığa örnek olarak göstermiştir (Ahzâb 33/21).

O da diğer insanlar gibi yetişkinlik dönemi geldiğinde evlenmiş, aile kurmuş ve çocukları olmuştur. Dolayısıyla İslam dininin aile hayatına dair evrensel prensipleri bizzat Peygamberin ailesi üzerinden uygulamalı olarak insanlara öğretilmiştir. Evliliğin kuruluşu, yürütülüşü ve sonlandırılmasına kadar her aşaması sevinciyle, üzüntüsüyle, problemleriyle, çözümleriyle, anlaşmalarıyla ya bizzat peygamberin ailesinde ya da en yakınlarının aile hayatında tecrübe edilmiştir.

Bu kıssada Hz. Peygamberin eşleriyle yaşadığı bir takım ailevi ve sosyal sorunlarla bunların çözüm yolları anlatılmıştır.

3.1.14.1. Âişe

3.1.14.1.a. Kıssaya Giriş

İslam İnancına göre insanlar dünya hayatında çeşitli yollarla denenip kulluk sınavından geçirilmektedir. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de mealen şöyle zikredilir: "Her can ölümü tadacaktır. Denemek için sizi kötü ve iyi durumlarla imtihan ederiz. Sonunda bize geleceksiniz." (Enbiya 21/35). Bu ilahi yasaya peygamberler ve aileleri de dâhildir. Hatta en ağır imtihanlara onlar tabi tutulmuşlardır. Hz. Peygamberin bildirdiğine göre, "İnsanların en çok belaya uğrayanları peygamberlerdir. Sonra derecesine göre diğer insanlardır." (Tirmîzî, Zühd 56).

Hz. Peygambere eş ve mü'minlere anne olan Âişe, ilim, iffet ve hayâ timsali genç bir hanımdı. Bulunduğu konum itibariyle birçok ilahi hikmetlere ve üstün derecelere vesile olacak ağır bir imtihandan geçti. Dönemin münafıkları tarafından onun pak ve temiz kişiliğini, iffetini karalamak ve böylece Peygamberi ve ailesini itibarsızlaştırarak inananların arasına fitne tohumları ekmek için iftira edildi.

Bu kıssada hem peygamber ailesini hem de samimi Müslümanları derinden etkilemiş olan ve "İfk Hadisesi" diye bilinen iftira olayından bahsedilecektir.

3.1.14.1.b. İlgili Ayetler

O iftirayı atanlar içinizden bir gruptur. Bunu kendiniz için kötü sanmayın, aksine bu hakkınızda hayırlıdır. Onların her biri işlediği günahı yüklenecektir. İçlerinden günahın büyüğünü üstlenen için ise büyük bir azap vardır. Bunu işittiğiniz zaman mümin erkekler ve kadınların birbiri hakkında hüsn-i zan beslemeleri ve "Bu apaçık bir iftiradır" demeleri gerekmez miydi? Bu iddialarına dört şahit getirseler ya! Şahit getiremiyorlarsa onlar, Allah nezdinde yalancılardan ta kendileridir (Nur 24/11-13).

Eğer dünyada ve âhirette Allah'ın lutfu ve rahmeti hep sizinle olmasaydı içine daldığınız günah yüzünden size büyük bir azap gelecekti. Çünkü siz, iftirayı dilden dile yayıyor, hakkında bilgi sahibi olmadığımız bir şeyi ağızlarımızla söylüyorsunuz; bunu da önemsiz sanıyorsunuz; halbuki Allah katında o büyük bir şeydir (Nur 24/14-15).

O kulağımıza geldiğinde "Bunu konuşmak bize yakışmaz, fesühânallah, bu apaçık bir iftiradır" deseydiniz ya! Eğer gerçek müminlerseniz Allah size, bir daha asla böyle bir şey yapmamanızı öğütlüyor. Allah size âyetleri açıklıyor; Allah ilim ve hikmet sahibidir (Nur 24/16-18).

3.1.14.1.c. Kıssanın Sunumu

Ebu Bekir'in kızı Âişe Hz. Peygamberin bakire olarak evlendiği tek eşidir. Genç ve zeki biri olan bu hanım ilmi, feraseti ve ileri görüşlülüğü ile dinin insanlara ulaşmasında öncülük etmiş, özelde mü'mine kadınlara, genelde ise tüm Müslümanlara örnek ve önder olmuştur. Âişe beyaz tenli pembe yanaklı olduğu için Allah Rasûlü ona

Hümeyra lakabını vermiş ve “Dininizin yarısını Hümeyra’dan alınız.” sözüyle onu taltif etmiştir (İbn Manzur, III, 317).

Kalben iman etmediği halde bir takım çıkarlar elde etmek ve Müslümanların imkânlarından istifade etmek için zahiren inanmış gibi görünen münafıklar grubu, başta Peygamber olmak üzere Müslümanlara zarar vermek ve aralarını açmak için fırsat gözetliyorlar, onların aleyhine türlü hile ve iftiralarda bulunuyorlardı. Hatta Peygamberin pak ve temiz ailesine bile dil uzatıp iftira atacak kadar ileri gitmişlerdi. İslam tarihinde İfk Hadisesi diye geçen bu olay, münafıkların başı olan Abdullah b. Übey ve arkadaşları tarafından Hz. Peygamberin sevgili eşi Âişe’nin iffetine atılmış bir iftira olayıdır.

Âişe de diğer sahabe hanımları gibi zaman zaman peygamberin muharebelerine katılmış, yaralıların tedavisiyle ilgilenmiş, orduya su ve yiyecek taşıyarak geri hizmetlerde bulunmuştur.

İftiraya yol açan ve bütün kaynaklarda Âişe’den nakledilen (Buhârî, Şehâdet 173) hadise şu şekilde gelişmiştir (Canan, 1988, s. 120-127): Hz. Peygamber muharebelerine giderken hanımları arasında kura çeker, kim çıkarsa onu da yanında götürürdü. Yine böyle bir kura sonucu, hicretin beşinci yılında gerçekleştirilen Benî Müstalik Gazvesi denilen muharebeye Âişe katılmıştı. Ordu gazadan dönerken geceleyin dinlenme molası verdiği sabaha karşı Âişe ihtiyacını gidermek için bulunduğu yerden ayrılıp ordudan uzaklaşmıştı. Bu sırada düşürdüğü gerdanlığını karanlıkta el yordamıyla ararken epeyce gecikti. Kendisinin yokluğunu fark etmeyen görevliler içinde seyahat ettiği hevdecini devesine yükleyerek orduyla hareket ettiler. Âişe, mola yerine geldiğinde kimseler yoktu. Kendisinin yokluğunu fark edince gelip alırlar diye bulunduğu yerde beklemeye koyuldu. Bu sırada uyuyakalmıştı. Arkada kalanlara yardım etmek ve geride unutulmuş eşyaları toplayıp getirmek için görevlendirilmiş olan Safvan b. Muvattal isimli sahabe onu tek başına görünce “İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn” diyerek geldiğini fark ettirmek istedi. Başka da hiçbir kelime etmeden Âişe’yi devesine bindirdi ve kendisi de yürüyerek ordunun arkasından öğleye doğru yetiştiler.

Bu gecikme ilk başlarda pek dikkat çekmemiş ve mevzubahis olmamıştı. Hicretten önce Hazreç kabilesinin başkanı olup Medine’nin yönetimine talip olan ancak Peygamberin gelmesiyle bu arzusuna ulaşamayan Abdullah b. Übey b. Selül’ün

başlattığı dedikodu hızla yayıldı ve bazı Müslümanların da buna karışmasıyla büyük bir iftira olayına döndü.

İslam'ı istemeyerek kabul ettiği için münafıkların lideri diye bilinen bu şahıs kendi çıkarları için Müslümanlarla birlikte hareket ediyor ama arkadan Hz. Peygamberin ve Müslümanların aleyhine işler çeviriyordu. Müslümanların arasında fitne çıkararak İslam'ı zayıflatmak için her türlü fırsatı kullanıyordu.

İslam Peygamberi tarafından insanların en şerlileri (Buhârî, Menâkıb, 1) diye tanımlanan münafıkların reisi Abdullah b. Übey, Peygamberi ve kayınpederi Ebu Bekir'i küçük düşürüp aralarını açmak ve Müslümanların arasına fitne salarak huzursuzluk çıkarmak için Benî Müstalik Gazvesinden dönüşte yaşanan masum bir gecikme olayını, uydurduğu dedikoduyla büyük bir iftiraya çevirdi. Kaynaklarda isimleri belirtilen Hassân b. Sâbit, Mistah b. Üsâse ve Hamne bint Cahş gibi birkaç sahabenin de bu söylentilere inanıp etrafında dillendirmesiyle olay Medineliler arasında kısa sürede yayılma istidadı gösterdi.

Seferden dönüşte rahatsızlanarak bir aya yakın yatan Âişe'nin, hakkında söylenenlerden hiç haberi olmamıştı. Ancak Allah Rasûlü'nün eskisi kadar kendisine ilgi göstermeyişiinden bir şeyler olduğunu anlamıştı. Âişe hastalığının iyileşme dönemine doğru bir vesileyle, kendisine yardımcı olan babasının teyzekızı Ümmü Mistah'tan oğlunun bu dedikoduları anlattığını öğrenince üzüntüsünden tekrar hastalanmış, Hz. Peygamberden izin alarak babasının evine gitmişti.

Temiz ve pak ailesine yapılan iftira olayı Allah Rasulü'nü derinden etkilemiş, çok üzmüştü. Nasıl karar vereceği hakkında uzunca bir tereddüt yaşadktan sonra sahabeden bazı kişilerle istişare etti. Onların kanaatleri de genel itibariyle Âişe'nin masumiyeti yönünde oldu. Hz. Peygamber daha sonra Mescid-i Nebî'de konuyu halka açtı ve bu dedikoduların bitmesini istedi. Ancak Evs ve Hazreç kabilelerine mensup bazı kişiler arasında tartışma başlayınca Hz. Peygamber büyük bir üzüntüyle mescitten ayrılarak Hz. Ebu Bekir'in evine gitti.

Âişe'nin anlattığına göre, odasına giren Hz. Peygamber dedikoduların çıktığı günden beri ilk defa yatağının yanına oturarak söylentileri tekrar etmiş ve eğer masum ise Allah'ın kendisini temize çıkaracağını bildirmiş, bir günah işlediyse de tövbe etmesini istemiş, Allahın tövbeleri kabul ettiğini söylemişti. Âişe Peygamberin

dedikodulara inandığını, ne derse desin artık kendisine inanmayacağını söyleyerek Ya'kûb Peygamber gibi güzel bir sabırla Allah'tan yardım dilemekten (Yûsuf 12/18) başka çaresinin olmadığını ifade etmiştir.

Bu sırada bir aydır beklenen vahiy nazil oldu. Nûr Suresinin on birinci ayetiyle başlayıp yirminci ayetine kadar devam eden ilahi beyanda bu iftirayı çıkarmanın büyük bir azaba uğrayacağı bildirilmekte, dedikoduyu yayanların ise bir avuç insandan ibaret olduğu ifade edilmekle birlikte söylentileri duyan Müslümanların duyarsız ve bilinçsiz tavırları kınanmaktadır. Çünkü bu iftira ile hem İslam Peygamberinin masum eşi hedef alınmış hem de bütün Müslümanlar itham altında bırakılmıştır. Oysa bu haberi duyanlar bütün iyi niyetlerini kullanarak “Bunu konuşmak bize yakışmaz, fesûbhânallah, bu apaçık bir iftiradır.” demeli (Nûr 24/16) ve Peygamberin ailesi ile İslam toplumunun onurunu korumalıydı. Devam eden ayetlerde, bundan böyle benzer hatalara düşmemeleri konusunda Müslümanlar uyarılmakta, onuru rencide olan Peygamber ailesinin yine de onlara karşı affedici ve hoşgörülü davranması tavsiye edilmektedir. Ayrıca ilgili ayetlerin beyanına göre bu olay şer gibi görünüyorsa da aslında Peygamber ailesi ve Müslümanlar açısından hayırla sonuçlanmış. Âişe, kendisini fazlasıyla üzmesine rağmen iftira hadisesinin sonuç itibarıyla hayırlı olduğunu anlamış ve Nûr Suresinde Müslüman toplumuyla ilgili birçok hüküm barındıran on ayetin birden inmesine vesile olduğu için hayatının sonuna kadar bu hadise ile gurur ve şeref duymuştur (Fayda, 2000, s. 507-509).

Allah gönderdiği vahiyle söylentilerin sadece bir iftiradan ibaret olduğunu bildirdi. Böylece hem peygamberinin temiz ve pak ruhunu ve tâhire ailesini üzüntüden kurtardı, hem Ebûbekir'in şahsiyetinin küçük düşürülmesine müsaade etmedi, hem de Müslümanların arasında ortaya çıkarılan fitne ve fesadın büyümesine izin vermedi.

Kabile asabiyetiyle neredeyse dağılma noktasına gelen Müslümanlar, söz konusu hadiseyle ilgili olarak Âişe'nin masumiyetini açıklayan ayetlerin indirilmesiyle birlikte yeniden toparlanarak olayı büyük bir kazanca çevirdiler. Ayrıca İslam'a saldırmak için hiçbir fırsatı kaçırmayan münafıkların lideri Abdullah b. Übey, tetikçiliğini yaptığı iftira hadisesinden sonra insanların gözünde iyice itibar kaybetmiş ve bu olaydan sonra Müslümanların aleyhine hiçbir ciddi girişimde bulunamamıştır (Erkocaaslan, 2015, s.156). Peygamber ailesinin bizzat ilahî beyanla aklanmış olması, Hz. Peygamberin

vefatından sonra genç bir hanım olarak uzun yıllar yaşayan Âişe hakkında art niyetli kimselerin ileri geri konuşup iffetine söz söylemelerinin önünü de kesmiştir.

Hız. Peygamber konuyla ilgili vahiy geldikten sonra Mescid-i Nebî'de halka bir hutbe irad etmiş ve Âişe'nin beraatını açıklayan ayetleri onlara okumuştur. Bazı kaynaklarda bu iftirayı dilleriyle yaymakta çok ileri giderek iffetli bir kadına zina isnadında bulunan kişilere had cezası uygulandığı ve şahitliklerinin bir daha kabul edilmediği haber verilmiştir (Karaman ve ark., 2007, s. 59-60).

3.1.14.1.d. Kıssadan Yansıyan Duygu ve Düşünceler

1. *İffet İle İmtihan:* Dünya hayatı insan için bir imtihan yurdudur. Bu hayatta kadın olsun erkek olsun herkes çeşitli vesilelerle denenir. Allahın seçkin kulları olan Peygamberler ve aileleri bile ağır imtihanlardan geçmiştir. Bundan maksat insan-ı kâmil olma yolunda kimlerin daha güzel işler yapacağını ve tercihlerini nasıl kullanacağını ortaya çıkarmaktır. İnsan genellikle de değer verip hassasiyet gösterdiği şeyler üzerinden denenir. Kıssada anlatıldığı üzere, güzel ahlaklı ve saygın bir ailenin kızı ve aynı zamanda seçkin bir zatın eşi olan Âişe'nin, üstün ahlakî vasıfları muhafaza etme ve insanî olgunluğa ulaşma sürecinde zorlu bir iftiraya maruz kalmış olması bu düşünceyi yansıtmaktadır.

Âişe iffet abidesi tertemiz bir kadındı. Münafık ruhlu kişiler tarafından iffetine atılan bir iftira ile imtihan oldu. Bu süreçte gösterdiği metanet, sabır ve tevekkül sayesinde Allah onu temize çıkardı. Bizzat onun nezdinde ilahi beyanını açıklayarak Peygamberin ve Müslümanların onurunu kurtardı. Bu olay vesilesiyle peygamber ailesi bir daha böyle uygunsuz ithamlara maruz kalmamıştır.

2. *İnanç Duygusu:* İman, Allaha itimat edip her hal ve durumda O'na güvenmektir. Yüz kızartıcı bir iftiraya maruz kalmasına rağmen, bu hususta kendisinden emin olan Âişe, inanıp itimat ettiği Rabbine sığınmış ve sadece ondan yardım beklemiştir. Allah'ın, kendisini mutlaka temize çıkaracağına inandığı için tıpkı oğullarının fenalığı karşısında Yakup Peygamberin sabrı gibi, kimseyi incitmeden güzel bir sabır örneği göstermiştir.

3. *Tevekkül ve Teslimiyet:* Gerçek iman tevekkül ve teslimiyet gerektirir. Kişi bulunduğu hal üzerinde kendine düşeni yaptıktan sonra sonucu inandığı, güvendiği varlığa yani Allah'a bırakarak sabırla bekler. Çünkü süreç insanın gayretiyle işler, sonuç

ise Allahın takdiriyle kazanılır. İfk hadisesinde Hz. Peygamber olayla ilgili gerekli tetkikleri yaptıktan sonra net bir sonuca ulaşamayınca, kimseyi suçlamadan ve ailesini de terk etmeden sabır ve tevekkülle İlahî beyanın gelmesini beklemiştir. Hakeza değerli eşi Âişe de aynı şekilde, Allah'a olan tevekkül ve teslimiyetini sonuna kadar canlı tutarak örnek bir davranış sergilemiştir.

4. Haset Duygusu, Nifak ve İftira: İslam dini, insan ilişkilerini zedeleyen, toplumsal ve bireysel huzuru bozan, milli ve manevi değerlere zarar veren her türlü fiil ve davranışı yasaklamıştır. Haset duygusu, nifak ve iftira toplumu ifsat eden, kin ve düşmanlığa sebep olan durumların başında yer alır. Allah birçok kötülüğe gebe olan hasetten, yani kıskançlık duygusunun vereceği zarardan korunabilmek için dua ile kendisine sığınmayı öğütlemektedir (Felak 113/5). Haset duygusu çift yönlü bıçak gibidir. Bu duyguya kapılan kişi kontrolü kaybettiği zaman hem kendisi zarar görür hem de muhatabına zarar verir. Açıkça yapamadığını iki yüzlülükle veya çeşitli iftiralarla gerçekleştirmeye teşebbüs eder. İnsanları yapmadıkları şeylerle suçlamak, alakası olmayan durumlarla itham etmek hem yalancılıktır hem de iftiradır.

Hz. Peygamberin sevgili eşi Âişe'nin iffetine atılan iftira münafık ruhlu kişilerin haset duygularının bir çıktısı olmuştur. Medine'de bulunan Yahudiler, Peygamber'in ve ona tabi olanların oraya yerleşmesini, tebliğ ve irşat çalışmalarının başarıya ulaşmasını, Mekkeli müşriklerin saldırılarına karşı üstün başarılar elde edilmesini kıskandıkları için her fırsatta yalan, iftira ve ihanete başvurmuşlar ama sonunda zararın çoğunu kendileri görmüştür. Hainliklerinden dolayı birçoğu yurtlarından sürgün edilmiştir. İnanmış görünüp Müslümanların içinde kalan münafıklar da zaman zaman çeşitli fitnelere sebep olmuşlarsa da, gerçekler anlaşıldıkça toplumdaki itibarları sarsılmış sözlerine rağbet edilmez olmuştur.

3.1.14.2. Âişe ve Hafsa

3.1.14.2.a. Kıssaya Giriş

Kıskançlık hissi hayatın idamesi için insanın fitratına yerleştirilen duygulardan biridir ve yerli yerince kullanılırsa fayda sağlar. Ancak kontrolden çıktığı zaman insanın hem kendisine hem de çevresindekilere zarar verir. Sosyal hayatta bir takım kıskançlıkların yaşanması muhtemel olduğu gibi, toplumun çekirdeği konumundaki aile içinde eşler ya da kardeşler arasında da büyük kıskançlıklar yaşanabilmektedir.

Dengesiz kıskançlıklar kardeşi kardeşe katil bile ettirebilir. Birden fazla hanımın olduğu bir ailede kadınlar kocasına daha yakın ve daha sevgili olabilmek için kıskançlık duygusuyla diğeri aleyhine entrikalar çevirebilir.

Nitekim insanlığa rehber ve örnek olan Hz. Peygamberin eşleri arasında da kıskançlık duygusundan kaynaklanan bir takım problemler ve hadiseler yaşanmış, bunlardan bazıları Kur'an'da bizzat zikredilmiştir. Bu vesileyle onun takipçisi olan Müslüman topluma benzer durumlarda çözüm yolları gösterilmiştir. İlgili ayetlerle aile ilişkilerinde güvenin önemine dikkat çekilmiş, aile sorumluluğunun önemi üzerinde durulmuştur.

Bu kıssada Peygamberin eşleri arasında kıskançlık duygusuyla yaşanmış bir hadiseden ve sonuçlarından bahsedilmektedir.

3.1.14.2.b. İlgili Ayetler

Ey peygamber! Allah'ın sana helâl kıldığını, eşlerini hoşnut etmek arzusuyla niçin kendine haram kılıyorsun? Bununla beraber Allah bağışlayıcıdır, merhametlidir. Allah size (belli durumlarda) yeminlerinizi çözmeyi meşrû kılmıştır. Allah sizin yardımcınızdır; O bilendir, hikmet sahibidir (Tahrîm 66/1-2).

Hani peygamber, eşlerinden birine gizli bir şey söylemişti. Eşi bunu başkalarına aktarıp Allah da durumu peygambere açıklayınca peygamber bunun bir kısmını anlattı, bir kısmından vazgeçti. Eşine konuyu anlatınca o, "Bunu sana kim haber verdi?" diye sordu. "Her şeyi bilen, her şeyden haberdar olan Allah bana bildirdi" diye cevap verdi. İkiniz de Allah'a tövbe ederseniz (çok iyi olur), çünkü kalpleriniz eğrilmişti. Ama peygambere karşı bir dayanışma içine girecek olursanız bilin ki herkesten önce Allah onun dostu ve koruyucusudur, sonra da Cebrâil ve iyi müminler. Melekler de bunların ardından onun yardımcısıdır. Eğer sizi boşayacak olursa rabbi ona, sizin yerinize sizden daha iyi olan, Allah'a teslimiyet gösteren, yürekte inanan, içtenlikle itaat eden, tövbe eden, kulluk eden, dünyada yolcu gibi yaşayan, dul ve bâkire eşler verebilir (Tahrîm 66/1-2).

3.1.14.2.c. Kıssanın Sunumu

Hikmete binaen konuyla ilgili hanımların isimleri ayetlerde açıkça zikredilmemiştir. Ancak hadis ve tefsir kaynaklarındaki genel kabul, bu hanımların peygamberimizin eşlerinden Âişe ve Hafsa olduğu yönündedir (Karaman ve ark., 2007, s. 402-408).

Âişe, Peygamberimizin eşi ve aynı zamanda onun en yakın arkadaşı olan Ebu Bekir'in kızıdır. İlk eşi Hatice'nin vefatından sonra onunla evlenmiştir. Ezvâc-ı tâhirattan olan Hafsa ise yine Peygamberimizin yakın arkadaşlarından Ömer'in kızıdır.

Hz. Peygamber aile hayatında muhabbet ortamı sağlamak için gün içinde belli vakitlerde eşlerini ziyaret eder, onlarla sohbet ederdi. Âişe'nin anlattığına göre yine

böyle bir gün Peygamberimiz diğer eşi Zeyneb'in yanında fazlaca kalmış ve gecikmişti. Gecikmesinin sebebini sorduklarında Zeyneb'in kendisine bal şerbeti ikram ettiğini, bu sebeple vaktin biraz geçmiş olacağını söyledi. İbadete ve riyazete düşkün olan Zeyneb'in Hz. Peygamberin yanında ayrı bir yeri vardı. Bundan dolayı Âişe ve Hafsa'nın onu biraz kıskandığı anlatılır (Buhârî, Tâlâk, 8). Bu olayla kıskançlık duyguları iyice alevlenen Âişe ve Hafsa baş başa vererek Zeyneb'in aleyhine bir oyun kurmak istediler. Peygamber hangi hanımın yanına gelse ağzının megâfir gibi kötü koktuğunu söylemeye karar verdiler. Onlar aralarında anlaşarak birlikte kurguladıkları planlarını uygularken, koku hususunda hassas olan ve kimseye rahatsızlık vermek istemeyen Hz. Peygamber kokunun içtiği bal şerbetinden kaynaklanabileceğini düşünerek bundan sonra asla bal yemeyeceğine, şerbetini içmeyeceğine dair yemin etti (Buhârî , Eşribe, 10, 15). Ancak Allah, Peygamber ve ailesinin taşıdığı örneklik ve önderlik konumundan dolayı, bu hususta yaptıklarının yanlış ve hatalı olduğunu bildirmek ve uyarmak üzere Tahrîm suresinin ilk ayetlerini indirdi.

Başka bir rivayete göre, Hz. Peygamberin Mariye adında bir cariyesi vardı. Onunla beraber olmasını kıskanan Âişe ve Hafsa kocalarına baskı yaptılar. O da hanımlarını memnun etmek için cariyesini kendisine haram kıldı. Bunu üzerine Tahrîm suresindeki ilgili ayetler nazil oldu (Nesâî, İşretü'n-Nîsâ, 4).

Yasağın konusu cariyesine yaklaşmama, bir şeyi yememe veya içmeme olabileceği gibi başka bir şey de olabilir. Aile hayatının mahremiyetinden ve ilahi beyanın kapsayıcılığından dolayı ayetlerde Hz. Peygamberin kendisine yasakladığı şey açıkça zikredilmemiştir (Karaman ve ark., 2007, s. 402-408).

Öyle anlaşılıyor ki, bu süreçte Peygamber eşlerinden birine konuyla ilgili bir sır vermiş, bundan kimseye bahsetmemesi gerektiğini de hatırlatmıştı. Adı üstünde bu bir sırды ve saklanmalıydı. Ama o, meselenin ehemmiyetini henüz kavrayamamış olacak ki, kendisine verilen sırrı en yakın arkadaşına açtı. Bu iki hanım işbirliği yapıp Peygamberin diğer eşlerini de ikna ederek, sır olarak verilen meseleyi Hz. Peygamberden bir takım dünyevi taleplerde bulunma noktasına getirdiler.

Derken Allah Peygamberini eşlerinin yaptıklarından haberdar etti. Peygamber kendisine bildirilenlerin bir kısmından eşlerine bahsetti, onları utandırmamak için bir kısmını da kendine sakladı. Belli ki risalet mektebinde edep talimi yapıyordu. Bunu öğrenen eşi tedirginlikle kocasının Allah'ın peygamberi olduğunu ve ona hala vahiy

indirildiğini düşünmeden “Bunu sana kim haber verdi?” diyerek şaşkınlığını ifade etti. Peygamber onu, her şeyi bilen ve haberdar olan Allah’ın bildirdiğini söyleyince yaptığından dolayı utanıp mahcup oldu (Tahrîm 66/3).

Eşlerinin bu sır meselesini ifşa etmeleri ve Peygamberden bir takım dünyevi isteklerde bulunmaya kadar götürerek baskı yapmaları onu çok rahatsız etmişti. Oysa Hz. Peygamber, kendisi ve ailesi için mümkün merteye sade bir hayat tarzını benimsemişti. Bu süreçte o, aile hayatında mahremiyetin korunması ve buldukları konumun önem ve ciddiyetinin farkına varılması gibi hususiyetlere dair bir talim mahiyetinde, eşlerine ila yemini yaparak bir aya yakın bir süre onlardan ayrı kaldı (Elmalılı, 1979, s. 5084-5085).

Anlaşılan o ki, Peygamber ailesinde böyle küçük ve zararsız gibi görünen bir mesele dahi sonuçları ve konumu itibariyle ciddi bir önem arz ediyor ve Allah vahiy göndererek olaya bizzat müdahil oluyordu.

Uyarı mahiyetinde gelen ayetlerle, eşlerin Peygambere karşı birbirlerine arka çıkmalarının itaatsizlik ve haktan sapma olduğu vurgulanmış, eğer buna devam ederlerse Allahın, meleklerin ve mü’minlerin onun yanında olduğu belirtilerek tövbe etmeye teşvik edilmişlerdir. Öyle anlaşılıyor ki, iman ve itaatte öncü ve örnek neslin ilk müntesiplerinden olan Peygamberin eşleri, bu ilahî ikazdan sonra yaptıklarının büyük bir haksızlık olduğunu anlamışlar, hatalarından dolayı son derece mahcubiyet hissederek hatalarını telafi yoluna gitmişlerdir. Ayrıca bu hadiseden sonra böyle tutum ve davranışlardan uzak durmaya çalışarak, mü’minlerin anneleri olma bahtiyarlığını kendilerine yaraşır bir şekilde muhafaza etme gayretinde olmuşlardır (Demirel, Men, 2016, s. 244-254).

3.1.14.2.d. Kıssadan Yansıyan Duygu ve Düşünceler

1. Kıskançlık Duygusu ve Sonuçları: Dini bir kavram olan *haset* yani kıskançlık duygusu genel itibariyle kontrolü zor, etkisi derin bir duygudur. Peygamberimiz ateşin odunu yakıp yok ettiği gibi haset duygusunun da iyilikleri yok edeceğini belirterek (İbn Mâce, Zühd, 22) kıskançlığın tehlikeli sonuçlarına dikkat çekmiştir. Kardeşler, eşler veya insanlar arasında yaşanan yersiz ve aşırı kıskançlıklar aile huzurunu kaçırarak yıkıcı tehditlerden biridir. Aile içi huzurun, sadakat ve güvenin kaybolmasına, yuvaların yıkılmasına, hatta cinayetlere kadar varacak istenmeyen sonuçlara neden olabilmektedir.

Huzuru ve güveni tesis etmede insanlara örnek ve önder olan Peygamberin ailesinde bile yersiz kıskançlıkların yaşandığı zamanlar olmuştur. Hafsa ve Âişe'nin zaman zaman kıskançlık krizleri tutmuş, bu anlamda bazen kocalarını üzecek davranışlar sergilemişler ve aile huzurunun bozulmasına sebep olmuşlardır. Vahiy sürecinde meydana gelen diğer hadiselerde olduğu gibi, Peygamberin aile hayatında yaşanan bazı problemlerin çözümünde de Allah bizzat müdahil olmuş, ilahî beyanıyla peygamberine ve onun eşlerine yol göstermiştir. Böylece insanlar için belirlediği hayat prensiplerinin, vahyin ilk muhatapları olan Peygamber ve onun yakınları üzerinden doğru ve yaşanılabilir gerçekler olduğunu göstermek istemiştir.

2. *Sorumluluk Duygusu ve Temsiliyet Bilinci:* İnsan tutum ve davranışlarından sorumlu olan sosyal bir varlıktır. Yaratana, inancına, içinde bulunduğu topluma, ailesine ve kendi varlığına karşı bir takım sorumlulukları vardır. Gösterdiği tutum ve davranışların iyi veya kötü sonuçları hem kendisini hem de çevresini etkiler. Bulduğu konum ve taşıdığı misyon itibarıyla herkesin sorumluluk derecesi farklı farklıdır. Kıssayla ilgili ayetlerde Hz. Peygamber ve eşleri üzerinden bu konuya vurgu yapılmıştır. Peygamberin dinî temsiliyeti ve örnekliliği sebebiyle sadece kendi şahsıyla ilgili olsa bile dinin helal kıldığı bir şeyi kendisine haram kılma gibi bir yetkisinin olmadığı ayette açıkça bildirilerek (Tahrîm 66/1) uyarılmış ve yanlısını düzeltmesi için yol gösterilmiştir.

3. *Mahremiyet Bilinci ve Sır Saklamanın Önemi:* Mahremiyet korunması ve saklanması gereken özel durumları ifade eder. Ailede huzur ve güveni tesis etmek adına, gerek eşler arasında gerekse aile içinde olan mahrem durumların korunması şarttır. Sırlar da mahrem hallerden biridir, emanettir ve saklanması için azami gayret göstermek icap eder. Hz. peygamberin eşine verdiği bir sırrı eşinin koruyamaması ve onu kendisine yakın hissettiği bir arkadaşıyla paylaşmış olması Allah tarafından vahiyle bildirilerek ikaz edilmiştir. Bu hadisenin Kur'an'da bizzat zikredilmiş olması durumun hassasiyetini en üst düzeyden açıklığa kavuşturmaktadır. Zira İslam'ın öngördüğü aile düzeninde eşler, birbirlerinin mahremiyetlerini ve sırlarını ifşa etmemekle ve korumakla sorumludurlar. Çünkü sır emanettir ve korunduğu sürece bireyler arasında güven ve huzur tesis edilmiş olur. Aksi takdirde telafi edilemeyecek sonuçların vuku bulması kaçınılmaz olacaktır.

3.1.14.3. Zeynep Binti Cahş

3.1.14.3.a. Kıssaya giriş

İslam anlayışına göre bütün insanlar değer açısından bir tarağın dişleri gibidir. Yaratılış özellikleri olarak kimse kimseden daha değerli değildir. Hz. Peygamber bu durumu şöyle ifade etmiştir: “Ey insanlar! Allah câhiliye gururunu ve atalarla övünme âdetini kaldırmıştır. İnsanlar iki gruptur: Birincisi iyi, takva sahibi ve Allah katında değerli olan kişi, diğeri ise günahkâr, isyankâr ve Allah katında değersiz kişidir. Bütün insanlar Âdem’in oğullarıdır. Ve Allah, Âdem’i topraktan yaratmıştır.” (Tirmizî, Tefsîru’l-Kur’an, 49).

İslam dini câhiliye döneminde öteden beri uygulana gelen birçok inanç, hurafe, örf ve âdeti ortadan kaldırmış, insanlar arasında eşitlik ve adaletin gerçekleşmesini sağlayacak kurallar koymuştur. Mesela insanlar arasında ayrımcılıklara yol açan sınıf farklılıkları ve evlatlığın her açıdan öz evlatla eş değer sayılması (Suruç, 1992, s.190) İslam’ın kaldırdığı örf ve adetlerdendir (Ahzab, 33/4). Kur’an’da, bütün insanların bir kadın ve bir erkekten yaratıldığı, tanışıp kaynaşmaları için kavim ve kabilelere ayrıldığı, bunların hiçbir şekilde üstünlük vesilesi olmadığı bildirilerek insanlar arasında birçok haksızlığa sebep olan sınıf farklılıklarına son verilmiştir. Üstünlüğün ırk, renk veya cinsiyet gibi özelliklerde olmadığı, asıl değerın Allah’a itaatsizlikten sakınmak ve güzel işler yapmakla kazanıldığı vurgulanmıştır (Hucurat, 49/13). Ayrıca evlatlığın öz evlat gibi kabul edilmesine son verilmiş (Ahzab 33/4); nesep, miras ve mahremiyet konularında öz evlattan ayrı tutulmuştur. Bu hükümlerden ilkinin pratiği Zeynep binti Cahş ile Zeyd b. Harise’nin evliliğinde, ikincisi ise Hz. Peygamber’in evlatlığının boşadığı hanımla, yani Zeynep binti Cahş ile ilahi emir gereği yaptığı evlilikte görülmektedir (Sarıçam, 2007, s. 290).

3.1.14.3.b. İlgili Ayetler

Bir zaman, Allah’ın kendisine lutufta bulunduğu, senin de lutufkâr davrandığın kişiye, "Eşinle evlilik bağını kuru, Allah’tan kork" demiştin. Bunu derken Allah’ın ileride açıklayacağı bir şeyi içinde saklıyordun, kendisinden çekinme hususunda Allah’ın önceliği bulunduğu halde sen halktan çekiniyordun. Zeyd onunla beraber olduktan sonra müminlere, evlâtlıklarının -kendileriyle beraber olup ayrıldıkları- eşleriyle evlenmeleri hususunda bir sıkıntı gelmesin diye seni o kadımla evlendirdik. Allah’ın emri elbet yerine getirilecektir (Ahzab 33/37).

3.1.14.3.c. *Kıssanın Sunumu*

Kıssada bahsedilen hanım Peygamberimizin halası Ümeyye binti Abdülmuttalib'in kızı Zeynep binti Cahş'tır (Sarıçam, 2007, s. 290). Zeynep ailesiyle birlikte Hz. Peygamberin İslam'a davetine icabet etmiş, Mekke'de ilk Müslümanların arasında yer almıştı. Müslümanların yaşadığı sıkıntılara onlar da maruz kalmış, hicret izni çıkınca diğer mü'minler gibi Mekke'deki yerlerini yurtlarını bırakıp Medine'ye hicret etmişlerdi.

Zeyd b. Harise Peygamberimize ilk eşi Hz. Hatice tarafından hediye edilen küçük bir köle idi. Hz. peygamber sevgi ve merhametiyle küçük Zeyd'i kölelikten azad ederek kendisine evlat edinmişti. Aynı zamanda Zeyd ilk Müslümanlardan biri olmuştu. Hz. Peygamberi hiçbir zaman yalnız bırakmamış, tebliğ mücadelesinde daima onun yanında yer almış ve zorluklara karşı birlikte göğüs germişlerdi.

Hicretten sonra Zeyd Peygamberimize gelerek Zeynep binti Cahş ile evlenmek istediğini söyleyip, ona kendisi için dünürlük yapmasını rica etti. Ancak Hz. Peygamber Zeyneb'in azatlı bir köleyi eş olarak kabul etmeyeceğini tahmin ettiğinden bu işe pek sıcak bakmadı. Çünkü İslam'dan önce Câhiliye adetlerine göre üst sınıfa mensup hür ve asil kişilerin, alt tabaka sayılan fakir ve kölelerle evlenmeleri pek kabul edilmezdi. Buna rağmen Zeyd isteğinde ısrarlı olunca Hz. Peygamber halasının evine gidip Zeynep'i evlatlığı Zeyd'e istediğini bildirdi. Ancak Zeynep ve ailesi bu talebi kendilerine uygun görmedikleri için geri çevirdiler.

İslamiyetin insanlar arası eşitlik anlayışı (Hucurat, 49/13) gereğince, buna aykırı olan câhiliye adetlerinin ve anlayışlarının tek tek ortadan kaldırılması gerekiyordu (Kutub, 1991, s. 332). Bilindiği üzere Hz. Peygamberin tebliğ metotlarından biri de dinin emrettiği hükümleri öncelikle kendi hayatında, bu mümkün değilse en yakınları üzerinde uygulayarak örnek olmasıydı. Zeynep'in bu evlilik teklifini geri çevirmesi Allah Resulünü üzmüştü. Bu hadise üzerine Allah özelde Zeynep ve ailesine, genelde ise tüm inananlara uyarı mahiyetinde olan Ahzab sûresi 36. ayeti indirdi. Ayette mealen şöyle buyrulmaktaydı: "Bir mümin erkek veya bir mümin kadının, Allah ve resulü bir emir ve hüküm verdiklerinde artık işlerinde bundan başkasını seçme hakları olamaz. Allah'ın ve resulünün emrine itaat etmeyenler doğru yoldan açıkça sapmışlardır." (Ahzab 33/36).

İlahî beyanla bizzat uyarılan Zeynep Allah ve Resulü'ne karşı gelmekten sakındığı için nefsinin arzularını ve hislerini bir tarafa bırakıp bu evliliğe razı oldu. Böylece, bu zeki ve inançlı hanım itaat ve teslimiyetiyle İslam'ın önemli bir hükmünün ilk odağı olmuştur. Azatlı bir köle olan Zeyd ile asil bir soydan gelen Zeynep'in evliliği, inananlar arasında sınıf farklılığını ortadan kaldırıp (Kutup, 1991, s. 332) eşitlik hükmünü pekiştiren bir hadise olarak dimağlarda yer almıştır. Onun bu olayda gösterdiği fedakârlık ve teslimiyet Müslüman kadınlara örnek olmuştur.

Bu sıra dışı evliliğin üzerinden henüz bir yıl geçmişti ki Hz. Peygamberin Zeyd'i uyarmak ve hazırlıklı olmasını temin etmek maksadıyla daha evlenmeden önce söz ettiği endişeler bir bir ortaya çıkıyordu. Eşlerin birbirlerine karşı kalpleri bir türlü ısınamamıştı. Zahirten bu evlilik gerçekleşmiş olsa da, madden her şey yolunda gidiyor gibi görünse de, Zeynep'in psikolojisi hiç rahat değildi. İçinde yetişmiş olduğu kültürün etkisini ruhunun ta derinliklerinde hissediyor, kocasına karşı asaletiyle üstünlük taşıyor, kendini öven sözleriyle, davranışlarıyla istemeden de olsa onu incitiyordu. Bu durumdan hem kendisi hem de kocası rahatsızdı.

Zeyd dayanamaz olunca birkaç kez Hz. Peygambere başvurmuş ve eşi Zeynep ile anlaşamadıklarından yakınmıştı (Kutup, 1991, s. 332). Peygamber ise eşini yanında tutmasını söylüyor, sabırlı olmasını ve Allah'tan korkmasını telkin ediyordu. Ancak bütün bu telkinlere rağmen durum düzelmiyor huzursuzluk artarak devam ediyordu. Zira ilahî karar mutlaka gerçekleşecek, câhilî toplumun çarpık anlayışları İslam'ın bu ilk müntesipleri üzerinden peyderpey düzeltilecekti.

Zeyd ve Zeynep'in evliliğiyle amaçlanan birinci hedefe kısmen de olsa ulaşılmış, Müslüman toplumun bireyleri arasında sınıf ayrımcılığının olmaması gerektiği, evlilik gibi hassas bir noktadan uygulamalı olarak gösterilmek istenmiştir.

Onları şimdi yeni bir imtihan bekliyordu. Zeyd'in Zeynep'i boşayacağı ve iddeti dolduktan sonra kendisine nikâhlanacağı Hz. Peygambere ilham yoluyla bildirilmişti. O insanların ileri geri konuşup günaha girmelerinden, incitici sözler söyleyip üzmelerinden endişe ettiği için bu sırrı saklıyordu (Kutup, 1991, s. 333). Evlatlığın öz evlat gibi muamele gördüğü bir dönemde (Sarıçam, 2007, s. 290) onun boşadığı bir kadınla evlenmek insanların kolay kolay sindirebileceği bir durum değildi. Bunu açıklamak Peygambere öyle ağır gelmişti ki, onun bu halini sevgili eşi Âişe şöyle nakletmiştir: "Eğer Allah Resulü kendisine gelen vahiyden bir şey gizleseydi, işte bu

evlilikle ilgili olan ayeti gizlerdi.” (Müslim, İman, 288). Nitekim Allah, Peygamberinin o günlerdeki duygu durumunu bizzat vahiyle bildirerek bu konuda insanlardan çekinmemesi gerektiğini vurgulamış, bu işin Allah tarafından karara bağlandığını ve asıl çekinilmesi gereken şeyin kendisine itaatsizlik olduğunu beyan etmiştir (Kutup, 1991, s. 332).

Nihayet Zeyd daha fazla dayanamayıp hanımını boşadı. Zeynep’in bekleme (iddet) süresi dolunca Allah evlatlık müessesesine dair câhilî anlayışları yıkarak yeni bir boyut kazandırmak için peygamberine zor bir görev yükledi. İslam’dan önce evlat edindiği azatlı kölesi Zeyd’in boşadığı hanım olan Zeynep’le evlenmesi emredildi (Ahzab 33/37).

Böylece Hz. Peygamber risalet görevlerinden oldukça ağır birini daha yüklenmiş ve evlatlığın boşadığı bir kadınla evlenmeyi asla hoş karşılamayan bir toplumla karşı karşıya gelmişti. Bu hadise tamamen zorluklar ve hikmetler silsilesiydi. Câhiliye kültürünün anlayışına göre halkın asillerinden sayılan bir kadın azatlı bir köle ile evleniyordu ki bu, o dönem için yeterince büyük bir olaydı. Ardından evlatlığın boşadığı bir kadını babalığı yerindeki zat nikâhına alıyordu. Üzerine bu durumlar bir de Kur’an ile emrediliyordu. Üstelik bu da yetmedi, nikâh Allah katında şahitsiz ve vekilsiz kıyılmıştı (Ahzab 33/37). Dünür olarak seçilen kişi de eski koca Zeyd b. Harise’ydi (Müslim, Nikâh, 87). Bu durum ashap için de taşınması kolay olmayan bir yüküydü. Bunlara rağmen, onlar bu zorlu imtihanları iman, itaat ve teslimiyetle başarmaya çalıştılar. Allah’ın kulları için belirlediği hayat ölçülerinin zihinlerde kabul görüp davranışlara dönüşmesi uğrunda öncü ve örnek nesil oldular.

Evvelinden beri Zeynep’in gönlünde yatan ama bir türlü dile getiremediği evlilik sonunda gerçekleşmiş ve bu nasipli hanım Peygamberin eşi ve mü’minlerin muhterem annelerinden biri olmuştur. Zeyneb binti Cahş’ın, Peygamberin diğer eşlerine karşı “Sizin evliliğiniz aileleriniz aracılığıyla oldu. Benim nikâhım ise gökte Allah tarafından kıyıldı.” diyerek övündüğü rivayet edilmektedir (Buhârî, Tevhîd, 22).

3.1.14.3.d. Kıssadan Yansıyan Duygu ve Düşünceler

1. *İman, İtaat ve Teslimiyet:* Hakiki iman itimadı, itimat ise itaat ve teslimiyeti gerektirir. Kıssada bahsedildiği üzere Zeynep, döneminin kültürel anlayışı ve duygularının etkisiyle azatlı bir köleyi kendisine denk görmediği için Zeyd adına yapılan evlilik teklifini ilk etapta reddetmişti. Ancak, onun bu süreçte nazil olan ilgili

ayetin ihtarıyla birlikte Allah ve Resulü'nün emrine tabi olup Zeyd ile evlenmeyi kabul etmesi iman, itaat ve teslimiyetini gösteren bir hadisedir.

2. *Üstünlük ve Asalet Duygusu:* Üstünlüğün soyda ve zenginlikte arandığı, insanlar arasında sınıf farklılıklarının hüküm sürdüğü bir toplumda yetişen bireylerin bundan etkilenmemesi pek mümkün değildir. Bu tür anlayışlarda, zengin ve asil sayılan üst sınıf bireyler, kölelere ve fakirlere karşı üstünlük taslayarak kibirlenirler, onları insan yerine koymazlar. Onlarla evlenmeyi, aynı sofraya oturup yemek yemeyi asla kendilerine yakıştırmazlar. Oysa gerçek üstünlük ne soyda ne zenginlikte ne de dış güzelliktedir. İslam anlayışına göre insanlar bir tarağın dişleri gibi eşittir. Asıl üstünlük takvada yani sorumluluk bilinciyle yaşamaktadır (Hucurat 49/13).

İslam'ı kabul eden bireylerin bu tür yanlış tutumları dinin getirdiği ölçülerle terbiye edilmeye çalışılmış ancak etkisinden kurtulmak kolay olmamıştır. Zeynep binti Cahş, Allah ve Resulü'ne karşı gelmemek için bütün benliğini saran duygularının sesini kısmış, kendisinden istenen evliliği yapmıştı. Ancak her ne kadar duygularını bastırmaya çalıştıysa da yıllarca içinde kaldığı yanlış anlayışların etkisinden kurtulmak hiç kolay olmadı. Evliliği süresince istemeyerek de olsa, zaman zaman asaletiyle ve üstünlüğüyle övünerek kocasını incitecek davranışlarda bulunuyordu. Onun bu tür incitici tutumları Zeyd ile yaptığı evliliğin bitmesine sebep olmuştur.

3. *Evliliğin Sonlandırılması:* Eşler mutlu bir yuva kurmak ve bir ömür boyu birlikte yaşamak için evlenirler. Ancak bazı evliliklerde çok ciddi huzursuzluklar yaşanabilir. Böyle durumlarda eşler ailevî problemlerini tek başlarına çözemiyorlarsa, bilirkşi mahiyetindeki aile büyüklerden bu konuda yardım talep etmelidirler (Nisa 4/35). Her türlü girişime rağmen evlilik yürümez hale gelmişse, bu durumda son çözüm adilce boşanmaktır.

Eşinin incitici kaprisleri yüzünden aile hayatında ciddi huzursuzluklar yaşayan Zeyd, sorunları başka türlü çözemeyince boşanma yoluna başvurmuştur. Hz. Peygambere müracaat edip Zeynep'ten boşanmak istediğini söylediğinde, aile kurumunu devam ettirmenin önemine binaen ona eşini iyi tutmasını, sabretmesini ve bu konuda Allah'tan sakınması gerektiğini tavsiye etmiştir. Zeyd, eşinin kaprislerine karşı her ne kadar anlayışlı ve sabırlı davranmaya çalıştıysa da durumda düzelme olmayınca, kısa bir süre sonra her iki tarafın rızasıyla boşanma gerçekleşmiş, bu evliliğe son verilmiştir.

4. *Tevekkül ve Teslimiyetin Ödülü*: Zeynep binti Cahş İlahî takdire muhatap olarak seçilen bir kadındır. Allah ve Rasûlü tarafından hakkında verilen kararlara teslimiyet göstererek Müslüman toplumun huzurunu bozan bazı câhilî adetlerin ortadan kaldırılmasına vesile olmuştur. Adeta iman ve itaatinin ödülünü alırcasına Peygambere eş ve mü'minlere anne olma konumuna yükselmiştir. Çünkü kendisine teslim olup dinine yardımcı olmak için gayret eden kullarına yardım etmesi Allah'ın bir vaadidir (Muhammed 47/7).

3.1.15. Mücadele Eden Kadın

3.1.15.a. Kıssaya Giriş

İslam öncesi Arap geleneğinde genellikle kadına değer verilmez, insan yerine konulmazdı. Mülk edinme, miras, eğitim, eşini seçme gibi hakların çoğundan mahrum bırakılırdı. Kız çocukları ailenin yüz karası olarak görüldüğü için henüz küçük yaşlarda, baba ondan kurtulmanın yollarını arar, hatta diri diri toprağa gömdükleri bile olurdu (Nahl 16/58-59). Evlenip yuva kurabilen kadınlar ise kocaları tarafından birçok haksızlığa maruz bırakılırdı. Bu haksızlıklardan biri de kadını cezalandırmak için farklı yöntemlerle boşayıp yeniden evlenmesine mani olunmasıydı. İslam'ın tebliğiyle birlikte uygulanan haksızlıklar peyderpey ortadan kaldırılmaya başlandı. Ailede ve toplumda mağdur edilen, haklarından mahrum bırakılan, hayatın birçok safhasında dışlanan ve zulme uğrayan kadın, bir insan olarak hak ettiği konuma getirildi. Böylece Allah insanlara göndermiş olduğu adil bir hayat nizamı olan İslam ile mazlum durumundaki kadınların haklarını da koruma altına aldı. Kur'an-ı Kerim'de bahsi geçen "Mücadele Eden Kadın Kıssası" bu durumun bariz bir örneğidir.

3.1.15.b. İlgili ayetler

Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a yakın olan kadının sözünü Allah işitmiştir. Allah sizin karşılıklı konuşmanızı işitiyordu. Çünkü Allah her şeyi işitmekte ve görmektedir (Mücadele 58/1).

3.1.15.c. Kıssanın Sunumu

Bu ayetlerin inmesine sebep olan olay İslam'ın Medine Dönemi'nde yaşanmıştır. İbn Kesir'in tefsirinde yer verdiği rivayetlerden o dönemde "zihar" diye bilinen bir boşama âdetinin olduğu anlaşılmaktadır. Bu anlayışa göre erkek karısını cezalandırmak amacıyla boşamak istediği zaman "Sen bana bundan sonra anamın sırtı gibisin" derse kadın ondan boş sayılırdı. Bu şekilde boşanan kadın ne kocasına geri

dönebilir ne de başka bir evlilik yapabilirdi. Bu câhilî anlayış kadını mahkûm edip çaresiz bırakan haksız bir uygulamaydı (1990, s. 7768-7775).

Ensardan Havle binti Sa'lebe'in rivayetinden elde edilen bilgilere göre, aralarında geçen bir hadiseden dolayı yaşlı kocası öfkesine kapılarak "Artık sen bana anamın sırtı gibisin." deyip zihar yapmıştı. Öfkesi geçince de yaptığına pişman olmuş ve zihardan vazgeçmek istemişti. Ancak hayatını İslam'ın prensipleriyle şekillendirmeye çalışan Havle buna razı olmadı ve kocasıyla yaşadığı sıkıntıya çözüm getirmesi için Peygamber'e başvurdu. Peygamber ise, Allah'ın bu konuda henüz hüküm indirmediğini, kendisinin de buna karar verme yetkisinin olmadığını söyleyip yaşlı kocasına iyi davranmasını tavsiye etti. Toplumun bu haksız uygulamasına boyun eğmek istemeyen Havle derdini bu kez en yüce makama götürdü. Rabbine niyaz eyleyip sessizce yardım istedi. Havle Peygamberin huzurundan henüz ayrılmamıştı ki Allah, kulununun haksızlığa karşı verdiği mücadeleyi işittiğini bildiren ve onun nezdinde Müslüman kadınların bu tür ailevi sorunlarına genel bir çözüm getiren hükmünü indirdi (Mücadele 58/1-4). Bu konuda vermiş olduğu mücadelenin Allah tarafından takdir edilip desteklenmesi ve kıyamete kadar aynı tür sorunları yaşayan kadınları ilgilendiren ayetlerin inmesine sebep olması Havle için ömrünün sonuna kadar önemli bir övünç kaynağı olmuş ve bu olayın rivayeti bizzat kendisinden aktarılmıştır (Ebû Dâvud, Talak, 17).

3.1.15.d. Kıssadan Yansıyan Duygu ve Düşünceler

1. Mücadele Ruhuyla Hak ve Adalet Arayışı: İhtiva ettiği ilkelerle kadın erkek her bireyin hukukunu koruma altına alan ve adaleti temel prensip edinen İslam'a göre haksızlık yapan kim olursa olsun yetkili merciler tarafından uyarılır ve gereği ne ise yapılır. Yaşamını İslam'ın ölçüleriyle şekillendirmeye çalışan Havle kocası tarafından haksız bir muamele görmüş ve derhal Hz. Peygamber'in huzuruna çıkarak yaşadığı probleme çözüm getirmesi için müracaatta bulunmuştur. Zikredilen konuyla ilgili henüz dini bir hüküm bulunmadığından Hz. Peygamber ona, kocasına iyi davranmasını ve sabretmesini önermiştir. Ancak Havle haklı mücadelesine devam etmiş, yaşanan haksız uygulamaya dur demek adına en üst mercie, varlığın sahibine yönelip arzuhal ederek için için yalvarmış ve yardımını talep etmiştir. Onun bu haklı mücadelesi Allah tarafından takdire şayan görülmüş ve hakkında evrensel bir hüküm inmiştir. Havle o günkü mücadelecî tavrıyla horlanmış, zorlanmış ve haksızca bir kenara itilip terk edilmiş kadınların ortak sesi olmuştur.

3. *Umut ve Dua*: Dua etme isteği insanın fitratından gelen bir ihtiyaçtır ve umudu besleyen temel dinamiklerdendir. Allah’a inanan bir insan “Derdimden büyük rabbim var.” diyerek Allah’ın yardımından ümidini kesmez ve yaşam sevincini kaybetmez. Havle de öyle yapmış, problemini Allah’a arz ederek umudunu hep canlı tutmuştur.

4. *Onur Duygusu*: Her insan onurlu ve şerefli yaratılmıştır ve onu şerefli kılan din, can, mal, akıl ve ırz gibi temel vasıfları dinin getirdiği prensiplerle koruma altına alınmıştır. Ne kadar güç ve otorite sahibi olursa olsun, hiçbir insan bu hakları ihlal etme yetkisine sahip değildir. Kocasının, adaletsiz bir şekilde ve haksız yere kendisini boşamasına razı olmayarak hakkını yetkili merciler kanalıyla arayan Havle’nin bu tavrı onur ve şerefini koruma duygusunun bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte evrensel bir hükmün indirilmesine vesile olan Havle, Allah tarafından onurlandırılmış “Mücadele Eden Kadın” vasfı ile Kur’an’da bahsi geçen sureye isim olmuştur.

5. *İnanç Duygusu*: Temeli sağlam bir inanç, duyguları, düşünceleri ve davranışları olumlu yöne kanalize eder. İnsan hayatın anlamını inandığı değerlerde bulur. “Havle” örneğinde olduğu gibi, inandığı değerlere güvenen insan ezilmekten, horlanmaktan, haksızlıklardan kurtulmanın bir yolu olduğunu bilir ve bulana kadar mücadele eder. Kıssada bahsi geçtiği üzere kocası onu haksız yere boşamış sonra da öfkesi geçince ondan kadınlık görevi beklemişti. Ancak bunu aile hukukuna ve onuruna yakıştıramayan Havle, eşinin haddini ve hakkını bilmesi için inandığı değerlerden taviz vermeyerek kendisine yardım edebilecek yetkili mercilere başvurup hakkını aramıştır.

6. *Sorumluluk Duygusu*: Toplumsal bir varlık olan her insanın Allah’a, insanlara, ailesine ve kendine karşı birtakım görev ve sorumlulukları vardır. Sorumluluk sonradan kazanılan duygulardandır. Bütün duygularda olduğu gibi mizaç, aile, çevre ve inandığı din, bireyin sorumluluk duygusunun gelişimini etkilemektedir. Ailenin bir bireyi olmak, sorumlu davranmayı gerektirirken, üstlenilen görevleri ciddiyetle yerine getirmek de aile kalmanın güvencesi olur. Görevlerin ihmaline ise tamiri mümkün olmayan sonuçları doğurabilir. Kocasından sorumsuzca sarf edilen bir sözden dolayı dağılma tehlikesi yaşayan yuvasını ve çocuklarını korumak adına mücadele veren Havle’nin bu çabası taşıdığı sorumluluk duygusunun bir göstergesidir.

7. *Sabır ve Tevekkül*: Bu iki duygu hayatın zorluklarına karşı insana güç vermesi için lütfedilmiş en büyük dinamiklerdendir. Yaşamın getirdiği birtakım problemlerin çözümünde Kur'an-ı Kerim'de yol gösterilirken ilk olarak sabır ve namaz ile Allah'tan yardım istenmesi (Bakara 2/153) tavsiye edilmektedir. Aile hayatında kocasından büyük bir darbe yiyen Havle, evliliğini kurtarmak ve yaşadığı haksızlığı gidermek için Peygambere başvurup derdini defalarca dile getirmiş, orda çözüm bulamayınca vazgeçmemiş, direnmiş, sonra da Rabbine iltica edip çözüm buluncaya kadar sabır ve tevekkülle beklemiştir. Kullarına şah damarından daha yakın olduğunu bildiren (Kaf 50/16) Allah, onun bu haklı mücadelesini işitmiş ve sorunlarına çözüm olacak hükümler indirmiştir (Mücadele 58/1-4).

8. *Vefa ve Değer Görme Beklentisi*: Kocasına yıllarını verdiğini, onun çocuklarını büyüttüğünü, gençliğini onun için tükettiğini, şimdi ise artık yaşlandığını ve kendisine değer verilmeyip bir çırpıda gözden çıkarıldığını düşünen Havle, vefa ve değer görme beklentisiyle halini Peygambere arz etmiştir.

3.1.16. Ebû Leheb'in Eşi

3.1.16.a. Kıssaya Giriş

Kur'an-ı Kerim'de bildirildiğine göre peygamberlerin hemen hepsi kavmi tarafından düşmanlık ve alayla karşılaşmıştır (Zâriyat 51/52). Zira son peygamber Hz. Muhammed (sav) de kendinden önceki peygamberler gibi kavmi tarafından düşmanca tavır ve tutumlarla karşılaşmıştı. Kureyş kabilesi içinde ileri gelenlerin birçoğu Peygamberi etkisiz bırakarak İslam dininin yayılmasına engel olmak için ellerinden gelen her türlü haksızlık ve zulmü yapmışlardı. Peygambere ve ona inanan ilk Müslümanlara alay, hakaret, baskı ve işkence uygulayarak İslam'dan vazgeçirmeye çalışmışlardı.

Bu bölümde, Peygamberin öz amcası olduğu halde bütün benliğini kuşatmış olan kibir ve inadından dolayı hak dini kabul etmeyen ve karşı çıkan Ebû Leheb ve ona düşmanca tutumlarında destek olan eşinin kıssasından bahsedilecektir.

3.1.16.b. İlgili Ayetler

Ebû Leheb'in elleri kurusun! Kurudu zaten. Ona ne malı fayda verdi ne de kazandığı başka şeyler. O, alev alev yanan ateşe atılacak! Dedikodu yapıp söz taşıyan karısı da. Boynunda da ipten bükülmüş bir halat bulunacak (Tebbet 111/1-5).

3.1.16.c. *Kıssanın Sunumu*

Ebû Leheb Kureyş kabilesinin eşrafındandır. Hz. Muhammed'in öz amcası olduğu halde Peygamber olduktan sonra onun karşısında yer almıştır. Asıl adı Abduluzza b. Abdulmuttalib b. Haşimdir. Yanakları alev gibi kırmızı olduğundan dolayı *alev babası* anlamına gelen *Ebû Leheb* lakabıyla anılmıştır (Canan, 1988, s. 150). İslam'a ve Peygambere karşı çıkan Mekke müşrikleri içinde, Kur'an'da ismen kınanarak zikredilen tek kişidir. Ebû Leheb'in eşi de düşmanca tavırlarında kocasından geri kalmadığı için Kur'an'da zemmedilen inkârcı kadınlardan biri olmuştur (Kutup, 1991, s. 599).

Ebû Leheb, Peygambere ve ona tabi olanlara her fırsatta engeller çıkarıp eziyet ederdi. Peygamberi adım adım takip eder, onun tebliğ için görüşüp konuştuğu kişilerden ayrıldıktan sonra arkasından hemen kendisi devreye girerdi. Yeğenin ne dediğini bilmediğini, onun deli ve sihirbaz olduğunu, ona inanmamaları gerektiğini söyleyerek tebliğ faaliyetlerine engel olurdu (Canan, 1988, s. 150). Eşi Ümmü Cemil de peygambere düşmanlıkta aşırı gider, küfründe, inadında, kin ve hasedinde kocasına yardımcı olurdu. Boynuna astığı bir iple dikenli, pıtraklı otları ve çalılıarı toplayıp Peygamberin evinin önüne ve geçeceği yollara döşeyerek ona eziyet eder, her fırsatta düşmanca tutumlar sergilerdi. Hatta etrafındaki herkes tarafından bilinen ve annesinden yadigâr kalan çok sevdiği gerdanlığını bile Peygambere düşmanlık yolunda harcamaya yemin etmişti (İbn Kesir, 1990, s. 8735).

İslam'ın ilk yıllarında “Yakın akrabamı da uyar!” (Şuara 26/214) ayeti nazil olunca, Hz. Peygamber akrabalarını davet ederek bir ziyafet vermiş ve kendisinin Allah tarafından peygamber olarak görevlendirildiğini onlara bildirmişti. Yine “Sen, sana buyrulana açıkça duyur, müşriklere aldırış etme!” (Hicr 15/94) emri gelince, bir sabah Safa tepesine çıkarak Mekke halkını oraya çağırarak, İslam'ı ve peygamberliğini kavmine tebliğ etmişti. Peygamberin öz amcası olduğu halde akrabalık bağlarını hiçe sayan Ebû Leheb “Kahrolasınca! Bizi buraya bu saçmalıklarını söylemek için mi topladın?” diyerek şiddetli bir tepki vermiş, insanları ondan uzaklaştırmaya çalışmıştı. Bu olay üzerine ilgili ayetleri ihtiva eden Tebbet Suresi nazil oldu (Buhârî, Menakıb, 13). Böylece Ebû Leheb ve eşi peygambere düşmanlıkta aşırı gittikleri için daha hayatta iken Allah tarafından şiddetle kınanmışlar ve ebedi azapla uyarılmışlardı.

Ebû Leheb ve eşi Allah tarafından ismen zikredilerek kınanmalarına rağmen sonraki dönemlerde İslam'a ve Peygambere karşı düşmanlıklarını daha da ileri götürerek müşriklerin başında yer almışlar ve bu hal üzere ölüp gitmişlerdir (Kapar, 1994, s. 178-179).

3.1.16.d. Kıssadan Yansıyan Duygu ve Düşünceler

1. İnkâr ve İnatçılık: İnatçılık insan ruhunu ve davranışlarını olumsuz etkileyen duygulardan biridir. İnatçı kişiler doğru olduğunu bilseler bile kendi fikirleri dışındaki düşünceleri kolay kolay kabul etmezler. Benmerkezci ve çıkarıcı bir tavır sergileyen inatçı tiplerin en belirgin özellikleri inkâra çok yatkın olmalarıdır. Bu kişiler kendi doğrularını ve prensiplerini öylesine benimsemişler ve sahiplenmişlerdir ki, hakikate davet edilmek ve inananların yolunu izlemek onlara çok ağır gelir. Kur'an'da bu kişilerin psikolojik durumu mealen şöyle bildirilir: “Mûcizeleri açık ve kesin olarak görüp idrak ettikleri halde zulüm ve kibirlerinden ötürü onları inkâr ettiler. Bozguncuların sonunun nice olduğuna bir bak!” (Neml 27/14). Davet edildikleri doğrulara ve erdemli davranışlara sarılmak yerine geçmişten getirdikleri alışkanlıkları inatla sürdüren kişiler sadece etrafındakilere zarar vermekle kalmazlar, en büyük ziyânı bizzat kendi hayatlarında görürler. Şuur kapanıklığı ve doğruları görememe, vicdanın körelmesi ve iyiye yönelememe, kavrayış gücünün azalması ve iyi ilişkiler kuramama inatçı kişilerin uğrayacağı kayıplardan bazılarıdır. Kur'anın bildirdiğine göre bu tip insanlar en büyük kaybı âhiret hayatında yaşayacaklardır. “Ona, ‘Allah’tan kork!’ dense gururu kendisini günaha sürükler. Ona cehennem yeter! Orası ne kötü bir yataktır!” (Bakara 2/206).

İnatçı kişiliği yüzünden Ebû Leheb ve karısı yanı başlarında duran Peygamberi ve onun tebliğ ettiği ilahî gerçekleri anlayamadan kendi câhilî inançlarında boğulup gittiler.

2. Kibir, Hased, Kin ve Düşmanlık: Kibir kendini beğenme, diğerlerinden üstün görme, aşırı ve yersiz gurura kapılma gibi olumsuz özellikleri bir araya toplayan zararlı bir duygudur. Kibirli insanlar menfaat peşinde olurlar ve bütün ilişkilerini menfaatleri üzerine kurarlar. Onlara göre çıkarlarına uyan her şey iyi, uymayanlar ise kötüdür. Başkalarının kendilerinden daha zengin, daha başarılı, daha mutlu olmalarını çekemezler. Kibirlerinden dolayı onlara karşı haset ve kin duymaya başlarlar. Her fırsatta düşmanca tutum sergilerler. Nerdeyse, kibir bütün kötü duygulara kaynaklık

eder. Kibirten kaynaklanan kıskançlık duygusuyla kardeş kardeşe, amca yeğene kin besler ve birbirinin canına kastedecek kadar düşman olur. Kibirli insan zahirde üstünmüş gibi görünse bile Kur'an'ın ifadesiyle "esfel-i sâfilîn" (Tin 95/5), yani aşağıların en aşağısıdır. Çünkü kibirli insanın tutumları gerek bireysel gerekse sosyal ortamlarda tasvip edilmez. Bu duygu hem sahibinin hem de muhatabının aleyhine işlev görür. İnsanları birbirine bağlayan sevgi, saygı ve güven gibi olumlu duyguları yakar, yok eder. Güvenli yaşam için elzem olan barış ve huzur ortamını talan eder.

Velhasıl Kur'an'ın özel olarak ismen zemmettiği Ebû Leheb ve eşi kibirten kaynaklı inkâr, haset, kin ve düşmanlık gibi olumsuz duyguların kurbanı olmaktan kurtulamadılar. Yıllarca aralarında bulunmuş ve bizzat kendileri tarafından insanların en güvenilirini seçilmiş olan, bütün erdem ve güzelliklerin numunesi bir zatın peygamberliğini kabul etmeye yanaşmadılar. Arapların sosyal ilişkilerde önde tuttukları asabiyet duyguları bile Ebû Leheb ve eşinin kibirlerini bertaraf edemedi. Asabiyet duygusuyla doğumuna sevindiği yeğenin Allah tarafından peygamber olarak seçilmesini bir türlü kabullenemedi.

3.1.17. Diri Diri Toprağa Gömülen Kızlar

3.1.17.a. Kıssaya Giriş

İnsanlıkta birbirine eş olarak yaratılan kadın ve erkek tarih boyunca çeşitli sebeplerle birbirinden farklı algılanmış, bazı toplumlarda ön plana çıkarılan kadınlar, birçok devirde insan yerine bile konulmamış, yüz karası, baş belası, kaşık düşmanı olarak görülmüştür. Câhiliye dönemi diye adlandırılan İslam öncesi Arap toplumunda da en fazla zulme ve haksızlığa uğrayan kesimlerden biri, kadınlar ve kız çocukları olmuştur. Geçim korkusu ve namus kaygısı gibi nedenlerle kız çocukları istenmez, bir kısım ailelerde babalar kız olarak doğan çocuklarından kurtulmak için onları diri diri toprağa gömerlerdi. İslam dini getirdiği adil prensipleriyle huzurlu bir toplum inşa ederken, cahilî anlayışların yanlış adet ve uygulamalarını bir bir ortadan kaldıracak, kadını olması gereken yere koyup her türlü baskı, zulüm ve haksızlıktan kurtaracak bir yol izlemiştir (Kutub, 1991, s. 384-385).

Kur'an-ı Kerim câhiliye döneminde kız çocuklarının babaları tarafından diri diri toprağa gömülerek öldürülmelerini ve toplumsal baskının babalara yaşattığı sancılı duyguları ilgili ayetlerde çarpıcı ifadelerle zikretmektedir.

3.1.17.b. İlgili Ayetler

1. Onlardan birine bir kız müjdelendiğinde, öfkelenerek yüzü mosmor kesilir. Verilen müjdenin (kendisine göre) kötülüğünden dolayı halktan gizlenir. Böyle bir alçaltıcı duruma rağmen onu yanında mı tutsun yoksa toprağa mı gömsün! Görün işte, ne kötü yargıda bulunuyorlar! (Nahl 16/58-59).
2. Diri diri gömülen kıza hangi suçundan dolayı öldürüldüğü sorulduğunda (Tekvir 81/8-9).
3. Fakirlik korkusuyla çocuklarınızın canına kıymayın! Biz onların da sizin de rızıkınızı veririz. Onları öldürmek gerçekten büyük bir günahdır (İsrâ 17/31).

3.1.17.c. Kıssanın Sunumu

Câhiliye Arapları geçim korkusu ve namus anlayışlarındaki çarpıklıklar yüzünden kız çocuğuna sahip olmak istemezlerdi. Erkek çocukları askerî ve ekonomik güç sağlayacağı için onların doğumuna aşırı derecede sevinirler çokluğuyla övünürlerdi. Fakat kız çocukları kaşık düşmanı olarak telakki edildiği için fazlalık olarak görülürdü. Bundan daha da önemlisi ardı arkası kesilmeyen kabile savaşlarında esir edilen kızların ve kadınların cariye olarak tutulmaları ve alınıp satılmaları Araplar için son derece onur kırıcı ve yüz karası sayıldığından kız çocuğuna sahip olmak toplumda bir utanç vesilesi olarak algılanıyordu. Aslında sevinmek gerektiği için “müjde” kelimesiyle ifade edilen doğum haberi alan baba insanların kınamasından ve ayıplamasından korktuğu için üzüntüye boğuluyor, utancından insan içine çıkamıyordu. Kur’an bu son derece acımasız telakkinin ve câhilî törenin baskısı altında kalan ama fitratındaki babalık duygusunun etkisinden kurtulamayan Câhiliye Araplarının bunalımlı duygusal durumunu kısa fakat çarpıcı ve etkileyici bir ifadeyle dile getirmektedir. “Böyle bir alçaltıcı duruma rağmen onu yanında mı tutsun yoksa toprağa mı gömsün!” (Nahl 16/59). Eğer yanında bırakacak olursa onu aşağılar, insan yerine koymaz, ona itina göstermez ve mirastan pay vermezdi. Eğer toprağa gömecekse diri diri gömecektir ki, bu da onların yüz karası bir cinayet ve vicdanların kabul etmeyeceği bir suçtu. Ayet onları böyle korkunç bir ikileme karşı karşıya bırakan zihniyeti “Görün işte, ne kötü yargıda bulunuyorlar!” (Nahl 16/59) diyerek vicdanlarına mahkûm etmektedir (Karaman ve ark., 2007, s. 410).

3.1.17.d. Kıssadan Yansıyan Duygu ve Düşünceler

1. *Fakirlik Korkusu:* İnsanoğlu hayatını devam ettirebilmek için yeme, içme ve barınma gibi birçok şeye ihtiyaç duyar. İhtiyaçlarını karşılayabilmek için çalışıp çabalar. Aynı zamanda kendisiyle beraber aile bireylerinin geçimini de sağlaması gerekir. Dolayısıyla her insan rızık ve geçim darlığı endişesi yaşar. Hemen hemen her devirde, her toplumda yaşanması muhtemel bu korkular insanları bir takım önlemler almaya

sevk etmiştir. Günümüzde de çocuk yetiştirmenin ve yaşam şartlarının zorluğu gibi bazı nedenlerle, aile ve nüfus planlaması ya da doğum kontrolü adı altında kürtaj, düşük vs. gibi masum görünen tanımlamalarla cinayet suçları işlenmektedir. Hatta bu suçu çocuğun ebeveyni çoğu zaman gönül rızasıyla işlerken kendi çocuğunu katlettiğinin farkında bile değildir.

Kapitalist ve çıkarıcı bir hayat anlayışına sahip olan Câhiliye Arapları kız çocuklarını ev ekonomisine zarar veren birer fazlalık ve kaşık düşmanı olarak gördükleri için çocuklarının kız doğmasını istemezlerdi. Doğan çocuk kız ise, bazı babalar onlardan kurtulmak için diri diri kuma gömerlerdi (Sarıçam, 2007, s. 42).

Bu tip vakalar korku ve endişe gibi duyguların doğru bilgilerle desteklenerek kontrol altında tutulmadığı takdirde insan hayatında ne gibi yıkıcı etkiler doğuracağına bir kanıttır. Kur'an özelde Câhiliye Araplarını genelde ise tüm insanlığı fakirlik korkusu sebebiyle işledikleri bu suçtan dolayı uyarmış, bu fiili şiddetle kınayarak yasaklamıştır (İsrâ 17/31).

2. *Utanç ve Ar Duygusu*: Toplumun zayıf kesiminin çoğunluğunu oluşturan kadınlar ve çocuklar genellikle istismar konusu olmuştur. Gerek geleneksel anlayışların getirdiği haksızlıklar gerekse savaşların doğurduğu olumsuz sonuçlardan en çok etkilenenler kadınlar ve çocuklardır. Câhiliye toplumunda da aşağılanan, istismar edilen, can, mal ve ırz emniyeti sağlanamayan yine kadınlar olmuştur. Bu ve benzeri sebeplerle kız çocukları, babaları için utanç vesilesi sayıldığından istenmezdi. Kız çocuğu müjdesini alan babanın yüzü kızarır utancından toplum içine çıkamazdı. Toplum baskısından bunalan bazı babalar da kızlarını diri diri toprağa gömecek kadar vicdansızlaşmışlardı.

Câhilî toplumun bu acımasız anlayışı, İslamiyet'le birlikte ortadan kaldırılmış, kız çocuklarına yönelik bu uygulama zikredilen ayetlerde şiddetle kınanmış ve yasaklanmıştır. Allah, kadının hak ve hukukunu koruma altına almış, onu her türlü aşağılamadan ve haksızlıktan korumuştur. Böylece kadın da bir insan olarak bulunması gereken konuma getirilmiştir.

3.2. KISSALARDAN YANSIYAN DUYGU VE DÜŞÜNCELER

3.2.1. Edeb, İffet, Hayâ

(Havva, Meryem, Medyenli Salih Kulun Kızları, Âişe)

Hayâ duygusu, kınanma ve ayıplanma endişesiyle kurallara aykırı davranmaktan kaçınmayı sağlar. Sözlük anlamı “utanma, çekinme, vazgeçiş, tövbe vs.” olan *hayâ* ıstılahî manada Ragıp el-İsfahanî tarafından “nefsin çirkin davranışlarından rahatsız olup onları terk etmesi” (1991, s. 270) şeklinde tanımlanmıştır. Kötü bir işin yapılmasından ya da iyi bir işin terk edilmesinden dolayı ortaya çıkan hayâ duygusu kişinin mahcup olmasına ve yüzünün kızarmasına neden olur. Arapça kökenli olan *ar* kelimesi de Türkçede hayâ ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır (Çağrı, 1997, s. 554). Halk arasında ar, edep, namus, iffet diye bilinen kavramlar hep hayâ ile ilgilidir. Duyarsızlık, sorumsuzluk, yüzsüzlük, arsızlık ve edepsizlik gibi kelimeler utanma duygusundan yoksunluğu ifade etmek için kullanılır. Ar duygusu beynin sosyal becerileri kapsayan alanına yerleştirilmiş bir duygudur (Tarhan, 2016, s. 168).

Kaynaklarda kişinin Allah’tan utanması, insanlardan utanması ve kendi şahsından utanması olarak hayânın üç çeşidinden bahsedilir (Mâverdî, 1990, s. 392-393). “Allah’tan hakkıyla hayâ ediniz” (Tirmîzî, Kıyâmet, 24) hadisinin işaret ettiğine göre, insanın aklını, bedenini ve duyu organlarını günahlardan koruması Allah’a karşı hayâsından kaynaklanır. Hz. Peygamber utanma duygusunu kaybeden insanın her türlü fenalığa açık olduğunu ifade eder (Buhârî, Edeb, 78). Mâverdî’nin yorumuna göre, hayâ duygusu zayıflamış utanma hissi kalmamış bir insanı haramlardan uzaklaştıracak, kötülüklerden alıkoyacak başka bir engel de kalmaz. Dilediğini açıkça yapması yasal olarak engellense bile gizliden gizliye yapacağını yapar (Mâverdî, 1990, s. 392-393). Şu halde Allah’tan ve insanlardan hayâ edip utanan insan kendini fenalıklarından koruyabilirken utanma hissini kaybetmiş biri her an kötülüklerle bulaşma tehlikesiyle karşı karşıyadır denilebilir.

Rezîletlerden koruyup fazîletli davranışlara sevk eden hayâ duygusu her insana doğuştan bir yeti olarak verilmiştir. Bu potansiyel eğitimle gelişerek ya işlevsel hale gelir ya da yanlış tutumlarla zayıflayarak kaybolup gider.

Hayâ duygusunu psikolojik ve ahlâkî açıdan yorumlayan Gazzâlî'ye göre, çocukta temyiz kabiliyetinin ilk alametlerinden biri hayâ duygusunun belirmeye başlamasıdır. Çocuğun kendi muhakemesiyle bazı şeyleri çirkin görmesi ve onları yapmaktan mahcubiyet duyarak çekinmesi akıl ışığının parlamaya başladığının ilk göstergesidir (İhya, III, 72). Çağrıcı bu düşünceye yaptığı yorumda, Gazzâlî'nin hayâ ve akıl arasında bir ilişki kurduğunu, hayâyı sadece bir duygu değil, aynı zamanda bir düşünce ve muhakeme ürünü olarak değerlendirdiğini, ve bu noktada çocuğun eğitimiyle ilgilenmenin önemine de vurgu yaptığını ifade etmektedir (Çağrıcı, 1997, s. 555).

Olgun insan iç ve dış dünyasında, nerede ve ne zaman olursa olsun davranışlarını kontrol edebilen insandır. Akıl, inanç ve doğru bilgi ile beslenen hayâ duygusu insanın onurlu ve saygın davranışlar sergilemesini sağlar. Hayâ duygusu güzel ahlakın, edepli davranışların ve temiz bir hayatın bekçisi gibidir. Nefsin sınırsız arzularını frenler, kalbi bozuk insanların istismarlarına karşı kale vazifesi görür. Utanma hissini kaybolmasıyla ilişkilerdeki ölçüyü tutturmak zorlaşır.

Kur'an-ı Kerim'de hayâ duygusunun insan hayatındaki ehemmiyetine dair örnekler vardır. İnsanlığın atası Âdem ve eşinin cennette yaşarken kendilerine ilk olarak fark ettirilen duygunun hayâ olması konunun ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Onca nimetin içinde özgürce yaşarken, şeytanın vesveselerine aldanarak Allah'ın yasakladığı ağacın meyvesinden yer yemez üzerlerindeki cennet elbiseleri açılıvermişti. Mahrem yerleri ortaya çıkınca utandıklarından buldukları ağaç yapraklarıyla örtünmeye çalışmaları, yaptıkları hatanın farkına varır varmaz büyük bir mahcubiyet ve pişmanlıkla Allah'a yalvarıp af dilemeleri insan fitratına yerleştirilmiş olan hayâ duygusunun göstergelerindedir. Bu kıssa ile hayâ duygusunun insan hayatındaki önleyici ve onarıcı yönlerine vurgu yapılmıştır.

Edep hayâ duygusunun davranışlarda görünür hale gelmesidir. Kişinin nerde, ne zaman ve nasıl davranması gerektiğine açıklık getiren ölçülere edep kuralları denir. Özellikle başkalarıyla olan ilişkilerde ortaya çıkan edep ölçüleri, İslam ahlâk literatüründe adab-ı muâşeret kuralları olarak ifade edilir. Kadın erkek ilişkilerinde bireyin tutum ve davranışlarına ayar veren, seviye kazandıran önemli etkenlerden biri edep ve hayâ duygusudur. Bu manada Kur'an'da Medyenli Salih Kulun kızları ile Mûsâ Peygamber arasında geçen hadiseden bahsedilir. Babanın yaşlı olmasından dolayı

hayvanlarına çobanlık yapan kızların koyunları sulamak için kuyunun başındaki kalabalığa karışmayıp biraz geride sıralarını beklemeleri, sulama konusunda kendilerine yardım etmek isteyen yabancı bir genç (Mûsâ) ile münasebetlerinde gösterdikleri ağırbaşlı ve ciddi tutumları edep, iffet ve hayâ duygusundan kaynaklı davranışlar olarak yansımaktadır.

İffet, insanın ruh ve beden bütünlüğünü, maddî ve manevî bütün varlığını kendisine ve çevresine zarar verebilecek her türlü eylem ve söylemden muhafaza etmesiyle kazanılır. Kur'an'da ismen zikredilen tek kadın olan Meryem, edep ve hayâsına bürünerek en zorlu şartlarda dahi iffetini koruyabilen/korumak isteyen kızlara ve kadınlara örnek gösterilmiştir (Tahrîm 66/12). Sadece erkeklerin bulunduğu bir mabede kabul edildikten sonra hiçbir zaman ahlakî ilkelere aykırı davranışta bulunmamış, itham ve dedikodulara sebep olabilecek hal ve hareketlerden uzak durmuş, Allah da onu korumuştur. Edep ve hayâsıyla tertemiz bir yaşantıya sahip olduğu anlaşılan Meryem, Allah'ın babasız yaratmayı dilediği İsa peygambere anne olarak seçilmiştir. İlahi İrade, insanı bazen en değerlileriyle imtihan eder. İffet, Meryem'in en değerli hasletiydi ve onunla sınandı. Bu ağır imtihan karşısında gösterdiği sabır ve metanetle üstün derecelere ulaştı. Hem insanlar arasında tarih boyunca saygıyla yâd edildi hem de Allah tarafından özel nimetlere ve övgülere mazhar oldu.

İffeti ile imtihan olunan hanımlardan biri de Peygamberimizin sevgili eşi Âişe'dir. Nur suresinde zikredildiği üzere, İslam ve Müslümanlar aleyhine çeşitli komplolar kurarak ihanet eden münafıkların reisi, Hz. Peygamberin eşi Âişe hakkında çirkin bir iftira uydurmuştu. Bu süreçte Âişe kendinden emin bir şekilde iffetli ve onurlu duruşunu bozmamıştır. Masumiyetini açıklayan ayetler indirilinceye kadar sessiz kalıp dua etmeyi seçmiştir. Kur'an-ı Kerim'de hayır gibi görünen şeylerin arkasında şer olabileceği gibi, şer gibi görünen bazı şeylerin ardında da hayırların gizlenmiş olabileceği ifade edilir (Bakara 2/216). Dolayısıyla Âişe'nin uygunsuz bir iftiraya uğramış olması, gerek kendi adına gerekse Peygamber ve Müslümanlar adına ilk etapta büyük bir felaket gibi göründüyse de, kıyamete kadar İslam müntesiplerinin hayatına ışık tutacak ilahî hükümlerin indirilmesine vesile olarak hayırlarla sonuçlanmıştır.

3.2.2. Sabır

(Firavun'un Hanımı Âsiye, Eyyüb Peygamberin Hanımı Rahime)

Sözlük anlamı “engellemek, hapsetmek; güçlü ve dirençli olmak” olan *sabır*, ahlakî bir terim olarak “üzüntü, başa gelen sıkıntı ve belalar karşısında direnç gösterme; olumsuzlukları olumlu kılmak için gösterilen metanet” gibi manalara gelmektedir. Sabır aynı zaman da “nefsi telâştan, dili şikâyetten, organları çirkin davranışlardan koruma, nimet haliyle mihnet hali arasında fark gözetmeyip her iki durumda da sükûnetini muhafaza etme, Allah’tan başkasına şikâyette bulunmama” şeklinde de tarif edilmiştir. Gazali’nin “din duygusunun nefsanî arzu ve tutkuların baskısına karşı direnç göstermesi” şeklindeki sabır tanımı sonraki kaynaklarda da yer almıştır (Çağrı, 2008, s. 337-339).

Kur’an’da öne çıkarılan ahlakî vasıflardan biri olan sabır, risalet görevinde azim ve sebat gösteren peygamberlerin niteliklerindedir. Ayetlerde, sabırlı davrananlar yüceltilmekte, onlara verilecek mükâfatlar anlatılmaktadır. Allah insanları korku, açlık, yakınların ölümü, mal ve ürünlerin kaybı gibi sıkıntılarla imtihan edeceğini; musibetler karşısında sabırlı davrananları da ödüllendireceğini bildirmiştir (Bakara 2/155).

Kur’an imtihan ve sabrın pratik hayattaki gerçekliğini Eyüp Peygamberin ve eşinin kıssası üzerinden yansıtır. Sabır insanlığa Eyüp Peygamberin mirasıdır, denilebilir. İmtihan gereği malını mülkünü, çoluk çocuğunu, yerini yurdunu ve sonunda sağlığını da kaybeden bu insan, dayanma gücünü inanç ve sabırda bulmuştur. Bir de vefakâr eşi onu yalnız bırakmamış, maddi manevi destek olmuştur. Başlarına gelen felaketselere sabretmiş, kocasının çilesine ortak olmuştur. Bu hanım, aile hayatını ayakta tutan değerlerden “iyi günde de kötü günde de vefa ve sadakat” prensibini bizzat tecrübe eden güzel örneklerden biridir. Zira çileli bir peygambere eş olmanın sorumluluğunu hakkıyla yerine getirmiş; sabır, sadakat ve vefa sınavını başarıyla geçmiştir.

Kıssalarda bahsedilen sabır örneklerinden biri de Firavun’un eşi Âsiye’dir. Mûsâ Peygamberin tevhit mücadelesinde ona ilk iman edenlerden biri olmuştur. Devrinin kraliçesi diye tabir edebileceğimiz bu hanım dünya adına ulaşabileceği birçok imkâna sahip iken, saraylarda yaşayıp etrafında hizmetçiler pervane gibi dönerken ve ayrıca kocasının gözdesi sevgili eşi iken bütün bunları imanı karşılığında feda etmiştir. Eski şirk inancına geri dönmesi için olmadık işkencelere maruz kalan bu kahraman hanımefendi inanç ve cesaretle zalim Firavun’un tehdit ve hakaretlerine boyun eğmemiş, son nefesine kadar sabrını ve metanetini korumuştur.

İman bir iddiadır ve her iddia ispat ister. Âsiye dünya adına sahip olduğu her şeyi ve hayatını ortaya koyarak inancındaki samimiyetini ispatlamıştır. Yıllarca Firavun gibi inkârcı biri ile aynı yastığa baş koymasına rağmen insanî vasıflarını kaybetmemiş, iman ettikten sonra kulluk yarışındaki öncülerden olmuştur. Bu duruşu ile kendi devrinin inananlarına güzel bir örneklik sunduğu gibi sonraki ümmetlerin mü'mine kadınları için de Kur'an'da açıkça örnek gösterilen iki hanımdan biri olmuştur (Tahrîm 66/11).

İslam inancına göre, her nimetin bir bedeli vardır. İman da insana nasip olan büyük bir nimettir. İmanın bedeli kulluk ve imtihandır.

3.2.3. Tevekkül ve Teslimiyet

(İbrahim Peygamberin eşi Hâcer, Mûsâ Peygamberin Annesi)

Tevekkül güven ve inanma duygusundan mütevellit bir düşünce, davranışlarla yansıyan bir haldir. Allah'a olan derin inanç ve güvenin bir ifadesidir. Sözlükte "güvenme, dayanma, işini birine havale etme" anlamlarına gelen *tevekkül*, dinî anlamda Allah'a güvenmeyi ifade eder. Kişinin rızkında ve işlerinde Allah'ı kefil bilip yalnızca ona güvenmesi, kendini Allah'a teslim etmesidir. Birine dayanıp güvenen kişiye mütevekkil, güvenilene de vekil denilir (Çağrıcı, 2012, s. 1).

Doğru anlamıyla tevekkül, kişinin bütün gücünü ve imkânlarını kullanıp sonucu Allah'a havale etmesidir. Tevekkül eden kul sıkıntıları atlatabilmek, zorlukları aşabilmek ve bir işi başarabilmek için sahip olduğu tüm imkânları Allah'ın verdiği ve kullanması için bahsettiğine inanır. Böylece hedefine ulaşabilmek için sebepleri ihmal etmemek gerektiğini düşünür.

Bununla birlikte tevekkül, bütün tedbirlerin ve sebeplerin üzerinde nihai sonucun Allah'ın iradesine bağlı olduğu şuur ve bilincine sahip olmaktır. Bu bilinç sayesinde kişi bütün tedbirlerine rağmen sonucun beklediği gibi gelişmemesi durumunda İlahî İradenin öyle uygun gördüğünü düşünür ve umutsuzluğa düşmekten, kendini ve sebepleri suçlamaktan kaçınır. Bu düşünce kişide psikolojik ve ruhsal bir rahatlama oluşturur. Moral bozukluğundan, ruhsal çöküntüden ve tükenmişlik halinden kurtulmayı sağlar.

Tevekkül Kur'an ve hadislerde inananlara ait temel bir sıfat olarak zikredildiğinden ve mütevekkillerden övgüyle söz edildiğinden dolayı İslam'ın ana ilkelerinden sayılmıştır.

Kur'an'da *üsve-i hasene* (güzel bir örnek) sıfatıyla zikredilen (Mümtehine 60/4) İbrahim Peygamber ve ailesi tevekkül şuurunun müşahhas örneklerinden biridir. İbrahim Peygamber adeta tevekkülün pîri sayılmaktadır. Nemrut tarafından ateşe atıldığında, yıllar sonra kucağına aldığı biricik yavrusunu ve annesini Allah'ın emriyle ıssız Mekke vadisine bıraktığında ve ilerleyen zaman içinde oğlunu kurban etmesi istendiğinde "Allah bize yeter, O ne güzel vekildir." diyerek gösterdiği tevekkül ve teslimiyetiyle güzel bir örnek olmuştur. Bu şuura sahip bir peygamberin ahlakından nasiplenen sevgili eşi Hâcer de kucağında yavrusuyla yuvasından koparılıp hiç bilmediği diyarlara, ıssız Mekke çöllerine hicret ederken aynı duygu, düşünce ve bilinçle hareket etmişti. Yeme, içme ve barınma adına en temel yaşam unsurlarının bile bulunmadığı, yardım edecek hiç kimsenin olmadığı bir yerde İlâhi takdire teslim olmuştu. Çünkü inanıyordu ki, bütün bunlar Allah'ın işiydi ve öyle olmasını emretmişti. "Dostum (Halilim)" dediği peygamberine ve ailesine biçtiği bu zorlu imtihanların ve rollerin arkasına nice hayırlar gizlediğini kim bilebilirdi. Hâcer olmak muhacir olmaktı. Allah'ın emri karşısında dünyalık şeyleri terk etmek, sadece O'na dayanıp O'na güvenmekti.

İslami gelenekte "İman varsa imkân da vardır" anlayışı hâkimdir. Bütün imkânların varlığı da yokluğu da Allah'ın elindedir. Bunu idrak edenler yalnızca O'na güvenir ve yalnızca O'ndan yardım isterler. Mûsâ Peygamberin annesinin kıssası tevekkül ve teslimiyet hususunda Kur'an'da yer alan çarpıcı örneklerden biridir. Yeni doğmuş bebeğini Firavunun ölüm fermanından kurtarmanın hiçbir yolu görünmezken imanıla cesaretlenen bu hanım, ümitsizliğe ve çaresizliğe kapılmamış, bütün imkânların bittiği yerde tek sığınak olan Allah'a yönelmiş, en samimi hisleriyle hayırlı bir çıkış yolu istemişti.

Allah onun kalbine adeta imanını test edercesine akıllara durgunluk veren bir çıkış yolu ilham etti. Bir annenin yavrusunu zahiren hiçbir emniyeti olmayan tahta bir sandık içinde kendi elleriyle koca Nil nehrine bırakması isteniyordu. Bu kahraman annenin tek güvencesi yakın bir zamanda yavrusuna yeniden kavuşacağına kalbine müjdelenmiş olmasıydı. İşin doğrusu bu kadının, bütün çarelerin tükendiği, zalim

Firavunun cellât kesilip yavruları anaların kucağından zorla alarak katlettiği bir dönemde sonsuz rahmet ve şefkat sahibi Yüce Yaratıcıya sığınıp teslim olmaktan başka da çaresi yoktu. Böyle bir durumda kalbine gelen fısıltılara itimat ederek kokusuna doyamadığı yavrusunu küçük bir sandık içinde, akıp giden Nil'in koynuna bırakmak ve onun kendisine salimen geri getirileceğine inanmak bir anne için tam bir tevekkül ve teslimiyet örneğidir.

3.2.4. Pişmanlık Duygusu ve Tövbe

(Havvâ)

İnsanın yaptığı bir hatadan dolayı üzüntü veya suçluluk hissetmesiyle birlikte pişmanlık duygusu ortaya çıkar. Kötü bir durumdan dolayı kendini suçlu hisseden kişilerin hatalarını anlayarak pişmanlık duydukları durumdan dolayı hemen tevbe edip Allah'tan af dilemeleri ruh dünyalarını rahatlatır. Pişmanlık duygusu, doğru yönlendirildiğinde kişilerin hatalarını düzeltmelerine fırsat sağlar. Bu yönüyle insan hayatında pozitif bir rol oynar. Diğer taraftan pişmanlıkla beraber üzüntü ve suçluluk duygusu ağır basarsa bir takım patolojik veya psikolojik rahatsızlıklara sebep olabilir. Bu yönüyle de negatif duygular grubuna girer.

Geri dönmek, dönüş yapmak, rücu etmek anlamlarına gelen *tevbe*, “dinde yerilmiş şeyleri terkedip övgüye layık olan şeylere yönelme” biçiminde tanımlanmaktadır. Allah samimi bir kalple yapılan tevbeleri kabul edeceğini bildirmiştir (Tahrîm 66/8). Samimi bir tevbe öncelikle yaptığı hatadan pişmanlık duymak ve onu terketmek, bir daha aynı hatayı yapmamaya söz vermek ve işin içinde kul hakkı varsa helalleşip Allah'tan bağışlanma dileyerek gerçekleşir (İsfahanî, 1991, s. 169).

İnsan hem iyilik hem de kötülük yapma potansiyeline sahip bir varlıktır (Şems 91/8). Bu hususta Hz. Peygamber her insanın hata edebileceğini, hata edenlerin en hayırlısının pişman olup tevbe edenler olduğunu bildirmiştir (Tirmîzî, Kıyâme, 49; İbn Mâce, Zühd, 30). Nitekim ilk insan Âdem ve eşi Havvâ da hata etmişler, hatalarının farkına varır varmaz samimi bir tevbe ile Allah'ın affına ve rahmetine talip olmuşlardır. Hata, pişmanlık ve tevbe kavramlarıyla hayat serüvenlerinin henüz başında tanışan Âdem ve Havvâ, burdan edindikleri tecrübe ile bundan sonraki hayatlarında daha dikkatli olmayı öğrenmişlerdir. Onların bu ilk tecrübesi bir yönüyle “Bir musibet bir nasihattan yeğdir.” sözünün gerçekliğini yansıtmaktadır.

3.2.5. İman ve Samimiyet

(Meryem, Âsiye)

Sözlükte “güven duygusu içinde tasdik etmek, inanmak” manasına gelen *iman* kavramı dini bir terim olarak “Allah’tan alıp din adına tebliğ ettiği kesinlik kazanan hususlarda peygamberleri tasdik etmek ve onlara inanmak” diye tanımlanır. İman eden kişiye *mü’min*, imanının gereklerini fiili olarak yerine getiren kişiye de *müslüman* denir (Sinanoğlu, 2000, s. 212). İmanın bütüncül bir kavram olarak tanımlanması gerektiğinde kalbin tasdiki, dilin ikrarı ve beden in itaatidir denilebilir. Zira dinî duygu ve iman olgusu duygusal, zihinsel ve eylemsel boyutlarıyla kendini gösterir.

İman dinin merkezini teşkil eder ve dinî hayat bütün yönleriyle bu merkeze göre anlam ve değer kazanır. Kur’an’da iman edip sâlih amel işleyenlerin kurtuluşa ve mutluluğa erişeceği (Bakara 2/2-5), insanların bu konuda irade hürriyetine sahip kıldıkları (Kehf 18/29) anlatılır. İradeye dayalı iman ilahî rızaya uygun davranışlarla tamamlanması ve ahlâka dönüşmesi istenir. İlahî mesajın esas gayesi de insanları imanî ve ahlakî değerlerle bütünleştirerek olgun bireyler seviyesine çıkarmaktır.

Kayıklık’ın belirttiğine göre, Müslüman bilim adamları ve düşünürleri dinî duygu ve inanma ihtiyacının insanın yaratılışında var olduğu kanaatindedirler (2011, s. 82). İnsan bu ihtiyacını fitratına uygun bir dini kabul ederek giderme eğilimindedir (Ateş, 2015, s. 228). Zira İslamî anlayışta, insanın inanmaya meyilli bir donanımla doğduğu, sonra ebeveyninin veya içinde bulunduğu çevrenin dinine tabi olduğu kabul edilir (Buhârî, Tefsir (Rum), 2).

İman bir iddiadır ve her iddia ispat ister. İmanın ispatı samimiyet, teslimiyet ve tevekkül bilincinde gerçekleşen güzel davranışlardır. İnsanlık tarihi boyunca dinde samimiyetin ölçüsü inanç ve davranışların tutarlı olmasına bağlanmıştır. Konunun pratiğine dair Kur’an’da birçok örnek olay anlatılır. Bunlardan biri Firavun’un eşi Âsiye’nin iman mücadelesidir. Yıllarca Firavun gibi inkârcı biri ile aynı yastığa baş koymasına rağmen onun küfrüne ve fenalıklarına ortak olmamış, hakiki imana kavuştuktan sonra kocasının onca baskısına rağmen Allah’a olan bağlılığından taviz vermemiştir. O dünya adına sahip olduğu her şeyi ve hayatını ortaya koyarak imanındaki samimiyeti ispatlamıştır. Âsiye bu tutumuyla inanan kadınlar için Kur’an’da örnek olarak zikredilen (Tahrîm 66/11) iki hanımdan biri olmuştur.

İman Allah'ın insana sunduğu büyük bir iyiliktir ve her iyilik şükürü gerektirir. İmanın şükürü itaat, kulluk ve imtihanları sabırla geçmektir. İmanıyla ağır imtihanlara tabi tutulanlardan biri de ilgili kıssada bahsedilen Meryem'dir. Masum bir genç kızın babasız bir çocuk dünyaya getirmesi ve buna bağlı olarak çevresinden gelebilecek iftira, hakaret ve şiddet dolu tepkilere karşı yaşadığı endişe ve korku gerçekten ağır bir tecrübedir. Meryem bu tecrübesiyle Allah'a olan bağlılığını ve imanındaki samimiyetini itaat, tevekkül ve teslimiyetle ispatlamıştır.

3.2.6. İnkâr ve İhanet

(Lût Peygamberin Eşi, Nûh Peygamberin Eşi, Ebû Leheb'in Eşi)

Kelime manası “örtmek, gizlemek, nankörlük etmek” olan *küfür*, terim olarak genellikle “Allah'tan alıp din adına tebliğ ettiği hususlarda peygamberi tasdik etmemek, ona inanmamak” diye tanımlanır. “Kabul etmemek, reddetmek, hoş görmemek” anlamlarına gelen inkâr da küfür karşılığında kullanılan bir terimdir (Sinanoğlu, 2002, s.534).

İnsanlar ilahî davete karşı verdikleri tepkiye göre hak dini kabul edenler ve reddedenler olmak üzere ikiye ayrılır. Kabul edenler *ehli îman* denilen mü'minleri oluştururken, daveti reddedenler *ehli küfür* denilen inkârcı kesimde yer alır (Bakara 2/38-39). İlahî davetin taraftarı olan imanlı kimseler hem kendilerinin hem de diğer insanların hidayeti ve kurtuluşu için gayret ederken, öte yandan inkârcıların birtakım yalanlama propagandaları ve engelleme planları ile de mücadele etmek durumundadırlar.

İnanç ve dinî duygu insanları birbirine bağlayan kuvvetli bir duygudur. Öyle ki akrabalık bağlarının bile önüne geçecek hatta bu bağı koparacak bir etkiye sahiptir. Nitekim Kur'an kıssaları bunun somut örnekleriyle doludur. Bir peygamberle yıllarca aynı yastığa baş koymasına rağmen ilahî davetin ve kocasının karşısında yer alan Nuh Peygamberin eşi ile aynı kaderi paylaşan Lût Peygamberin eşi inkârcı kadınlara örnek gösterilmiştir. Aynı zamanda sorumluluğu ağır bir sözleşme olarak nitelenen nikâh ve evliliğe adım atan eşlerin birbirlerine karşı dürüst ve samimi olmaları gerekir. Aksi bir tavır ihanet olarak nitelenmektedir. Bu vecihle Kur'an, bahsi geçen kadınların ilahî tebliğe karşı gösterdikleri inkârcı tutumlarını ve kocalarının aleyhine yandaşlarına bilgi

sızdırarak ihanet etmelerini şiddetle kınamış ve bundan dolayı ebedi cezayı hak ettiklerini bildirmiştir (Tahrîm 66/10).

Konuyla ilgili başka bir örnek ise Peygamberimizin öz amcası Ebû Leheb ve eşinin tutumudur. O inat ve kibrinden dolayı ilahî daveti reddetmiş, döneminin önemli değerlerinden biri olmasına rağmen akrabalık bağlarını da hiçe sayarak peygamber olan yeğenin aleyhine propagandada bulunmuştur. Aynı zamanda Ebû Leheb'in eşi de inkârcı ve düşmanca tutumlarıyla kocasının yanında yer almış, dinî tebliğin aleyhinde yalanlama ve engelleme eylemlerinde kocasına destek olmuştur. Böylece o da ilahî rehberliği reddedenlerin akıbetine uğramıştır (Leheb 111/1-5).

Bu örnekler gösteriyor ki, kadın olsun erkek olsun insan duygu ve düşüncelerini doğru bilgilerle beslemediği, ilahî rehberliğe kulak vermediği sürece arzu ve ihtiraslarına yenik düşmekte, bireysel ve toplumsal huzurun inşası ve devamlılığı açısından ehemmiyet arz eden aile ve akrabalık bağlarını muhafaza edememektedir.

3.2.7. Aşk ve İhtiras

Mısır Azizi'nin Eşi

Sözlükte şiddetli ve aşırı sevgi olarak tanımlanan aşk kişinin sevgilisinden başka kimseyi görmeyecek kadar ona düşkün olmasıdır. Lügatlerde “sarmaşık” anlamına gelen “uşekâ” kelimesinin aşk ile aynı kökten geldiği belirtilir. Tıpkı sarmaşığın kuşattığı ağacın suyunu emerek zayıflatıp soldurması ve bazen kurutması gibi şiddetli ve aşırı sevgiye de sevenin sevdiğinden başkasıyla ilgisini kestiği, onu sarartıp soldurduğu için aşk denilmiştir (Uludağ, 1991, s. 11).

Hırs ile aynı anlama gelen ihtiras belli bir amaca ulaşma hususunda insanın bütün benliğini saran istek ve tutkular için kullanılan ahlaki bir terimdir. Cürcânî'nin “elde edilmesi yönünde yoğun çaba göstererek bir şeyi isteme” (2009, s.91) şeklindeki tanımından da anlaşılacağı üzere, istenilen şeyin meşru ya da gayri meşru oluşuna göre ihtirasın ahlakî değeri değişir. Ancak genel anlamda kötü huyu ifade eder (Çağrı, 1998, s. 383).

Payot, *İrade Terbiyesi* adlı eserinde ihtirasın insanın kendisini kaybetmesine, hayvanî dürtülerin coşmasına, gözün kör olmasına ve beynin kararmasına neden olabileceğinden bahseder. Bu duygunun devam ettiği sürece insanın değerlerini,

benliğini, onurunu ve gururunu unutturarak onu adeta hayvanlaştırdığını söyler. Ayrıca ihtirasın sonuçları itibariyle de çok tehlikeli bir duygu olduğunu belirtir (2018, s. 35).

Şiddetli ve aşırı sevgiyi ifade den aşk aynı zamanda ihtirasla da iç içedir. Çünkü âşık maşukuna kavuşmak için yoğun çaba harcar. Öyle ki bu uğurda kaybettiği değerlerin farkına bile varamayabilir. Mısır Azizi'nin eşi Züleyha'nın Yusuf'a olan nefsanî ilgisi ve tutkusu uğruna yaptıklarını anlatan kıssa, aşka düşen bir insanın gözünü karartarak neler yapabileceğine dair güzel bir örnektir. Kıssada anlatıldığı üzere Züleyha kocasının himayesinde büyüyen genç bir delikanlı olan Yusuf'a karşı duygusal bir ilgi ve arzu duymaya başlamış, ilgisi gittikçe aşka ve birlikte olma arzusuna dönüşmüştür. Kendisi evli bir kadın olmasına rağmen maşukuna kavuşmak için gayri meşru taleplerde bulunmaktan çekinmemiştir. Yusuf'tan karşılık bulamayınca, bu kez de onu iftira ve tehditlerle elde etmeye çalışırken aşkına ve ihtirasına yenik düşmüş, onur ve iffet gibi yüce değerlerini kaybettiğini fark edememiştir. Yusuf, masum olduğu halde onun kurduğu tuzak ve attığı iftira yüzünden yıllarca zindanda kalmış, bir kadının ihtirası uğruna gençlik yıllarını mahkûm olarak geçirmiştir. Buna binaen diyebiliriz ki, insanın bütün benliğini kuşatan süflî duygular ancak doğru bilgilerle beslenip sağlam bir inançla terbiye edildiği sürece kontrol altında tutulabilir. Aksi takdirde kişi duygularının kölesi durumuna düşebilir.

3.2.8. Kıskançlık Duygusu

(Hz. Peygamberin Eşleri Âişe ve Hafsa)

Hökelekli'nin (2002) yapmış olduğu çalışmada, *kıskançlık* “kişinin kendi mahremine koruması yönünde gösterdiği aşırı duyarlılık, izzet-i nefesine, şeref ve namusuna zarar verecek durumlardan sakınıp korunmasını sağlayan duygusal tepki” olarak tanımlanır. Daha özel anlamda “erkek veya kadının başkasının cinsel ilgisine karşı kendi eşini koruma ve savunma duygusu” manasına gelen kıskançlık, genellikle aşk ve sevgi söz konusu olduğu zaman ortaya çıkan bir duygudur. Kişinin sevdiği şahsın bir başkasını tercih etmesine karşı gösterdiği telaş ve endişedir. Kıskanma duygusu ve ondan doğan tepkiler hak ve menfaatlerin, namus ve iffetin muhafaza edilmesi için gerekli tutum ve davranış özelliği taşıdığı için İslam ahlâk kültüründe dengeli bir kıskançlık asalet, iffet ve mertliğin esası sayılmış; bir onur ve şeref ifadesi olarak kabul edilmiştir. Esasen insan tabiatında bulunan öteki duygular ve eğilimler gibi kıskançlık duygusu da kendiliğinden iyi ya da kötü değildir. Ancak ortaya konuş

şekline, niyete ve ahlâken olgunlaşmaya katkı sağlamasına göre kıymet kazanır. Bu bakımdan olumlu ve dengeli bir kıskançlık kişiliğın oluşmasında önemli bir katkı unsurudur. Klasik ahlak kitaplarında kadınların kıskanç tabiatlarından bahsedilmekte ve bunun neden olacağı çeşitli sıkıntılara değinilmektedir. Hökeleklı konuyla ilgili açıklamasında, Kınalızâde Ali Efendi'ye göre aşırı kıskançlığın daha çok kadınlara mahsus bir durum olduğunu ve bunun erkek tarafından dikkate alınmadığı takdirde aile huzurunun bozulmasına yol açacağını belirtmiş, bu olumsuzlukların özellikle çok kadınla evlilik durumlarında ortaya çıktığını söylemiştir (s. 496-497).

Hz. Peygamberin eşleri Âişe ve Hafsa'nın kıssasında bahsi geçen hadiseler de kıskançlık duygusunun bu yönüne işaret eder. Bu hanımlar, her ne kadar güzel ahlâkın birer numunesi olsalar da nihayetinde onlar da bir insandı ve tabiatları gereği birtakım zaafı vardı. Çok kadınla evliliğın yaygın olduğu bir dönemde yaşamalarına ve bu durumu kanıksamış olmalarına rağmen özellikle Âişe Peygamberin diğer eşlerine karşı ilgi göstermesini kıskanıyor zaman zaman kıskançlık krizleri çıkarıyordu. Her konuda olduğu gibi aile hayatında da ortaya koyduğu mutedil ve dengeli tutumuyla insanlığa yol gösteren Peygamber eşleri arasında çıkan bu tür krizleri ve problemleri, onların fitratlarını ve zaaflarını da dikkate alarak incitmeden, haksızlık yapmadan çözmeye çalışmıştır. Âişe ve Hafsa kıssasında bahsedilen hadise süreç ve sonuç itibarıyla eşlerin aile hayatında yaşayabileceği bu tarz ilişkilere ışık tutmaktadır. Bu süreçte Hz. Peygamberin nezaketinden dolayı eşlerinden bir kısmını memnun etmek için kendini birtakım haklarından mahrum etmeye karar vermesi Allah tarafından hoş görülmemiş, eşleri ve kendi hakları hususunda adil davranması istenmiştir. İnsanlığın numunesi sayılan bu hanımların bile tabiatları gereği kıskançlık benzeri zaaflarında zaman zaman aşırılık yaşamış olmaları, duyguların yaşamın doğal bir parçası olarak davranışlar üzerinde ne denli güçlü bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

3.2.9. Mücadele Ruhu ve Sorumluluk Duygusu

(Mücadele Eden Kadın)

Hayatta başarımın sırrı iman ve mücadele ruhunda gizlidir. Yüreğini imanla doldurup, aklını ve zihnini doğru bilgi ve yüksek düşüncelerle donatan kimseler, yaşamın zorluklarını başarıyla geçerek ayrı bir huzur ve hazzı ererler. İman ve mücadele ruhundan yoksun kimseler ise küçük bir zorluk karşısında bile sarsılıp ümitsizliğe düşmeye, cesaretini yitirip pes etmeye eğilimlidirler.

Kur'an kıssalarında kadınların mücadele ruhu ve sorumluluk duygusuyla hareket ederek onur ve haklarına sahip çıkmaları gerektiğine dair örnekler vardır. Mücadele sûresinde yer alan Havle'yi kocasının hukukî ve insanî olmayan bir yolla boşaması ve onun bu haksızlığa karşı onurlu duruşunu anlatan olay mücadele ruhunu öne çıkaran bir örnektir. Bu mücadelecî kadın yaşadığı soruna çözüm bulmak adına hukukî ve dinî yollarla arayışa girmiş, hak ve adalet yerini buluncaya kadar gayret etmiştir. Onun bu haklı ve gayretli duruşu Kur'an'da "mücadele" kavramıyla zikredilir.

3.2.10. Fakirlik Korkusu ve Utanç Duygusu

(Toprağa Diri Diri Gömülen Kızlar)

Arapça *havf* kelimesiyle ifade edilen korku, sözlükte "endişe etmek, kaygılanmak" anlamına gelir. Genellikle, hoşlanılmayan bir durumun başa gelmesinden veya arzulanan bir şeyin elde edilememesinden duyulan kaygı ve endişeyi ifade eder (Cürcânî, 1997, s. 99). *El-Müfredat* adlı eserde *havf*, "insanın tahmin ettiği veya açıkça bildiği bir emâreye dayanarak başına kötü bir hal geleceğinden kaygılanması" olarak tarif edilmiştir (İsfahanî, 2012, s.368). Gazzâlî'nin, "ileride kötü bir durumla karşılaşılacağı beklentisinin insanın ruhunda sebep olduğu elem ve huzursuzluk" (İhyâ, IV, 155) şeklindeki tanımlaması ise korkuya psikolojik açıdan bir bakışı işaret eder.

Davranışlara ve düşüncelere etki eden diğer duygular gibi korku hissi de insanın fitratında bir duygudur. Esasen korku dengeli bir tutumla hareket edildiğinde insanın zararlardan korunması için hazırlıklı olmasını sağlar. Ancak doğru bir inançla ve doğru bilgilerle eğitilmediği zaman ifrat ve tefrit denilen aşırılıklar yaşanabilir, sosyolojik ve psikolojik olarak birtakım olumsuz sonuçlar doğurabilir.

Refah bir hayat yaşama isteği, rızık ve geçim darlığı gibi endişelerle ortaya çıkan fakirlik korkusu her devirde insanları bir takım önlemler almaya sevk etmiştir. Nüfus planlaması için alınan tedbirler bunlardan biridir. Ancak çağımızda doğum kontrolünü sağlamaya yönelik olarak anne karnına düşen ceninin kürtaj edilmesi veya düşürülmesi, rızık ve geçim endişesinden kaynaklı korkuların insanı ne denli etkilediğini göstermektedir.

Tamamen kapitalist bir anlayışın hâkim olduğu Câhiliye Arap kültüründe kız çocukları dışarıda çalışıp evin geçimine bir katkı sağlayamadığı için sofraya zarar veren bir fazlalık olarak görülürdü. Fakirlik ve geçim endişesinden kaynaklı bu düşünceyle

babalar çocuklarının kız doğmasını istemezlerdi. Doğan çocuk kız olursa ondan bir şekilde kurtulmanın yolları aranırdı. Hatta bazı babalar toplumsal baskının da etkisiyle kız çocuklarını diri diri toprağa gömecek kadar vicdansızlaşırdı.

Kur'an, bahsi geçen kıssada insanın düştüğü bu handikapları dikkate şayan bir üslupla ifade etmiş, duygu düşünce ve davranışlarına ayar vermesi ve dengeli olması hususunda uyarmak istemiştir.

Aynı kıssanın yansıttığı diğer bir husus da utanç duygusudur. Aslında insanın onur ve şerefini muhafaza etmesi için yanlış tutumlardan uzak kalmasını sağlayan bu duygu yanlış telakkilerle akıllara zarar durumlar doğurabilmektedir. Kıssada ilgi gösterilen Câhiliye Arap yaşantısında kabileler arasında sıklıkla savaşlar olurdu. Çoğunlukla esir düşen çocuklar ve kadınlar bir mal gibi cariye olarak alınıp satılır ve hizmetçi olarak kullanılır, insan onuruna yakışmayan muamelelere maruz kalırdı. Aileler için böyle bir durum yüz kızartıcı, onur kırıcı olduğundan babalar kız çocuğuna sahip olmak istemezlerdi. Esasen hiçbir kimse böyle muameleye tabi tutulmak istemez. Ne yazık ki toplumsal hayatı yeniden düzenlemek ve insanî değerler üzerine inşa etmek gibi bir seçenek varken, babalar utanç verici durumlardan korunmak için daha utanılacak eylemlere girişmişler, kız çocuklarını diri diri toprağa gömecek kadar acımasız bir tutum sergilemişlerdir. Allah da onların bu çarpık anlayışlarını esefle kınayarak onların üzerinden bütün insanları uyarmak istemiştir.

BÖLÜM IV

SONUÇ

4.1. Değerlendirme

İnsan hem bedensel hem de ruhsal donanım olarak diğer bütün varlıklardan farklı ve üstün bir yapıya sahiptir. Akıl, irade, duygu ve düşünce gibi yeteneklerle donatılan insan bu özelliklerini dengeli kullanarak doğru davranışlar sergiler. İslam İncancına göre, yeryüzünü idare ve imar etmekle sorumlu tutulan insan başıboş ve yardımsız bırakılmamış Yaraticı tarafından ilahî rehberlikle desteklenmiştir. Bu rehberlik çeşitli zamanlarda gönderilen peygamberler ve onlara indirilen ilahî kitaplar aracılığıyla sağlanmıştır.

İnsanlığın hidayeti ve mutluluğu için bir rehber olduğunu ifade eden (Lokman 31/2-3) Kur'an-ı Kerim, ilahî mesajların gönüllerde ve idraklerde yer bulması, duygu, düşünce ve davranışlara yön vermesi için birçok anlatım tekniği kullanılır. Verilmek istenen mesajların kıssalar yoluyla anlatılması bu metotlardan biridir. Kur'an-ı Kerim'de kıssalara ağırlık verilmiş olması, ilahî mesajın kullara ulaştırılmasında bu metoda atfedilen önemi göstermektedir.

“İz sürmek, ardından gitmek, haber vermek” gibi anlamları ihtiva eden *kıssa* kelimesi bir şeye ya da bir kimseye ait hâdiselerin adım adım izlenerek anlatılmasını ifade eder. Kur'anî bir terim olarak kıssa, geçmişte yaşamış iyi ya da kötü nitelikli kişilerin hayatından sonraki nesillere örnek ve ibret olması için anlatılan olayları ihtiva eder. Kur'an kıssalara, farklı yerlerde fazla detaya girmeden ibret ve öğüt vermeye yönelik bir şekilde ana hatlarıyla kendine has veciz bir anlatımla yer verir.

İlahî kitapların sonuncusu olan Kur'an'ın indiriliş gayesiyle, Kur'an kıssalarında gösterilen amaçlar örtüşmektedir. Tevhit dinini hayata hâkim kılmak için indirilen Kur'an, kıssalar yoluyla bir anlamda İslam incancının tarihine canlı tanıklık eder. Kıssalar sadece geçmişi yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda günümüze ışık tutarken geleceğe de kılavuzluk eder (Kaya, 2002, s. 54). Geçmişin üzerinden muhatabına yönelik ders ve ibret tabloları sunar (Yûsuf 12/111).

Kur'an kıssalarında iyi insanların duygu, düşünce ve eylemlerine yer verildiği gibi yoldan çıkmış sapkınların ve kötü huylu insanların durumları ve akıbetleri de

anlatılır. Bu şekilde muhatapların gözünde somutlaşan ilahî mesajlar ve öğütler daha kolay ve anlaşılır hale gelir. İnsanlar iyi ile kötüyü birbirinden ayırmaya, faydalı ve güzel işler yapmaya teşvik edilirken; kötü ve çirkin işlerden uzak durmaya davet edilir. İyi ve kötü insan örnekleri somut bir şekilde sunularak insanlığa yol gösterilir.

Kur'an kıssalarında sadece erkeklere değil, iyi ve kötü huylu kadın modellerine de yer verilmiştir. Nuh Peygamber ile Lût Peygamberin inkârcı eşleri, Mısır Azizi'nin nefesine ve duygularına yenik düşen eşi ve kocasına kötülükte destekçi olan Ebû Leheb'in eşi kötü kadınlara örnek gösterilirken; Meryem ve Firavunun eşi Âsiye birer fazilet örneği olarak sunulmuştur (Tahrîm 66/11-12).

Kur'an'da kadın kıssaları incelendiğinde kadının toplumsal ve bireysel rollerine ve statülerine uygun birçok örnek verildiği görülmektedir. Eş olarak, evlat olarak, anne olarak, kardeş olarak ve bütün bunların ötesinde kul olarak kadın olmanın hangi duygu ve düşünceleri yansıttığı, hangi davranışların sergilendiği kıssalarda müşahede edilmektedir. Ayrıca sosyal hayatta kadın olmanın örneklerine de yer verilmiştir.

Âdem'in eşi ve insanlığın anası olan Havva'nın kıssasında, eş olarak bir kadının sergileyebileceği tutumlardan örnek kesitler verilmiştir. Her ikisi de birlikte cennete girmişler, ilk günahı beraber işlemişler, hatalarını anlar anlamaz pişmanlıkla hemen tövbe ederek Allah'tan af dilemişlerdir. Buradan anlaşıldığı üzere eş olmak, sen-ben olmaktan çıkıp biz olma şuuruyla hareket edebilmektir. İyiliğe birlikte yürümek, hatalardan yardımlaşarak kurtulmaktır. İnişlerde sabırla, yokuşlarda kuvvetle ve keskin dönemeçlerde dikkatle yürüyüp birlikte yol almaktır.

Hz. İbrahim'in değerli eşleri Sâre ve Hâcer'in kıssalarında sevgi, sabır, fedakârlık, hizmet davranışları, itaat, teslimiyet ve tevekkül gibi eşleri birbirine bağlayan ve hayatın bütün zorluklarına karşı aileyi ayakta tutan temel değerleri ihtiva eden duygu, düşünce ve tutumların pratik hayata yansımaları görülmektedir.

Nuh Peygamber ve Lût Peygamberin eşleri de ailede biz bilincine ulaşmamış eşlere örnektir. Allah'ın iki sâlih kuluna eş oldukları halde hakkaniyetli ve erdemli bir duruş yerine inanç ve ahlâkta iyice bozulmuş olan kavimlerine uyarak aile bütünlüğünü zedeleyecek bir tutum izlemişlerdir. İnsanın tercihleri üzerinde ailenin ve yakın çevrenin etkisi elbette ki küçümsenemez. Ancak bunun yanında bireyin etkilendiği büyük bir resim vardır. O da içinde yetiştiği kültür ve alışkanlıklardır. İnsanlar yaratılmış

itibariyle imana ve iyiliğe meyillidirler, yani özünde iyidirler. Buna rağmen birçoğu yaşam boyu edindikleri duygu ve düşünce kalıplarıyla veya içsel dürtülerin ve dışsal telkinlerin olumsuz etkisine kapılarak insanî değerlerden uzak tercihlerde bulunabilmektedirler.

Kur'an kıssalarında iffet ve hayâ timsali genç kızlara da yer verilmiştir. Şuayb Peygamberin kızlarının koyunlarını sularken yabancı erkeklere karşı mesafeli ve ağırbaşlı duruşları, hayâ ve edebe bürünerek ciddiyetle konuşmaları, sosyal ortamlarda kadın erkek ilişkilerinin sınırlarına ışık tutmaktadır. Meryem iffet ve hayâ duygularının müşahhaslaştığı başka bir fazilet örneğidir. Bir genç kız için oldukça ağır sayılan imtihanlardan geçtiği halde Allah'a olan bağlılık ve sadakatinden taviz vermemiş, onu üstün kılan erdemli duruşunu kaybetmemiştir.

İnanıldığı değerler uğruna bedel ödemenin somut bir örneği, Firavun'un eşi Âsiye'nin kıssasıdır. Âsiye zalime karşı asi, hakka karşı muti bir kadındır. Dünya metalarının bütün cezbesine ve despot bir kocanın acımasız baskılarına rağmen nefsinin zaafına düşmemiş, korkuya kapılmamış, imanına karşılık sahip olduğu her şeyden vazgeçerek Allah'a olan samimiyet ve bağlılığını ispat etmiştir.

Allah'ın şefkat ve merhamet sıfatı, daha çok annelerin ve kadınların kalbinde tecelli eder. Kıssalarda, bir kadının anne olarak neler hissedebileceği ve yavrusu için ne tür fedakârlıklar yapabileceğine dair örnekler vardır. Firavun'un erkek olarak doğan çocukları katlettiği bir dönemde dünyaya gelen Mûsâ, annesinin inançlı, teslimiyetli ve tedbirli tutumları sayesinde katledilmekten kurtulmuştur.

Öte yandan Mûsâ'nın yetiştirilmesinde, İlahî iradenin çoğunlukla kadınlar üzerinden tecelli ettiği görülmektedir. Bunlardan birisi de Mûsâ'nın ablasıdır. Nil nehrine bırakılan kardeşinin Firavun'un adamları tarafından bulunup saraya getirilmesiyle başlayan süreçte, zekice davranıp kimseye sezdirmeden ona sütanne olarak kendi öz annesini kabul etmelerini sağlamıştır. Böylece Mûsâ annesine geri kavuşmuş ve bebekliğinde onun sevgi ve şefkatiyle büyümüştür.

Doğurmadığı çocuğa bile gerçek bir anne gibi davranan, sevgi ve şefkat duygularıyla kucaklayarak emek veren kadınlar da vardır. Firavunun eşi Âsiye buna güzel bir örnektir. Bir sandık içinde nehre bırakılarak adeta ölüme terk edilmiş bulunan Mûsâ bebeği sarayına alarak sahip çıkmıştır. Onu sevgiyle kucaklamış, insanları adeta

büyüleyerek etki altına alma özelliği gösteren dil sanatını ustaca kullanarak kocasının katı ve sert tutumuna rağmen evlat edinmeyi kabul ettirmiştir. Yetişkinlik çağına kadar ona gerçek bir anne olmuş, peygamberlikle görevlendirildiğinde de onu ilk tasdik edenlerden biri olmuştur.

Mûsâ'nın hayatına yön veren kadınlardan diğeri de Şuayb Peygamberin kızlarıdır. Onlardan biri hayâli ve erdemli duruşuyla, öngörülü tavırlarıyla evliliğe giden yolda sağlam adımlar atarak bir peygambere eş olma konumuna yükselmiştir. Kendilerine yardım eden yabancı gence karşı ya minnet altında kalmamak için ya da vefalı ve duyarlı tutumlarından dolayı, onun babalarıyla tanışmasını sağlayarak bir peygamber ailesine damat olma fırsatı sunmuşlardır. Ayrıca evliliklerinin üzerinden sekiz ila on yıl geçtikten sonra memleketine geri dönmek isteyen kocasıyla birlikte yola çıkması fedakâr, sadık ve biz olma şuuruna ulaşmış bir eş örneğidir.

Merhamet bazen de adayış eyleminde tecelli eder. İmran'ın eşi yıllar sonra kucağına aldığı biricik yavrusunu ilim irfan sahibi olsun, zamanın çirkinliklerine bulaşmadan iffetli ve erdemli yetişsin diye mabede adamıştı. Bu fedakâr annenin yavrusunu Allah yoluna adaması beklentilerini boşa çıkarmadı. Meryem Allah'ın babasız olarak yarattığı ve kendi adıyla anılan bir peygambere anne olarak seçildi. Ayrıca Kur'an'da ismen zikredilen tek kadın olan Meryem, kendisinden övgüyle bahsedilerek mü'minlere örnek gösterildi.

Yetenekli ve donanımlı kadınlar, gerektiğinde devlet yönetiminin üst kadrolarında da görev alarak söz ve yetki sahibi olabilirler. Kuran'da yer alan Belkıs kıssası bunun güzel bir örneğidir. Seb'e kraliçesi olan Belkıs'ın kavmi tarafından sevilen, sayılan ve sözüne değer verilen bir devlet kadını olduğu görülmektedir.

Kıssalarda, kadınların çalışma ve iş hayatında yer alabileceklerine dair örnekler de mevcuttur. Şuayb Peygamber çok yaşlı olduğu için koyunlara kızlarının çobanlık yapması ve Mûsâ Peygamberin bebekliği döneminde ücretli sütannelerinin mevcut olması bunun bariz örneklerindedir.

İnsan bazen duygularının ve dürtülerinin etkisine kapılarak yoldan çıkabilir. Kadın ve erkeğin birbirine olan duygusal zaafı, onları hatalı davranışlara ve yanlış yollara düşürebilir. Kıssaların en güzeli diye zikredilen Yusuf kıssasında böyle bir olay

anlatılır. Mısır Azizinin eşi, evinde evlatlık olarak büyüttüğü güzel yüzlü Yusuf'a âşık olmuş ve onurunu, şerefini ayaklar altına alacak derecede zaaflarına yenik düşmüştür.

Kıssalardan yansıyan bir başka değer ise dua etme eylemidir. Dua insanı rahatlatan, umut ve güven duygusunu besleyen terapötik bir etkiye sahiptir. Meryem'in annesi onu doğurup kucağına aldığı anda şeytanın kötülüklerden koruması için Allah'a dua etmiş ve yıllar sonra kavuştuğu yavrusunu mabette din hizmetine adamıştı. Firavun'un eşi Âsiye imanı uğrunda karşılaştığı zorluklara sabredebilmek için duaya sarılmıştı. İbrahim Peygamberin eşi Hâcer de yavrusuyla ıssız Mekke vadisinde tek başına kaldığında hayatta kalacak gücü duadan almıştı.

İslam, kadın olsun erkek olsun herkese haksızlık karşısında tepkisiz ve suskun kalmamayı öğütler. Bu manada Mücadele eden kadın kıssası, müslüman bir kadının uğradığı haksızlık karşısında nasıl davranması gerektiğine dair bir yol haritası çizmektedir. Haksızlık ve sıkıntılar olduğu zaman suskun kalmamayı, yetkili mercilere başvurarak usulünce çözüm bulmayı öğütlemektedir.

Kıssalar yoluyla bireysel, toplumsal ve ailevî hususlarda Müslüman kadının şahsiyetini oluşturan; duygu, düşünce ve davranışlarına yön veren değerler ve motifler sunulmaktadır. Havva kıssasında hayâ duygusunun hatada ısrarı önleyici, pişmanlık ve tövbeye sevk edici rolü vurgulanmaktadır. İbrahim Peygamberin eşlerinden Sâre'nin kıssasıyla eşler arasındaki muhabbet, sadakat, fedakârlık ve misafire ikram gibi erdemlerin hayattaki olumlu işlevselliği gösterilmekte; Hâcer'in kıssasıyla Allah ve resulüne itaati, teslimiyeti, tevekkülü, fiilî çabanın ve kavli duanın ayrılmaz bütünlüğü öğretilmektedir. Mûsâ Peygamberin annesinin kıssasıyla iman, tevekkül, kadere rıza ve annelik duygusunun koruyucu yönü yansıtılırken; ablasının kıssasından kardeşlik duygusunun insan hayatındaki yeri, ebeveyne itaat, tedbirli olma, aklını kullanma ve fırsatları değerlendirme bilinci verilmektedir. Firavun'un eşi Âsiye'nin kıssasıyla ikna edebilme becerisinde iletişim dilinin önemi, bir kadının sevgi ve şefkatiyle her halükârda annelik yapabileceği, Allah'a iman ve bağlılıkta samimiyetin derecesi, inandığı değerler uğruna yapılabilecek fedakârlıklar somut bir şekilde sunulmaktadır. Medyenli Salih Kul'un kızlarının kıssasıyla iffet, hayâ ve mahremiyet ölçülerine riayet resmedilmekte; evliliğe giden yolda ebeveynin de onayıyla gerçekleşecek sağlam adımlar atılması öğütlenmektedir. Meryem'in kıssasında yine hayâ duygusu ve iffetli duruşun yansımaları sunulmakta; zorlu imtihanlar karşısında bile Allah'a olan iman ve

bağlıktan taviz verilmemesi sonucu, bir insanın ulaşabileceği manevi dereceler anlatılmaktadır. Eyüp Peygamberin hanımının kıssasıyla sabır ve sadakat motifleri öne çıkarken, Zekeriya Peygamberin hanımının kıssasında inanç, dua, tevekkül ve umudun yaşama katkıları resmedilmekte, İmran'ın Hanımının kıssasıyla da en sevdiğini en sevgilinin yoluna adayabilecek bir bilinç ve dirayet işlenmektedir. Seb'e Melikesi Belkıs'ın kıssasında ise yetenekli ve zeki kadınların, genellikle erkeklerin sorumluluğunda olan ülke yönetiminin üst düzey kadrolarında başarıyla görev alabileceğine dair işaretler vardır. Mücadele eden kadın kıssası haksızlık karşısında suskun kalmamayı, sorunları ilgili mercilere ileterek çözüm aramayı öğütlerken; toprağa diri diri gömülen kızların kıssası ile insanın yaratılış itibarıyla sahip olduğu hayat hakkının ve saygınlığının dokunulmazlığına dikkat çekilmektedir. Zeynep binti Cahş kıssası, bünyesinde birçok hüküm barındırmakla birlikte evlilikte eşlerin denkliliği hususunun önemini ve bir Müslüman için Allah ve Resülü'ne itaat gerekliliğini bildirmektedir. Aynı zamanda kadınların tutum ve davranışlarında duygusal yanlarının ağır bastığına dair vurgu yapılmaktadır. Âişe'nin kıssasında suizan ve iftiranın birey ve toplum üzerindeki yıkıcı etkileri, iffetli bir kadının sıkıntılar karşısında sabırlı, metanetli ve onurlu duruşu, bilirkişilerle istişarenin, dua ve tevekkülün ehemmiyeti yansıtılmaktadır. Hafsa'nın kıssasında bazı duyguların ve zaafın haksızlığa ve yanlış davranışlara sebebiyet veren olumsuz etkileri hatırlatılmakta; aile sınırlarının hiçbir şekilde ifşa edilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Nuh Peygamberin ve Lût Peygamberin eşlerinin kıssalarıyla inkâr ve ihanet tutumlarının, Ebû Leheb'in eşinin kıssasıyla da inkâr, kin ve nefret duygularının yıkıcı sonuçlarına dikkat çekilmektedir.

4.2. Sonuç

Bu araştırmada, insanın iç dinamiklerini oluşturan duygu ve düşünce gibi psikolojik unsurların, kadınların davranış ve tutumları üzerindeki etkilerini Kur'an kıssaları bağlamında incelemeye çalıştık.

Çalışmamızda, Kur'an'da bahsi geçen kadınlarla ilgili 17 ana başlıkta ve 3 alt başlıkta olmak üzere toplamda 20 adet kıssa tespit edilerek bunlar üzerinde değerlendirme yapılmıştır. Kıssalarda yoğunlukta olduğu düşünülen duygu ve düşünceler öne çıkarılarak 10 ayrı başlık altında yeniden değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Çalışmamız boyunca gördük ki, insanın yaşam boyu edindiği duygu, düşünce ve davranış kalıpları, hayatına olumlu ya da olumsuz olarak tesir etmekte, tercihlerini ve kararlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Bu anlamda ilgili kıssalar incelendiğinde, kadınların bireysel ve toplumsal hayatta taşıdıkları konumları itibariyle sergiledikleri davranış ve tutumlarında, duygu ve düşünce unsurlarının son derece etkili olduğu müşahede edilmiştir. Genellikle duygusal zekâsının daha aktif olduğu varsayılan kadınların, tutum ve tercihlerinde asıl gücü duygularından aldığı görülmektedir.

4.3. Öneriler

Genel bir değerlendirme yaptığımız çalışmamızın sonunda, insanı ve hayatı anlatan bu kıssaların Din Psikolojisi açısından zengin bir muhteviyata sahip olduğunu gördük. Dolayısıyla, bu anlamda daha derinlemesine ve daha farklı çerçevelerde, alanımıza katkı sağlayacak birçok çalışmanın yapılabileceğini düşünüyoruz. Bu hususta birkaç öneri vermek gerekirse:

1. Bahsi geçen kıssaların her biri Din Psikolojisi alanına ayrı bir çalışma konusu olabilir.
2. Kıssalar üzerinde kadın psikolojisine dair bir çalışma yapılabilir.
3. Kıssalarda bahsi geçen kadınların duygu ve düşünce dünyaları ayrı ayrı çalışılabilir.
4. Yine bu kadınların kıssaları üzerinden dinî duygu ve düşüncelerin zorluklarla baş etmedeki fonksiyonu araştırılabilir.

KAYNAKÇA

- Akıncı, A. C. (2006). *Peygamberler tarihi*. İstanbul: Bahar Yayınları.
- Allport, G. W. (2004). *Birey ve din*, (çev. Bilal Sambur). İstanbul: Elis Yayınları.
- Aruk, S. (2011). *Kur'an'da kadın kıssaları*, Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Ateş, A. O. (1915). *Hadis temelli kalıp yargılarda kadın*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Baymur, F. (1973). *Genel Psikoloji*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Bilmen, Ö. N. (1971). *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe mali alisi ve tefsiri*. İstanbul: Bilmen Yayınları.
- Biraderoğlu, A. (2013). *Düşünme üzerine*. Kayseri: Orka Matbaa.
- Buhâri, Muhammed b. İsmail. (1422). *el-Câmiu's-Sahîh*, thk. Muhammed Zuheyr b. Nasır en-Nasır. (y.y.): Dârü Tevki'n-Necât.
- Canan, İ. (1988). *Kütübi sitte muhtasarı tercüme ve şerhi*, (4) 124, 150; (14) 217-218. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Canbulat, M. ve Ark. (2006). *Dinî kavramlar sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Cevdet Paşa, A. (1969). *(Peygamberler tarihi)*. İstanbul: Doğan Güneş Yayınları.
- (1976). *Kısâs-ı enbiyâ ve tevârîhi hulefâ (Peygamberler tarihi)*. İstanbul: Bedir Yayınevi.
- Covey, S. R. (2016). *Etkili insanın 7 alışkanlığı*, (çev. Osman Deniztekin-Filiz Deniztekin). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Cüceloğlu, D. (1997). *İnsan ve davranışı: Psikolojinin temel kavramları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- (2017), *Korku Kültürü*, 2. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Cürcânî, Seyyid Şerif. (2009). *et-Ta'rifât*. Beyrut: Dâr'l-Kütüb'l-İlmiyye.

- Çağrı, M. (1997). Hayâ. *Diyanet İslam ansiklopedisi* içinde, (16) 554-555. Ankara: TDV Yayınları.
- (2008). Sabır. *Diyanet İslam ansiklopedisi* içinde, (35) 37-39. Ankara: TDV Yayınları.
- (2012). Tevekkül. *Diyanet İslam ansiklopedisi* içinde, (41) 1-2. Ankara: TDV Yayınları.
- Demirel, A. Men, Y. (2016). *Efendimiz'in aile hayatı*. İstanbul: Neşe Matbaacılık.
- Ebû Dâvud, Süleymân b. el-Eş'as. (t.y.). *Sünen-i Ebû Dâvud*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamit, Beyrut: Mektebet'ül-Asliyye.
- Erkocaaslan, R. (2015). *Diyanet İlmî Dergi*, 51, (1), 156. Ankara: TDV Yayınları.
- Fayda, M. (2000). İfk Hadisesi. *Diyanet İslam ansiklopedisi* içinde, (21) 507-509. Ankara: TDV Yayınları.
- Fidan, H. (2000). *Kur'an-ı Kerim'de Seb'e Melikesi kıssası*, Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Gazzâlî. (t.y.). *İhyâü ulûmi'd-din*, (III). Beyrut: Dâru'l-Mârife.
- Goleman, D. (2016). *Duygusal zekâ*, (çev. Banu Seçkin Yüksel). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Harman, Ö. F. (1997). Havva. *Diyanet İslam ansiklopedisi* içinde, (16) 542-545. Ankara: TDV Yayınları.
- Hökelekli, H. (1993). *Din psikolojisi*. Ankara: TDV Yayınları.
- (2002). Kıskançlık. *Diyanet İslam ansiklopedisi* içinde, (25) 496-497. Ankara: TDV Yayınları.
- İbn Kesir, Ebû'l Fidâ. (1988). *Hadislerle Ku'an-ı Kerim tefsiri* (çev. Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner), (14). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. (2009). *Sünenü ibni Mâce*, thk. Muhammed Fuad Abdulbakî. (y.y.): Dârü'r-Risâleti'l-Alemiyye.

- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrerem. (t.y.). *Lisânü'l-'Arab*. Kahire: Dâru'l-Maarif.
- İbni Arabî. M. (2016). *İlahi aşk*. (çev. Mahmut Kanık). İstanbul: İnsan Yayınları.
- İsfahani, Ebu'l Kâsım el-Hüseyn bin Muhammed el-Mağrûf bir-Râgıb. (1991). *El-Müfredât fî Garîbü'l Kur'an*, thk. Saffan Adnan ed-Davudî, (I) 270. Dimeşk: Dâru'l Kalem.
- Kapar, M. A. (1994). Ebu Leheb. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* içinde, (10) 178-179. Ankara: TDV Yayınları.
- Karaman, F. (2006). *Dini kavramlar sözlüğü*. Ankara: TDV Yayınları.
- Karaman, H. Çağırıcı, M., Dönmez, İ. K., Gümüş, S., (2007). *Kur'an yolu türkçe meal ve tefsir*, (I) 547, (III) 410, (IV) 59-60, (V) 402-408. 3. Baskı. Ankara: DİB Yayınları.
- Karasar, N. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Kaya, R. (2002). Kur'an-ı kerim kıssaları ve düşündürdükleri. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (11) 2, 31-58.
- Kayıklık, H. (2011). *Din psikolojisi*. Adana: Karahan Yayınları.
- Koç, E. (2009). *Kur'an bağlamında Meryem kıssasına sosyo-psikolojik bakış*. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sivas.
- Koçak, A. (2016). *Duygular ve din duygusu*, Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Adana.
- Komisyon. (2014). *Hadislerle İslam*, (4). Ankara: DİB Yayınları.
- Kutup, S. (1991). *Fî Zılâl-il Kur'an*, (çev. Salih Uçan, Vahdettin Yüce, Mehmet Yolcu), (10) 599. İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed. (1964). *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*. thk. Ahmet el-Berdûnî, İbrahim Etfiş, III. Kahire: Dâru'l-Kütübü'l-Mısriyye.
- Mâverdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. (1990). *Edebü'd-Dünya ve'd-Dîn*. (y.y.) Daru İbn-i Kesîr,

- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. (t.y.). *el-Câmiu's-sahîh*. Beyrut: Dâru İhyai't-Turasi'l Arabî.
- Öztürk, M. (2011). *Kur'an-ı Kerim Mealî*. İstanbul: Düşün Yayınları.
- (2012), *Kıssaların Dili*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Öztürk, Z. (2013). Züleyha. *Diyanet İslam ansiklopedisi içinde*, (44) 552. Ankara: TDV Yayınları.
- Payot, J. (2018). *İrade Terbiyesi*, (çev. Hakan Alp). Bursa: Ediz Yayınevi.
- Sarıçam, İ. (2007). *Hz. Muhammed ve evrensel mesajlar*. Ankara: DİB Yayınları.
- Schwartz. D. J. (2015). *Büyük düşünmenin büyüü*, (çev: Merve Duygun), 3. Baskı. İstanbul: Kreatif Yayıncılık.
- Sinanoğlu, M. (2000). İman. *Diyanet İslam ansiklopedisi içinde*, (22) 212-213. Ankara: TDV Yayınları.
- (2002). Küfür. *Diyanet İslam ansiklopedisi içinde*, (26) 533-534. Ankara: TDV Yayınları.
- Söylemez, H. (2006). *Kur'an'da kadın kıssaları (Hz. Mûsâ Kıssasında Kadın)*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Suruç, S. (1992). *Peygamberimizin hayatı*. İstanbul: Yeni Asya Yayınları.
- Şengül, İ. (2002). Kıssa. *Diyanet İslam ansiklopedisi içinde*, (25) 498-501. Ankara: TDV Yayınları.
- Tarhan, N. (2006). *Kadın psikolojisi*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- (2016). *Duyguların psikolojisi ve duygusal zekâ*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa b. Serve. (1998). *Sünenü't-Tirmizî*, thk. Ahmet Muhtar Şâkir. Mısır: (y. e. y).
- Tolstoy. (2009). *Din Nedir?*, (çev. Tuncay Türk). İstanbul: Oda Yayınları.
- Tongar, H. (2016). *Fitrat pedogojisi*. İstanbul: Hayykitap Yayınları.

- Topaloğlu, B. (2012). Tövbe. *Diyanet İslam ansiklopedisi* içinde, (41) 279. Ankara: TDV Yayınları.
- Uludağ, S. (1991). Aşk. *Diyanet İslam ansiklopedisi* içinde, (4) 11. Ankara: TDV Yayınları.
- nal, C. (1973). Cinsiyete bağlı psikolojik farklar ve Türk çocukları üzerinde bir karşılaştırma. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 6, (1), 37. Ankara.
- nal, S. (2001). Kabe. *Diyanet İslam ansiklopedisi* içinde, (24) 14-21. Ankara: TDV Yayınları.
- Yapıcı, A. (2007) *Ruh sağlığı ve din: Psiko-sosyal uyum ve dindarlık*. Adana: Karahan Yayınları.
- Yavuz, K. (2012). *Çocukta dinî duygu ve düşüncenin gelişmesi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Yazır, M. H. (1979). *Hak dini Kur'an dili: Yeni mealli Türkçe tefsir*. İstanbul: Eser Neşriyat.
- Yeğin, A. Badıllı, B., İsmail, H., ve alım, İ. (1990). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik büyük lgat*. İstanbul: TRDAV Yayınları.
- Cevâlikî, Mevhb b. Ahmed. (1990). *el-Mu'arreb*, thk. F. Abdürrahîm. Dımaşk: (y.e.y.)

İnternet Kaynakları:

1. Alkan, S. (Kasım 2012). *Gandinin bilgelik sırları*.
<http://dahibeyin.blogspot.com/2012/11/gandhinin-bilgelik-srlar.html>
2. Duygulu, S. (şubat 2010). *Çocuklarda karakter oluşumu ve gelişimi*.
http://www.tavsiyeediyorum.com/makale_4561.htm
3. Karlı, A. (06.08.2014). *Duygu, düşünce ve beyin*.
<http://www.ogrenmeyoldasi.com/duygu-dusunce-ve-beyin/>
4. Salih, E. (28.02.2018). *Aynı dili konuşanlar değil, aynı duyguyu paylaşanlar anlaşır*.
<http://yabende.com.tr/?p=27271>

5. Topbaş, O. N. (Aralık 2006). *Hız. Mevlananın gönül ikliminden hikmet pırlıtları*, (s.250, ss.32). Altınoluk Dergisi.

<http://www.osmannuritopbas.com/hz-mevlananin-gonul-ikliminden-hikmet-pariltilari.html>

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Ayşe ZENBİLCİ
Doğum T. ve Yeri : 31.10.1972 Saimbeyli
Medenî Durumu : Evli

İLETİŞİM

Adres : Yurt Mah. 71443 sokak Eren Sitesi A blok kat:6 no:11
Çukurova /ADANA
Telefon :+90 505 590 50 82
e-Posta : ayzen01@hotmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

2015-2019 : **Yüksek Lisans** / Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimleri
Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı
2013-2015 : **Lisans (2)** / İnönü İlahiyat Fakültesi (İlahiyat Tamamlama)
2011-2013 : **Ön Lisans** /Eskişehir Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi
İlahiyat Yüsekokulu
1992-1997 : **Lisans (1)** / Çukurova Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
(Kimya)
1985-1992 : **Orta Öğretim** / Tepebağ İmam Hatip Lisesi
1977-1982 : **İlkokul** / Kapaklı Kuyu Köyü İlkokulu
Yabancı Dil : İngilizce, Arapça.

İŞ DURUMU

1997-2000 : Milli Eğitim Bakanlığı / Öğretmen
2008-2017 : Diyanet İşleri Başkanlığı / Kur'an Kursu Öğreticisi
2017- : Diyanet İşleri Başkanlığı / Vaiz